

ULDUZ

№ 01 (584)

WWW.AYB.AZ
WWW.AZYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ YANVAR 2018

- ✓ Nizami Tağısoyun ekspertizası
- ✓ Xanəmirin özüylə söhbəti və şeirləri
- ✓ Yazı masası olmayan şairin “Yazı masası”

- ✓ Qısa fikirlər xəzinəsi
- ✓ Yeni imza: Mehman Rəsulov
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Nizami TAGİSOY
Ötən ilin son
“Ulduz”una
yeni il baxışı

12

Xanəmir
TELMANOĞLU
özüylə söhbəti
və şeirləri

27

Tural TURAN
şəir vaxtı

28

Cavanşir
YUSİFLİ
esse

yazı
masası

17

32

Çınarə ÖMRAY
nəşr

20

Mehman
RƏSULOV
şəir vaxtı

38

anim

qısa fikirlər
xəzinəsi

24

41

İntiqam
YAŞAR
şeir vaxtı

43

Məhəmməd
RAHBİ
tərcümə saatı

49

Abid
TAHİRLİ
tribuna

56

Fəridə
İLK CAN
debüt

58

Ramiz GÖYÜŞOV
tribuna

65

Balayar SADIQ
poema

68

İbrahim
İBRAHİMLİ
esse

71

Tural
SAHAB
nəşr

80

Elşad BARAT
dərgidə kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazarlar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Tərənə Vahid

(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər

Xanəmir

Rəsmiyə Sabir

Elxan Yurdoglu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafız Hacxlalı

Nisəbəyim

Fərid Hüseyn

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saadat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şixli

(Rusiya)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: Az-1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www/ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 17.01.2018

«Ulduz» jurnalı redaksiyasında
yığılıb səhifələnib.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»
müəssisəsində
çap olunub.

Sifariş №1, Tiraj: 300

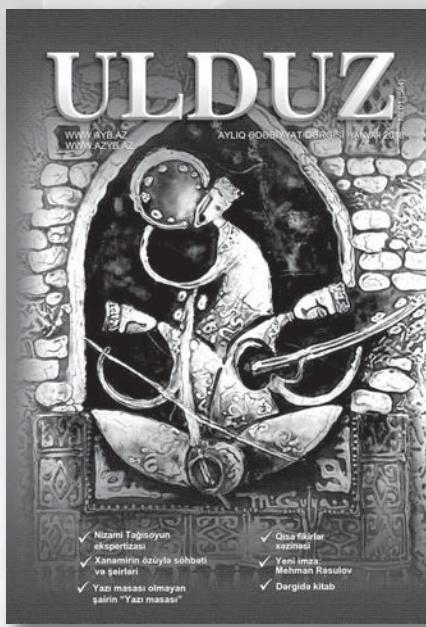
Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:

Natiq Məmmədli

**«AZƏRMƏTBATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMIYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «Mətbuatyayımı» şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «QAYA» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «EKSPRESS» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılımaq istəyənlər:

**440 – 27 – 85
440 – 39 – 83
440 – 46 – 94**

**564 – 63 – 45
598 – 35 – 22
556 – 67 – 13
564 – 48 – 96**

**437 – 28 – 10
408 – 17 – 51**

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISNN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Ötən ilin son “Ulduz”una yeni il baxışı

Nizami TAGISOY

“Ulduz” jurnalının növbəti sayında işq üzü görmüş poeziya, nəşr, publisistika və digər nümunələrin ekspertizadan keçirilməsi, heç şübhəsiz ki, həmin sayda təqdim olunmuş materialların əsaslı şəkildə təhlilinə əsaslanmalıdır. Biz burada ümumi filoloji, nəzəri, xüsusi ədəbiyyatşunaslıq və ədəbi tənqid, ədəbiyyat tarixçiliyi ilə bağlı biliklər toplusunu nümayiş etdirmək yox, bədii-poetik, estetik-kulturoloji və publisistik materialların dərindən araştırılmasına diqqət yetirməliyik. Bəri başdan deyək ki, “ekspertiza” latin mənşəli olub, fransız dilinə keçməklə, hər hansı bir məsələnin mütəxəssis (ekspert) tərəfindən nəzərdən keçirilməsidir ki, burada konkret elm sahəsində (bizim təqdirdə poeziya, nəşr, publisistika və s.) xüsusi biliklərə malik olan təcrübəli insanın rəyi ortaya qoyulmalıdır. Başqa sözlə desək, bu materialların tənqidini təhlilini nəzərdə tutmalıdır. Eyni zamanda bu, həm də tədqiqata cəlb olunan materialın düzgün-dürüst qiymət alması üçün vacib şərtidir.

Bundan başqa, digər sahələrin də ekspertizası aparıla bilər. Məsələn, müəllifin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı ekspertiza. Burada mətnin özünün yaradılma şəraiti ekspertizanın başlıca predmeti olur. Belə yanaşmadan asılı olaraq, ekspertizanın vəzifələri iki yerə bölünə bilər:

1. Identifikasiya – müəllifliyin müəyyənləşməsi, konkret şəxsin müəllifliyinin təsdiqi, bütün mətnin müəllifinin yalnız bir nəfər olması, mətni yazanın həmin mətnin müəllifi olduğunu təsdiq olunması.

2. Diaqnostik – müəllifin şəxsi kimliyinin təyin edilməsi, onun təhsil səviyyəsi, ana dili və əcnəbi dilləri necə bilməsi, fəaliyyət sahəsi, yazılı nitqində müəyyən üslub vərdişlərinin olması, yaxud həmin yazılı nitqdə müəyyən faktların bilərəkdən təhrif edilməsi.

Müəllifliyin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı ekspert metodları əsasən professional linqvist-ekspert tərəfindən aparılsa da, “Ulduz” jurnalı ədəbi-bədii dərgi olduğundan buradakı materialların ekspertizasının ədəbiyyatşunas-tənqidçi tərəfindən aparılmasına ehtiyac vardır.

“Ulduz” jurnalının 12-ci sayı müxtəlif üslublu yazarlarla ədəbiyyata yeni qədəm qoyan imzaların, tədricən təcrübə əldə etmiş və nisbətən orta nəsil nümayəndələrinin əsərləri ilə zəngin və rəngarəngdir. Burada Aydın Xanın ekspert yazısından tutmuş Xuraman Hüseynzadənin “Özüylə səhbəti və şeirləri”, Bahar, Dayandur Sevgin və İslam Sadıq “Şeir vaxtı”, Şəfa Vəlinin

“Şeirin özündən yurdu şirindi”, Mübariz Cəfərli, Zəka Vilayətoğlu, Gülsən Mustafa, Səfurə Çerkəzqızının nəşr nümunələri, Rübəbə Sahibin “Bu da “Xinalı yağış”, Firuz Mustafanın “Buz üstə yazılmış sətirlər” esseləri “Ulduz” jurnalının Axar. Az saytı ilə birgə hazırladığı layihədə İradə Tuncayla “Saatın səsi yazmağıma mane olur...” müsahibəsi, Hicran Hüseynovanın “Günahkar otlar”, “Solo” pritçaları, Buludxan Xəlilovun “Molla Pənah Vaqiflə bağlı həqiqət və yenə də həqiqət...” yazısı, Samirə Məmmədlinin “Ko Unun poeziyasında keçid mistikası” və Cənubi Koreyalı şair Ko Unun “Bir portret”, “Ağ kəpənək”, “Ruh”, “Geriyə buraxdığınış şeir”, “Cazib”, “Layla”, “Bir vətənə dönüş”, “Himalaydan sonra” şeirləri türkoloq Eunkyunq Ohun orijinaldan Azərbaycan dilinə tərcüməsində oxoculara təqdim olunmuşdur.

Əlbəttə, təhlillərimizə dərgidə təqdim olunmuş şeir nümunələri ilə başlamağı daha məqsədə uyğun hesab etdiyimizdən Xuraman Hüseynzadədən bəzi məqamları diqqət mərkəzinə çəkməyi önemli sayırıq. Burada X.Hüseynzadənin “Özüylə söhbəti...” ibarə, deyim, duyum tərzi, üslub baxımından o

qədər ovxarlı təsir bağışlamasa da, “... və şeirləri” bölümündəki “Bir ovuc arpa...”, “Yorğun külək”, “Nə deyim ki başqa?”, “Bəs sən necə sevirsən?” və “Ümidsizlik” kimi nümunələrdə şeirdən poeziyaya gələ bilmək imkanını özündə dirçəltməyi bacara biləcək gənc fikir sahibinin intonasiyasını görürük. Və qeyd edək ki, onun şeirlərindən gələn düşündürücü impulsiv assosiasiyyalar hissələr özünəxas rayihələr bəxş edə bilir. Xuramanın “Buludların arxasına siğinmiş ay”, “otağında səssizliklə boyanmış divarlar”, “göy üzünə dən kimi səpilən ulduzlar”, “bir ovuc arpa kimi dağilan yuxusuz gecələr...”, nostalji hissələri həmdəm seçmiş poetik obrazın düşüncəsində “bir cüt ayaq izi azaldı sən gedəndən...”, “qara itin hürməyi tərgitməsi”, “xallı pişiyin adamlara yovuşmaması”, “ayrılıqdan sonra onun telefonunu tozun əsir alması”, “təklərin tənha, çoxların dərya, dəniz olması”, “hərənin öz vətəni var, mənim vətənim sənin gözlərində, özümü axtardığım, özümü gəzdiyim gözlərin...” (s. 9), “Ümidsizlik”də dilənçi qızla bağlı duyğularını dilə gətirib “Bağısla, dilənçi qız, sənə pul versəm, evə piyada gedəm gərək. Cibimdəki son ümidi dayanacağa tələsirəm, mənim də əsil adım Ümidsizlikdir...” (s. 10) deməsi, adət edilmiş söz və ifadələrə öz fərdi ulgülərini

BU SAYIMIZDA

3	Aydın XAN Payızın kreativ «Ulduz»u
8	Xuraman HÜSEYNZADƏ özüylə sənbəti və şeirləri
11	Mübariz CƏFƏRLİ nəşri
15	Bu da «Xinalı yağış» esse
17	Molla Pənah Vaqiflə bağlı həqiqət tribuna
23	BAHAR şəhər vaxtı
26	Zaka VILAYƏTOĞLU nəşri
32	İradə TUNCAYIN yazı masası
35	“Şeirin özündən yurdu şirindi” Şəhər Vəli təqdim edir
39	«Ulduz» jurnalında adəbi müzakirə
47	Xatira XATUN şəhər vaxtı
49	KO UN tərcümə saati
56	Firuz MUSTAFƏ esse
62	Güllən MUSTAFƏ nəşri
64	İslam SADIQ şəhər vaxtı
66	Hicran HÜSEYNNOVA pritçalar
68	Dayandur SEVGİN şəhər vaxtı
72	Safura ÇƏRKƏZQOLU nəşri
78	Dargidə kitab

ULDUZ

Təsisçilər:
Azərbaycan Yazarlar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Bəs redaktör:
Qulnə Alışov

Redaksiya heyəti:
Tərənnü Vahid
(Bəs redaktör müavini)
Hüseyin Səmi
Elçin Mirzəbəyli
Xəyal Rza
Səhər Xanım
Rəsmiyə Sabir
Eltan Yurdəngül
Nurən Nur
Aşur Amin
Elmar Vugurlar
Əlimər Gabarlı
Qulməris İman
Hüsiyə Hacıyeva
Nisabiyim
Fərid Huseyn
Məhəbbət Musa
Elçan Məmməd
Seyfəddin Altayı
(Türkiyə)
Xaqani Qayıbli
(Eğriq)
Bədəlqan Cəfər
(Bəs redaktör)
Səddiq Muxammadova
(Ulduz redaktör)
Nüfuz Şəfi
(Bunya)

Bədəl redaktör:
Ədalət Həsən
Ünvan: Az-1000, Bakı,
Xəzər küçəsi, 25
ulduz_dəvət@mail.ru
durov@mail.ru
www.ayhaz.com

Telefon: 496-75-23
Çap imzalığı: 12.12.2017
«Ulduz» jurnalı redaksiyəsində
yayılabilir salihlərinin
«Əməli Növbətyar-Poliqrafika»
mənzərəsində
çap olundu
Səlib, №176, Tiraç: 300
Qiyməti: 2 man.
1907-ci ilin 100-ci
Şəhərətənək N 238
Növbətin eksperti:
Nizami Tağıyev

vura bilməsi Xuramanın söz “yoğura” biləcək istəyindən xəbər verməkdədir.

Baharın “Şeir vaxtı” rubrikasındaki şeirlərinə ad qoymamaqla başlaması, ümumiyyətlə, şərq, türk, rus və Avropa poeziyasında vərdiş etdiyimiz forma olsa da, birinci şeirdən başqa digər nümunələrdə müəllifin şeiri özünün qəlibinə salmaq bacarığı üslub, mövzu, kompozisiya, struktur, təkrirlərin istifadə edilməsi baxımından cəlbediciliyi ilə fərqlənməkdədir. Yeri gəlmışkən qeyd edək ki, Baharın bəzi şeirlərində mərhum şairimiz Əliağa Kürçaylı dəst-xəttinin nişanəsini də görmək mümkündür. Baharın düşüncəsində “darixma” feili öz xüsusi rəngina boyanmışdır desək, səhv etmərik. “Darixma” onun gah saçlarını dağıdır, gah barmağına dolayır, gah özünün axırına çıxır, gah evini yıxır, gah da toxunduğu hər yeri ağrıdır”, həm də “tapdalayıր noyabr ümid xəzəllərini, küləklər həsrətini aparır” (s. 23). Bu şeirin elə bəndləri var ki, bizə rus şairi K.Simonovun “Жди меня, и я вернусь” (“Gözlə məni, gələcəyəm”) şeirinin xeyli məqamlarını andırır:

Bir vaxt de, bir zaman ver, ömür gözləmir axı
Məni də ki bilirsən, xəstə-xumaram bir az.
Nə vaxt bitəcəksə de, nə vaxt ötəcəksə, de...
Darixmağı deyirəm... Sən dərdimsən,
mən dərdbaz.

Yoruluram birdənəm, büküləcək dizlərim,
Sənsiz kimə güvənim, sənsiz hara yixılım?
Məni indi kim anlar, məni kim xatırlayar?
Darixmağı deyirəm... Darixmağı, ağıllım... (s. 23)

Baharın nümunə gətirdiyimiz şeirinin digər yerləri də kifayət qədər poetik, düşündürücü bir tablo yaradır. “Mən dərdin dərd arışıyam”, “Sən bir az atama bənzəyirdin”, “Dünyanın dərdini yiğib içİNə”, “Keçirmişəm şışə ağ ciyərimi” şeirlərində “əllərini saqqalında gəzdirəndə İstanbul bir daha fəth olunurdu”, “Sənin “Allah qoysa” sözündən başlamışdı mənim dinim, etiqadım, imanım”, “Anna Kareninanı yıga bilmədim relslərin arasından”, “... od vurub yandırdım dənizi”, “içimdə də hər gün bir intihar böyüdüm, hər gün bircə-bircə oldüm”, “dodağı sınb”, “Sən də quşatanla o quşu qanat”, “Göy üzü

də quşu saxlamaz”, “yuva əvəzinə özünü asan” (s. 24-25) və s. kimi maraqlı ifadələrin mayasında poetik sözün urvata mindirildiyi görünməkdədir.

“Şeirin özündən yurdu şirindi” rubrikasında Şəfa Vəli bir neçə şeirin yazılmış tarixçəsini oxuculara çatdırır. Burada İbrahim İlyaslinın “Boşuna baş vermir dünyada heç nə”, Rauf Alagözün “Anamı yadıma saldım”, Səfa Rəşidin “Nənəmə yazdığınış şeir...”, Xəyalə Sevilin “Anamın əlləri”, Yetim Qacarın “28 Mayımın 99 illiyinə...” şeirlərinin necə araya-ərsəyə gəlməsindən söhbət açılır. Bu nümunələrdə biz hər hansı xüsusi poetik keşf olmadığını israrla söyləməyə meyilli olsaq da, həqiqət naminə bildirməliyik ki, İbrahim İlyaslinın “Boşuna baş vermir dünyada heç nə // O Gözəgörünməz, o Pünhan deyir...” (s. 35), Rauf Alagözün “Anamı yadıma saldım”da “Ömrünə çəkib qocalıq səddi, // Sənətdən əzizdir anamın cəddi” (s. 36), Səfa Rəşidin “Budağın barı göynəyir, // Yarpağı sarı göynəyir... // Burada bir qarı göynəyir, // Ürəyi nəfəsdən düşür” (s. 37), Xəyalə Sevilin “Anamın əlləri”ndə “Ömrümü bu qoca əllərə yazın, // Ölsəm, ruhumu da yaşadər mənim, // Qəbrimi anamın əlində qazın” (s. 38), Yetim Qacarın “28 Mayımın 99 illiyinə...” şeirində “O gün döndü özünə Babəkimin qolları, // Bir hədəfdə birləşdi azadlığın yolları... // Quş gəlsə, qanadalar, at nalın qoyub gedər” və s. (s. 38) kimi poetik naxışlar əsər müəlliflərinin gələcəkdə yadda qalacaq səmərəli misralar yarada biləcəklərinə ümidi közərdir.

Poetik düşüncə və hissərimizi ecazkar bir aləmə aparmağa daha çox can atan Xatirə Xatunun “Darixdiğin biri ola hardasa”, “Deyə bilmədiklərim buxovlanıb dilimdə”, “Həsrətimi bölüşürəm qələmlə”, “Mən sərsəri küləyin dəli dalğası” şeirləri oldu. Xatirənin hansı dildə təhsil aldığı rəsmi baxımdan bilməsək də, onun yaratdığı nümunələrdə S.Yesenin şeirlərinin Ə.Kürçaylı və E.Borçalı tərcümələrindən gələn ahəngini, harmoniyasını hiss etməkdəyik. Şeirlərdə ana dilimizin dadi-duzu da yerindədir. Büyyük rus şairi V.Mayakovski vaxtı ilə futuristlərin, simvolistlərin və imajinistlərin düşərgəsində

olanda poeziyanı naməlum bir məkana səyahət adlandırdı. V.Mayakovski futuristlərin, simvolistlərin və imajinistlərin sırasından tezliklə ayrılsa da, onun yaradıcılıqla bağlı bu fikirləri əsil poeziya nümunələri ilə tanışlığımız zamanı bizi bu tezisə daha çox inandırır. "Darıxdığın biri ola hardasa" şeiri kompozisiya-quruluş baxımından elə sıralanıb ki, hər bir növbəti bəndin başlangıç misrası ondan əvvəlki bəndin sonuncu misrası ilə başlayır. Və ədalət naminə söyləyək ki, bu, forma xatırınə belə sıralanmayıb, belə quruluş Xatirənin şeirinə rəvanlıq və təbiilik gətirməklə belə uğurlu alınıb:

Səndən sonra yuxuları qarışıb,
Nə gecəsi gecə kimi gecədi,
Nə gündüzü çıxdığın yox yadından,
Vaxt eləsən, gəl gör halı necədi,

Vaxt eləsən, gəl gör halı necədi
Hansı yolla gəlirsən gəl, tez elə.
Qoyma sola intizardan bənizi,
Öləziyən duyğuları təzələ. (s. 47)

Xatirənin digər şeirlərində də maraqlı poetik biçimlərin şahidi olduq. Onların sırasında "Səvgimizin əyninə dar biçilmiş bu yol da", "Hər gecə bir nağılla uyutдум ümidləri", "Sürüsdükçə böyüyən qar uçqunu kimidi..." "Məni itirməyinlə nə qazandin, bilmirəm, // kaş qazana bildiyin itirdiyinə dəysin..." (s. 47) və s. uğurlu ifadələr kimi dəyərləndirmək mümkündür. Xatirə daha sonrakı iki şeirin də ruha qeyri-adi naxışlarla hopan "...Görür hər kəs qoymuşam // Ürəyimi qələmimin ucuna" "Etirafım misralara bükülür", "Peşman olub xatirələr qayıda" // "Məni xəbər almış ola baxasan" "Ruhum elə sərgərdəndi sən gedən gündən", "Unudulmuş dağ yolunda ot basmış izəm", "Bu şəhərin ən hüznlü yeridi qəlbim...", "Qalan çəkər bu yarımcıq sevdanın yükün", "Sən dənizin ortasında bir uzaq ada", // "Mən sərin bir küləyin dəli dalğası" (s. 48) cilalannmış tapıntılar şairənin ruhunun göynərtisi kimi gözümüz öündə boy verməkdədir.

"Ulduz" un səhifələrində İslam Sadığın imzası kifayət qədər yaddaşlarda özünə yer salan nümunədir. Yeri gəlmışkən, bildirək ki, İslam

Sadiq nəinki "Ulduz", "Ədəbiyyat qəzeti", "Azərbaycan" jurnalı, həm də digər çoxsaylı dövri mətbuat orqanları ilə yaxından əməkdaşlıq edib, poetik incilərini oxuculara tez-tez hədiyyə edən şairlərimizdəndir. İsladığın şeirlərinin struktur-kompozisiya, ideya-məzmun palitrasına nəzər saldıqda onun yaradıcı ruhunun mifologiya, tarix, folklor, aşiq yaradıcılığı, xalq şeiri ilə six bağlılığını görmək mümkündür. Bizcə, bu, heç də təsadüfi deyil. Çünkü İslam Sadıq şeirdən mifologiyaya, epik və etnik təfəkkürə, folklor'a, tarixin dolanbaclarına, falsəfi-psixoloji ovqata, ədəbiyyatın meyar və ölçülərinə, oradan da şeirə qayış etməklə, öz deyim, duyum damarının orijinallığını yarada bilmüşdir. İsladığın təfəkkür tərzi əcdadlarımızın ruhuna bələnib. O, türklərin genetik tarixi, mifoloji, psixoloji, fəlsəfi, folklor, dilin alt qatlarındakı leksik-semantik tərzini təbəqə-təbəqə, lay-lay qaldıraraq türk izini, baxışını, mənəvi dünyasını əbəs yerə özünün "Şumerdə izim var" monoqrafiyasında çözəlməyib, İsladığın, əski türk fikrinin semantik strukturunu poeziyada da uğurla yoğura bilib. Dayanıb-durmadan böyük zəhməti hesabına yüksək filologiya üzrə elmlər doktoru rütbəsinə yiyələnib. İsladığın poeziyası özü və ruhu kimi milliliklə nəfəs alır. Ona görə də, həmişə olduğu kimi, bu dəfə də təqdim etdiyi şeirlərdən də millilik ruhumuzla bir araya gəlib hissələrimizə siğal çəkir, bizi maraqlı bir dünyanın sakininə çevirir. Onun "Xan ağlayır", "Mən, sən...", "Bizik, biz", "Deyil", "Gülür", "Bu gecə yağışlar yudumu, görən", "Söznən başını qatram" kimi qoşmalarının hər birinin öz rəngi, öz ilməsi var. İsladığ sözü istədiyi qiyafəyə, istədiyi libasa salır, söz onun təsəvvüründə mum kimi, söz yay kimidir: sıxılır, bükülür, dərtilir, nə bilim, min bir hala düşür. Sözün istənilən modifikasiyaya salınması İsladığ üçün olduqca rahatdır. Hər söz, ifadə, ibarə İsladığ üçün Koroğlunun dəliləri kimidir. İsladığ komanda verdi, onlar da şairin qarşısında "səf-səf", vüqarla düzülür. Amma İsladığ öz "söz dəliləri" ilə, sözlərlə güclə danışmir, onlarla onun qarşılıqlı ülfəti, ünsiyyəti, səmimiyyəti var. İsladığın şeirlərinə kalamburlar, təkrirlər, məcazlar xüsusi rəng qatır. Lakin onlar nə gözü, nə də qulağı yormur. İsladığ sözdən elə söz tutur ki, onun mayası da milliliklə yoğrulur. Belə rəvan, yapışqanlı ifadə imkanlarına malik olmaq çox nadir poetik fikir sahiblərinə qismət olur:

Mənə nələr demir o qaş, o qabaq,
Dərd sini-sinidi, qəm tabaq-tabaq.
Öldürəndən qabaq, öləndən qabaq
Öldürəndə gülür, öləndə gülür. (s. 65)

yaxud başqa bir şeirdə:

Ayaq izlərimi budaqlarından,
Barmaq izlərimi yarpaqlarından,
Dodaq izlərini yanaqlarından
Bu gecə yağışlar yudumu, görən?! (s. 65)

və yaxud “Bizik, biz” şeirindəki cinaslara
nəzər salaq:

Bu körpünü yelli-yelli ötənnər
Nə bilirlər qalan nədi, itən nə?
Vətən eşqi ürəyində bitənnər,
Barmaq bizik, üzük bizik, qızıl biz! (s. 64)

İslam Sadıq dilimizin leksik fondunda çoxdan
yuva salmış ifadələri (qərəz, mərəz, sini, tabaq,
nökər, arşın, xurcun, yelli-yelli, kılıd, köz, çara
və s.) nə qədər yerli-yerində uğurla işlətməyi
bacarırsa, onlar oxucu düşüncəsində o qədər də
atalar sözü, zərb-məsəl assosiasiyası yaradır:

Məndə sən olanda,
Səndə mən olanda,
Xurcunun sağ gözü,
Solla tən olacaq.
Onda ikimizdən
Bir vətən olacaq! (s. 64)

İslam Sadığın “Ulduz”da təqdim olunmuş
şeirlərindən Azərbaycanımızın rəngləri sanki
gözümüzün qarşısında dayanır. İslam müəllimin
milliliyi ilə azərbaycanlılığı sanki onun bütün
əsərlərinin çöhrəsinə hopur.

“Şeir vaxtı”na Dayandır Sevgin də bir neçə
nümunəsi ilə gəlib. Bunlar “Azərbaycan bayrağı”,
“Sərhədçi qardaşımı”, “Salam, şəhidliyə ucalan
igid”, “Zəhraya ağı”, “Gəncə”, “Əsəd Cahangirin
ad gününə”, “Mən” və s. ibarətdir. “Zəhraya ağı”
şeirində şair körpə Zəhra balamızın düşmən
güləsinə tuş gəlib şəhid olması özünəməxsus
təsvirlərə cəlb olunur:

Nağıldan çıxdı düşmən,
Yaz ömrünə qış gəldi.
Zəhra alma gözləyirdi,
Qəfil gulləyə tuş gəldi

(s. 69) – deyən Dayandır Sevginin
vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış digər şeirləri
də diqqətçəkəndir.

Madam ki, söhbət şeirdən gedir, ona görə də
burada bir az da Cənubi Koreya şairi Ko Unun
şeirlərinin bir neçəsinə nəzər salmağı gərəkli
hesab edirik. Düzü, bizim özümüzün Ko Un haqda
təsəvvürlərimiz çox kasaddır. Bunu dünya
ədəbiyyatı nümunələri ilə təmasda olmamağımızla
əlaqələndirmək qəti düzgün olmazdı. Çünkü bizim
kitabxananamızda türk, Şərq, rus, Qərb ədəbiyyatı
nümunələri, müxtəlif ədəbi, fəlsəfi və s.
ensiklopediyalar, soraq kitabları, çoxcildlik dünya
ədəbiyyatı tarixi, türk xalqları əbəbiyyatları
çoxcildliyi, Cənubi Koreya ədəbiyyatı nümunələri
olsa da, Ko Un imzasını tanımadıq. Samirə
Məmmədlinin “Ko Unun poeziyasında keçid
mistikası” adlı tanıtım məqaləsi koreyalı müəllifin
poeziyası haqqında düşüncələrimin zənginləş-
məsinə xeyli dərəcədə yardımçı oldu. Ko Unun
fərdi həyatı və yaradıcılıq taleyi, poeziyasının
başlıca mövzuları və motivləri, yaradıcılığında
reallıqla irreallığı (mistifikasiyani) bir araya
gətirməsi, dini baxışları və mövqeyi, onun Ziqmunt
Freyd fəlsəfəsindən daha çox dekonstruksiya
konsepsiyasının yaradıcıısı Jak Derrida fəlsəfəsinin
postulatlarına hörmətlə yanaşması, monastırda
buddist rahibi kimi xidmət edib on ildən sonra
oranı tərk etməsi, həyatda keçid anına bağlı olub
səslə sükutun kəsişdiyi nöqtələri işarələməsi,
sözlə dünyadakı kataklizm məqamlarını
göstərməsi, varlıqla yoxluq arasında ikiləşməsi,
kədər və əzaba qalib gəlmək üçün mistik yola üz
tutması, sükutun özünəməxsus səsini eşitməsi,
sərhədsiz keçmişlə sərhədsiz gələcək arasında
hərəkəti, varlığı özünəməxsus şəkildə dərk etməsi,
sükutun səsini ən incə poeziya adlandırib ona
tapınması, miniatür biçimlərdən istifadə etməsi,
mətndə mürəkkəbliklə polifoniyanı ziddiyət və
rəng stixiyasında ortaya qoyması, dilin ən kövrək
məsamələrindən gələn axına fərqli tərzdə
yanaşması, çoxmərhələli poetik nümunələrlə
yanaşı, özünün özünü yaratması ilə məşğul olması
qeyri-adi ifadələrlə təqdim olunmaqdadır.
Marağımıza səbəb olan başqa bir şey Ko Unun

şeirlərinin türkoloq Eunkyunq Oh tərəfindən dilimizdə yetərincə ədəbi şəkildə səsləndirilməsidir. Bunu da etiraf edək ki, biz Eunkyunq Oh kimi türkoloq-tərcüməçi ilə tanışlığı da Samirə Məmmədli və "Ulduz"un aktivinə yazırıq. Bilirik ki, o, bizim kimi, digər oxucular üçün də diqqətçəkici mütərcim kimi yaddaşlarda qalacaqdır. Fərəhlidir ki, orijinalı mükəmməl bilən söz adamının Azərbaycan türkçisinin incəliklərinə bələd olması Eunkyunq Ohun və Ko Unun yaradıcı şəxsiyyətlərinə də marağın artıracaqdır. Ko Unun "Ulduz"dakı şeirləri postmodernist və avanqardist strukturu, biçimi, kompozisiyası, məzmunu, qavrayışı ikili interpretasiyada təzahür edir. Bunu "layla" şeirləndən yaxşı görmək mümkündür:

Ta uzaqdakı boşluğun
ortasından gələn oxla
qarşı tərəfdən uçan ox
çarçıqlılar.
Birlikdə düşdülər
minlərcə kilometr qabağa
ayağının önünə "tak" – deyə.
Canım, körpəm!
Körpəm, şirin yuxular... (s. 54-55)

Əlbəttə, nümunə gətirdiyimiz bəndi ətraflı təhlilə cəlb etmək üçün postmodernist yazı üslubunu, texnikasını daha dərinləşmiş şəkildə çözmək önəmli olardı. Lakin burada manevr imkanımız olmadıqından şeirlər reminissensiya sxeminin göz önündə olmasına qeyd etməliyik. Ko Unun bu şeiri postavanqard nümunə kimi də nəzərdən keçirilə bilər ki, burada, demək olar ki, poeziyanın maarifçi rolü sıfır həddinə endirilməklə, müasir dünyada sənətin heç də mühüm olmadığı, onun yalnız söz, səs, vizual sira – daha doğrusu, oyun vasitəsi olduğu təsirini buraxmaqdadır. Göz qarşısında şeirlər daxili məna bütövlüyü və məntiqinin yoxluğu dayanmaqdadır. Burada hər hansı sistemli qafiyədən də söhbət belə gedə bilməz. Şair (bəlkə də, mütərcim!) mətnin ritmik və üslubi şəklini də öz fərdi "mən"inə uyğunlaşdırır, punktuasiya qaydaları da, yəni ümumi qəbul edilmiş durğu işarələri əsərin intonasiya bütövlüğünə də kölgə salır. Bu şeirdə assosiativ obraslılıq və ironiklik bir-birini tamamlamır. Ko Un, şeirlərində mozaik mənzərə yaratmağa can atmasa da, nümunədə onu təsəvvür etmək çətin olmur. Müəllifin "Cazib" şeiri də

düşüncəmizdə təxminən analoji assosiasiya yaradır:

Gözünün içindəki o dərin quyuya
sanki düşən kimiyəm
İki ayağında yerdən üzülür
sürətlə sözcüklerin arasına düşən
ulduz üzündən.
İnidən yüz il sonrası da qaranlıq:
Məzarında çürüməyən sümüklər
möhtəşəm və səssiz.
Bundan sonra belə olacaqlar
uzun zaman.
Səni sevirəm! (s. 54)

Ko Unun həm bu, həm də digər şeirlərini oxuduqca biz onun yaradıcılığında postmodernist poeziyanın üslubi çalarlarının poetik mətnində semantik, qrafik, melodik çalarlarını görürük. Burada müəllif öz dünyasını qeyri-normativ və qeyri-adi ifadələrlə yaradır. Əlbəttə, bu haqda ayrıca və kompetensiyali danışmağa da ehtiyac var. Çünkü Azərbaycanda postmodernizm haqqında nə qədər söhbət açılsa da, fikrimizcə, onun adekvat başa düşülməsi bu günə qədər baş verməyiibdir. Eyni zamanda bu da vurğulanmalıdır ki, Cənubi Koreya ədəbiyyatının nümayəndələri ilə bizim oxucuların tanışlığı bütün hallarda təqdirəlayıqdır. Ko Unun poeziyası ilə Azərbaycan poeziyası (həm klassik, həm çağdaş) arasında bəzi mistik yaxınlığı da qeyd etmək vacibdir. Ko Unun da yaradıcılığı (o, buddist olub, monastırda kahinlik də edib) Azərbaycan şairlərinin bir qismi kimi sirlili-sehrlili aləmə bağlıdır. Çünkü onun da düşüncəsində ekstaz halına çatıb mütləqə yaxınlaşma mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün dövrlərdə bütün xalqların nümayəndələrinin hamısı, bütün dinlərə və cərəyanlara məxsuslar mənanın tam şəkildə ifadə olunmasında israrlı olmuşlar. Buna görə də Ko Unun mistikasında susmağın köməyi ilə (məsələn, bunu Buddanın alicənablıqla susmasıyla müqayisə et, susma poetikası da ayrıca öyrənilməyə layıqdir) dünyanın mistik dərki baş verir. Bu müstəvidə Ko Unun poeziyasının mayasında, müsəlman mistiklərində olduğu kimi, "ruh" başlıca mövqedə dayanır. Bizim klassik şairlərimizdə olduğu kimi, ruh Ko Unun duyğu və düşüncələrinin qaynağı olub onu qorumaqdadır. Elə buna görə də onun ruhla olan əlaqələri şeirlərində də özünü göstərir. Ona görə

də o, öz ruhuna inanır və o biri aləmdə ona mütləq qovuşacağını gözləyir.

Nədənsə "Ulduz"un bu sayında təqdim olunmuş şair və yazıçıların əsərlərində "ruh" qırmızı bir xətt kimi keçməkdədir. Bunun bilərəkdən, yaxud təsadüfən olduğunu söyləyə bilməsək də, ruhla bağlı fikirlər Mübariz Cəfərlinin, Zəka Vilayətoğlunun, Hicran Hüseynovanın hekayə və pritçalarında, eləcə də başqalarında da intensivliyi ilə işlənməkdədir.

"Ulduz"dakı yazılıardan xeylisi nəsr nümunəsidir. Burada Mübariz Cəfərlinin "Eskiz", Zəka Vilayətoğlunun "Tutinaz", Gülşən Mustafanın "Hasar", Hicran Hüseynovanın "Günahkar otlar", "Solo" pritçalar Səfurə Çərkəzqızının "Zaman çatı" (hekayə), Reyhan Yusifqızının "Məstan və ayı balası Babunun meşə əhvalatları" təqdim olunmuşdur.

Mübariz Cəfərlinin "Eskiz"ində nəzərlərimizi özünə cəlb edən müəllifin "Ağır səfər" in mahiyətini maraqlı yanaşmalarla açmağa müvəffəq olmasıdır. "Qarı qətiyyətlə başını elə tərpətdi ki, guya o dünyaya metro çəkmişdilər, bibim də o metro ilə neçə kərə o baş-bu başa gedib qayıtmışdı (s. 11), "...sərin mehin adamın vücuduna siğal çəkməsi tərkidünyalıq eşqi yaradır", "...Əzrayıl özbaşınadı ki, kimisə yaddan çıxara?", "...məni bu şam ağacıyla çox məsələlər məhrəm-ləşdirmişdi" (s. 12), "- Şəhərdi də, camaat bir-birini aldada-alda başını girələyir" (s. 13), "Demə, ağaclar, ələlxüsus barsız ağaclar insanla Yaradan arasında bələdçilər, vasitəcilərmiş... Meyvə ağaclarının ayağına daha çox günah yazılıb" (s. 14) və s. və i.a. Mübariz Cəfərlinin "Eskiz"ini oxuduqca onun xalq dilimizin xüsusiyyətlərinə yaxşı bələdliyinin şahidi olmaq mümkündür. Hekayə, janra verilən tələblər baxımından qəbul edilə bilər.

Zəka Vilayətoğlunun "Tutinaz"ı bir qədər fərqli - mifoloji-dini ruhdadır. Müəllif hekayənin dominantası kimi ruhu götürmüştür. "Ruh" ifadəsi burada iyirmi dəfədən artıq göz önünə gətirilib qeybə çəkilir. Zəka Vilayətoğlu "Ruh" fenomenini

özünəməxsus tərəflərdən çözələməyi bacarıb: "Ruh bir quş kimi çirpinirdi", "Həyat şirindir, gözəldir!". "Beləcə ruhunu aldad-alda ömrünün altmış doqquzuna gəlib çatmışdı" (s. 26). "Ruh son dəfə çirpinidi... Uçdu və qosqoca şəhərin bir küncündə yaşayan Adamı tapdı... Sonra bir az kənara uşub Adama diqqətlə baxdı", "Ruh fərəhlə gülümşədi", "Ruh ötənləri xatırlayır, həyəcanlanır" (s. 27). Zəkanın təsvirləri bu hekayədə relyeflidir. "Qaranlıq ətrafi bürümüşdü. Uzaqdan alaçıqlarda yanın neft lampasının zəif işıqları süzülüb gəlirdi.

Göylər hönkürüb qəfildən kirimiş, sakitləşmişdi" (s. 27). "Ruh çox əzab çəkirdi. Hətta bu siziltiya, ağrıya baxmayaraq, elə o vaxtdan qadının bədənindən xilas olmağa can atıldı... Tanrı onu düz altmış doqquz illik bir müddət həbsə məhkum etmişdi" (s. 28), "Dağ çayının azığın sularına axıb tökülen göz yaşlarından xəbərsiz halda gecələr rahatca uyuyub səhər tezdən Günəşin gözəl təbəssümündən ayrılaqçıdı" (s. 29) və s. və i.a.

Zəka Vilayətoğlu hekayəyə uğurlu körpü tağları ata bilib. Hadisələrin təsvirində keçidlər həm məstik, həm də canlı xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Müəllif "Çətindərə" deyilən yerin obrazını inandırıcı yaradıb. Eynən "qara damlar", "qapqara qaralmış buludlar", "kövrək-kövrək qəbirlər", "Cəlayi-Vətən", "Keçəl", "Adamin yaddaşı gizildədi" və s. hekayənin məna və məzmunun infrafəkturuna ustalıqla oturdan müəllif oxucunun hissələrini qeyri-adi ecazkar bir aləmə çəkib apara bilib. Zəkanın hekayəsinin uğuru, bizim fikrimizcə, burada onun ruhu istədiyi modifikasiyaya, fikirlərinin təsiri altına sala bilməsi ilə bağlıdır. Hekayəni oxuduqca sən də məstik bir aləmə düşür, ruhun yoldaşına çevrilirsən. "Ruh çirpinirdi, yenə Adam qadının qəbrini tapa bilmədikcə Ruh inləyirdi..." Ruh çirpinaraq onu başqa səmtə yönəltməyə çalışırdı..." "Çiyninə qonmuş Ruh səslənirdi" (s. 31).

Müəllif hekayənin sonluğunu da yaxşı bitirməyi bacarıb: "Anam, anam, gözəl anam, yanında mənə də azacıq yer elə! Qucaqla, torpağınla mənim də sinəmi ört! Sənsiz çox üzüyürəm bu dünyada!"

"Ruh ağlayırdı..."

Qəbir daşında iri hərflərlə yazılmış adı son dəfə oxudu. "Tutinaz". Bu adı gözəl bir dua kimi pıçıldıya-pıçıldıya qəbiristanlığı tərk etdi..." (s. 31).

Zəkanın hekayəsini oxuduqca elə zənn edirsən ki, orada iki qəhrəman var: onun biri "ruh"dur, o

biri də “Darıxmaq”. “Darıxmaq” hekayənin mahiyyətini “Ruhla” bərabər daha dərindən açmağa kömək edir. Lakin bu, hekayədə heç də yeganə yanaşma deyildir. Müəllif “Darıxmaq” felini buraya təsadüfən daxil etməyib. Bu onun bibisi ilə özü, Tanrı ilə bibisi, Əzrayılla bibisi arasındaki münasibətlərinin, mükələmlərinin göstəricisi kimi diqqəti cəlb etməkdədir.

Gülşən Mustafanın “Nəsr” bölməsindəki “Hasar”ında iki gəncin intim hissələri “hasar” simvolikası kontekstində təqdim olunmuşdur. Eldarla Səbinəni nə hasarın, nə də taxta hasara sancılan mismarlar bir-birindən ayırmaga gücü çatardı. Onların sevgiləri bu hasara məhəl qoymadan inkişaf edir, möhkəmlənirdi. Elə bunun nəticəsi olaraq “Birdən aralığa dözməyən taxtalardan biri mismardan çıxıb aşağı endi və hər ikisinin üzündə təbəssüm doğdu. Baxışlar fərəhlə qovuşdu, nəfəslər gərildi. İlk öpüşün şirinliyini daddilar. Susdular, baxışdalar və bu dəfə günəşini qarşılmış üçün ayrıldılar...” (s. 63). Gülşən “Hasar” hekayəsində nəsr nümunəsi yaratma bacarığını nümayiş etdirməyə müvəffəq ola bilib.

Səfurə Çərkərqızı da qələminə “Zaman çatı” hekayəsi ilə güc gəlib. Və həqiqət naminə deyək ki, alınıb da. Hekayə günümüzün ailə-məisət problemləri, müasir mənəvi-əxlaqi dəyərlər, aşınmalar, sevgi-məhəbbət kolliziyaları, toy-büsət xüsusiyətlərinin müxtəlif çalarlarını əks etdirmək baxımından maraq doğurur. Burada kənd yerində baş verən hadisələr, toya hazırlıq, toydan öncəki gün və həmin gün toyu olan qızın başqa birisi ilə qonşu kəndə qoşulub qaçması və eyni zamanda toyu olan Gündüzə lap yaxın qonşu qızının məktəb illərindən olan sevgisi əks olunur. Hekayənin qəhrəmanında Gündüzü əvvəldən sevən bu qızın məhəbbətinin nə qədər sonsuz olduğunu görürük. Müəllif gecə vaxtı Gündüzün öz həyətlərində ipdən asılmış köynəyinə əl vurmasını aşağıdakı kimi təsvir edir: “Barmaqlarımı onun ipdən asılan köynəyinin yaxlığında, düyəmlərində gəzdirdikcə, paltarı qoxlayıb içimə çəkdikcə bədənimə od düşürdü. Özümü onun lap yaxınında, nəfəs-nəfəsə dayanmış kimi hiss eləyirdim. O gecə Gündüzə

görüşə çıxmış kimiydim... O qədər xoşbəxtiydim ki! Köynəyə əllərim dəyən yerlər indi onun bədəninə dəyirdi...” (s.73). Səfurə hekayəyə maraqlı məzmun verib, təhkiyə seçə bilib. Oxumağa dəyər...

Hicran Hüseynova “Günahkar otlar” və “Solo” pritçaları ilə öz mükəmməl həyat təcrübələrini oxucularla bölüşməyi qərara alıb. Arabada tənha yol gedən insanın çəhrayı buludlar altında çəhrayı düşüncələrə dalmasından, kisənin ağızının açılıb yol boyu yerə tökülmüş buğdanın “günahkar otlar” a çevrilməsindən danışan, “yerdə cirpinan ümidi lərini qaldırıb bağrına bas” an müəllif (s. 67) nəsihətamız və sətiraltı mənalarla oxuculara ən ali məqamları çatdırır.

Reyhan Yusifqızının kiçik yaşlı oxuculara təqdim etdiyi “Məstan və ayı balası Babunun meşə əhvalatlar”ı dörd kiçik formatlı “Tanişlıq”, “Niyə hər şey yerə düşür”, “Eynək” və “Dostlar niyə salamlaşır?” kimi hekayələrdən ibarətdir. Burada müəllif kiçik yaşılların özünəməxsus heyvanlar aləmini canlandırır. Bu hekayələr vahid süjet xəttinə tabe etdirilmiş, uşaqların ecazkar nağıl dünyasına ekuskurs kimi də dəyərləndirilə bilər.

Yazıcı-dramaturq Firuz Mustafanın imzası həm nəsr, həm də dramaturgiya sahəsində oxucu və tamaşaçıların kifayət qədər rəğbətini qazansa da, “Ulduz”un bu sayına müəllif oxuculara özünün “Buz üstə yazılış sətirlər” esesi ilə görüşə gəlib. Esse Firuz Mustafanın nəinki bədiyyat, ədəbiyyat, falsəfi-psixoloji, etik-estetik və mədəni-kulturoloji, həyat, sosiologiya, cəmiyyət, iqtisadiyyatla bağlı mülahizələri, həm də yaşamla-ölüm, insan və Allah, dost-düşmən, riyakar-doğruçul, uzaq-yaxın, varlı-kasib, həqiqət-yalan, ağılli-axmaq və s. kimi antitezaları, oppozisiyaları üzərində qurulub. Uğurludur. Onlardan bir neçəsinə müraciət edək. “Özünə vurğunluq bütün sahələrdə durğunluq yaradır”, “Şeir yazanların sayı artıb. Amma ədəbiyyatda eramızdan bir neçə əsr əvvəl olduğu kimi, yenə də şeir qılığının var”,

“İndi işildaböcəklərdən “Ulduz” düzəltmək dəb olub” (s. 60), “Bizdə cahillər hələ də mədəniyyəti zəiflik, heyvərəliyi isə güclülük əlaməti kimi qəbul edirlər”, “Şərəf adama bir dəfə verilir, özü də şifrəli kodla. Onu itirdikdən sonra kodun nömrəsi birdəfəlik pozulur.” (s. 58), “Hər şeyin vaxta ehtiyacı var, hətta vaxtin da”, “İnsan Allahın yer üzündəki sonuncu eksperimentidir. (s. 58) və s. və i.a. Elə buaradaca bildirməliyik ki, Firuz Mustafanın esselerinin əksəriyyətin düşüncə və davranışında, şərəf və ləyaqətində eksperimentə ehtiyacı var.

“Ulduz”un “Yazı masası” rubrikasında “Saatin səsi...” başlığı altında İradə Tuncayla təqdim olunmuş müsahibə də gənc yazarlarımıza özünəməxsus tövsiyə xarakteri daşıyır. İradə Tuncay bu gün nəşr, publisistika və jurnalistikamızda öz ənənəsini yaratmış “Ədalət” qəzetiñin baş redaktoru kimi təcrübəli naşir və qələm sahibidir. Müsahibədə əslində yaradıcı insanın fərdi baxış bucağı təqdim olunur, yaradıcılığın yazılmamış qaydaları ortaya qoyulur. Və biz düşünürük ki, gənc yazar və jurnalistlərimiz bu fərdi yaradıcılıq laboratoriyasının sınaqlarından keçməyə özlərini hazırlamalıdır. Çünkü bu müsahibədə hər hansı ədəbi-publisistik janrı yazının doğulma xətləri, incəkikləri görünməkdədir.

“Ulduz” jurnalı bu sayında yenə öz ənənəsinə sadiq qalaraq Pərvin və Uluçay Akiflə Gülnar Səmanın ədəbi müzakirəsini oxuculara təqdim edib. Burada müxtəlif çaplı mətnlər, ədəbi tənqidin vəziyyəti, müasir ədəbi proses, Gənc Ədiblər Məktəbinin təmsilçiləri, esseistlərin yaradıcılığı, mövzuları, yaradıcılıq nümunələrinə nə dərəcədə məsuliyyətlə yanaşmaları ilə bağlı mülahizələr, bəzilərinin yaradıcılığında intellektual planın müasir standartlar səviyyəsində olması, Fərid Hüseyn, Ramil Əhməd, Müşfiq Şükürlü, Şəhriyar del Gerani və başqa bu kimilərin maraqlı mövzularda şeir, nəşr, publisistik nümunələr ortaya qoymaları və gənc ədəbi qüvvələrin yaradıcılığı necə irəli aparmaları ilə bağlı məsləhətləşmələr və s. yer almışdır.

Yaxşı məlumdur ki, 2017-ci il Prezident İlham Əliyevin xüsusi sərəncamı ilə Azərbaycanda Molla Pənah Vaqifin anadan olmasının 300 illiyinin geniş şəkildə qeyd olunması ilə yaddaşlara həkk olundu. Ölkəmizdə Vaqif yaradıcılığının müxtəlif problematikalarının öyrənilməsi ilə bağlı Beynəlxalq və Respublika konfransları, yiğincaqlar, əsərlərinin ədəbi tənqidə yenidən dəyərləndirilməsi, nəzərdən keçirilməsi baş verdi, çoxsaylı məqalə və materiallar, kitablar və monoqrafik araşdırımlar işıq üzü gördü. Aparılmış işlərin davamı kimi “Ulduz”un bu sayında Buludxan Xəlilovun “Molla Pənah Vaqiflə bağlı həqiqət və yenə də həqiqət...” adlı məqaləsi oxuculara təqdim olunub. Müəllif Y.V.Çəmənzəminli, M.F.Axundzadə, S.Vurğun və başqalarının Vaqiflə bağlı fikir və mülahizələrinə söykənməklə, böyük şairin yaradıcılığının daha adekvat yöndə incələməyə səy göstərilib.

Qeyd etdiklərimiz “Ulduz”un 12-ci sayında təqdim olunmuş ədəbi-bədii materialların aktivinə yazılısa da, bu yazıların bir qismində kəm-kəsirlər də az deyil. Bu həm bədii-poetik ibarələr, həm üslub xətaları, deyim yarımcıqlığı, fikrin ziddiy-yətliliyi, həm də bir sira müəlliflərin öz mətnində özünün dediklərini dolayı ilə təkzibetmə halları da müşahidə olunur. Yaradıcılığın fərdi istedad, qabiliyyətlə bağlılığı yeni deyil. Lakin fərdin bədii düşüncəsinin mətnin mükəmməliyinə, onun konsentrasiyasına bağlı olmasını da nəzərdən qaçırmıq düzgün olmaz. Bu xətalardan nəinki bədii-poetik nümunələrdə, həm də digər materiallarda da əksini tapmaqdadır.

Xanəmir TELMANOĞLU

özüylə söhbəti...

Məncə, nə vaxtsa güllə birgə sabahın da açılmasını eyni vaxt intervalında yaxalayan o at ağızlı azığın, üstəlik də, bu qoca dünyanın özündən nələrisə uyduraraq UNUDA BİLMƏDİKLƏRİNİN adına şeir demiş. Odur-budur bütün bəhanələr, hiylələr əlamət və haqqaniyyətlər şeirin əliyə tora salınıb. Dünya həzmi -rabesindən keçirə bilmədiyi işləri şeirin öhdəsinə, cənginə verir. Şeir də dünya yarananadan bu qoçuluğun, adama, kainata özünü başa salmağın fəndini layiqincə icra etməyindədir. Şeirə nə var ki. Bu görəvində uslu davramıb gözə girməkdən ötəri istifadə edə biləcəyi ən uyğun və ən yatımlı tilsimi eşq – gül – ölüm olmuşdur. (ta əzəldən şeir şairləri bu bermud üçbucağına salıb çıxarmır) Bu günə qədər bu saydığım və adını sizlərə zikr etdiyim ilahiyanə gözəllik həngaməsinin heç biri şeirin onları necə kullandığından, istifadə etməyindən ayılmadı ki ayılmadı. Şeir ola, dünyada adını gül – ölüm – eşq yazdırın azgınlığa təmas etmədən

keçə, toxunmadan ötə, özünü bu üç cəzbə qapdırıb vurmadan qaraltı salmaya, bu heç olacaq iş deyil. Şeir əzəldən bu üç müşketyorla dünyani teatr səhnəsinə çevirərək hansı dramları, faciləri oynamayıb ki? Elə bu tamaşalarla açılan hallar, ovqatlar, başlayan həyəcanlar cəhalətin hər üzündən acıq çıxarmalarla da müşahidə olunub. Necə ki, əskilərdə insanı döyə-döyə bədənindən cini çıxarırdıllarsa, kainatın bədənindən, varlığından şəri, şeiri iblisin səsini eləcə çıxarılb və çıxarırlarlar. Şeir olan yerdə iblis öz şər-şəbədəsini səbətinə yiğib uzaqlaşır. Tanrı ilə qarşılaşacağı və hesablaşacağı günə doğru uğultu salaraq yeni-yeni qılıqlarla əhatə olunmağa geder. Şeir kainatın bağlarından şərin sökülməsini, ayrılmasını sanki görəv olaraq üzərinə götürür. Şeir öz harmonik ironiyasıyla üzərinə düşən bərəət zərlərini (atarkən) qoşa gətirməyi gözəl bacarır. Çünkü onun bir əli mənalar, hikmətlər dünyasının, o biri əli kəm-kəsirlər aləminin qoyun-qoltuğunda gəzir. Qılıq-qiyafə dəyişdirən vərdişləri öz qanunları ilə (tabiri ilə) pozur və yozur. Yozuma gəlməyən, yozma funksiyasını yerinə yetirməyən şeirlərdən şübhənmə ehtimalı yüksəkdir.

Biz uzayın qoynunda şeirdəki sözlərin bizə verdiyi hız və imkanlarla süzür, uçur, gedirik. Biz bu üzdən donuq halda deylik. Daima hərəkətdə və dəyişərək min-min çalar qazanmış rənglər səltənətinin işıq aşılıyinə həya pərdəsi çəkərək, sözlərin üzərindəki ağırlığımızı, ahillığımızı, qocaman mehrimizi götürüb eşqin süsüylə (həm də suyu ilə) ağızına kimi silələnib sonsuz həyat, əbədi olma səriştəmizə bir daha can qataraq yiyələnirik. Məsələ budur ki, bu işi təkrar-təkrar görürük. Bizə baxıb gül açır, ilan qabıqdan çıxır, yenə də zəhərini toplamaqdan İlahi zövq alır, hörümçək tor toxuyub kainata o hörümçəkvəri xanələri arasından lətafətlə baxır. Mənim danışdığım sözlərin nizam və mahiyyətinə quşlar uçuşlarını kainatın ən ucqar nöqtələrinə götürərək gizi bağları və əlaqələri bir az da təkmilləşdirir. (Yəni mənim demişkən, insan balasından söhbət gedir) Sular ayın nurunu içinə vurub sərsəriliyinə haqq qzandırır. Mən şeirdə sözərin üzərindəki bərəkəti bir daha kamıma çəkirəm. Dev oğlu dev olduğumu anlayın. Məni sözlərin dev elədiyini və ətrfimdə neçə-neçə devin nələri yerli-dibli devirdiyini görüb dünyadan POETİK Məsuliyyəti altına girirəm. Həm də ətrafimdakı divlərin öz üsulundan yararlanıb onların çoxunun necə ova çevrildiyinin şahidinə dönürəm.

Nə olursa olsun, içimdəki qovğalar bitmir ki bitmir. Elə biləsən dünəndi, Zəngəzur dağlarının o ürək gubbuldadandan qoynunda gecələr boyunca qurt kimi üzü təzəcə mehirlənib halima hal gətirmiş aya doğrularaq ulamağım... deyəsən elə bu ulartılar da o ulartıdır qafıl...

...VƏ ŞEİRLƏRİ

1. yeni qəzəl

ey dili qafıl fil faili məchul fani f...

zinc döyüb işıq yaxacam niyə qaranlıq şahım
Sərmayə əsarətindən qurtulub özünün
əlindəki qəddar kapitalını qapdırmamaq üçün
sufi bürüncəyində "mərhəmət işığını" dünyaya
səpələyən bu göreşən zümrənin zinqirovlu
zəmbilində əslində zibildən başqa baş yazı ola
biləcək "biclik" bülbülnün "qanlı nalələri, əf-
ğanları" sinə parçalayıb göz yaşlarının sel-
lənişindəki səslənişə bais olarkən, "mən sizi

başa düşürəm, amma belə etməyin" hayqırışına
hayif qıran, hayf çıxaran bir çaxnaşma cıləsində
mənə yaraşdırılan "barbarlığımı" cilalalmaq
istəmirəm.

İstiqrarlı olmağınızı təminat Təmkinlə Verildiyi vergüldən sonraki gününün başlangıçında başını busəylə bəsləyen bəsirətlə bəxtinin Buxarsında buyrulan o tənhalıq dolu dəllilləri din adlı əmanətlə ələyib arıldan, aylı bir gecədə suların üzərinə sakit sehriylə sərilən sədaqətini varlığında itiləyən o ölüm mələyi mənim müşküllərə millənən (mərasimlərimi) məsaflərimi öz iqtidarı altına aldıından əlimi qaldırıb qaybin qaysaqlanmış qiyamətinə uzadıram.

Bir saray inşaaaaaasının torpağı üzərində üzünün izinə düşüb dövranın döyüş çəlləklərində cahilliyyini saxlayanlara azar-azar baxaraq qılı qırx yaran naləsini yeri gəldiyində işə salan nigarançılığını nisyə bilib bərətini ilkin izahıyla isladan, o yoxsul yaxasındaki yoxuşlarda yixilib dursa da, geri çəkilməyən, cənnətin cəhalət dolu cariyələriylə cilə çıxaracağını düşünən bu mərasimpərəstlərin məkərli mənzillərində mənim müsafirliyim heç bir nəfəs həcmi qədər hücumda da həddini aşmaz, bayım...

2. Külli də yatar dinə

ey dadi bidad danəndə dəhan dərvish d...
patışahlarıb şeirlə verdiyi ferman....

bilərəm ki şeirimə ağız büzür çoxları
onların həngaməsi uyuyur sinəm altda
batır qəlbə baxışdan o şış uclu oxları
qorxsunlar ki salmayım onları çənəm altda

şeir demə onun da siqləti haqqə dönür
üfüqlərində yanan işıqları əcəlli
bir də gördün ən odlu söz damarında donur
onun da minarəsi ötlərdən ucalır

yoxsulluq mayasında ilahi himə bənddi
güllə şeirin mayası bir zamanda kəsilib
mənim yazdım sözün çoxu haqdan sapandı
dəydiyi yedə əcəb çoxunu təmiz silib

elə bilmə yazımın yoxdu dağdan xəbəri
göylərin köynəyində keçən nəgmə qırğındı
qarşısına çıxsayıdum yazar məndən Təbəri
bilərəm ki keçmişim gələcəkdən qırqındı

4. gül

bu da yaşıllıqların ritmə çöküş tarixi
mərasimlər sərxoşu oxşyacaq halıma
bizə qədər yazında sözlər (i) qoruyan mixi
diksinəcək çalmama əsnəyəcək şalıma

sözü deməklə yazmaq başqa başqa savaşdı
odur ki şaqqalanıb min bir yerdə azarım
şeirdi güldü dağdı sudu bunlar sirdaşdı
əzəldən düşərlidir bu taxtadakı zərim...

soluduqca havanı kainat işvəlidİ
hər görünən işaretİ şirin canın qəsdinə
elə durub deyərsən adamdı havalıdı
sönəndə bu vulkanlar külli də yatar dinə

nə durub döşəyirsən adamın qavalına
bu can yaranışından talib olub üç dinə

yoxsa şeir macəram bitməyincə yox ölüm
dolub daşınca içim deyərlər ki ucayam
birdən elə tutullam hardadır mənim elim
bütün yanğınlar çıxan tüstülərə bacayam

3. köksümdə dəmlənər

1. ey dadi bidad danəndə dəhan dərviş d....
2. qaz vurub qazan dolduran şahdır da...
3. nə zamansa axar su olduğumu bilirəm
4. azmanca bir sura səs soluğuyla dolduğumu
5. bölürəm vaxtimı keçmişə düşəni nəşəmdi
6. gələcək göyə çəkilmiş şəklimlə kəmdi
7. yol ayrıcında ucunda baş yellənən nizə
8. izimə saldığı artığı udub dev meşə
9. bu səslər qulağımdan yönəlir ağlıma
10. ağlama deyirəm lağımdakı maymağa lağlağıyla
11. dönüb gedirəm dirilir canımda su səsi
12. döyülüb gəlirəm dev gəlib içimdən su içir
13. öyünmək gülüşdən betər suçumu çəkir
14. çimir getmir gözümə qan tər eyzan kirdir kir
15. başımın üstündə böyü(r)ür ay böyüür
16. yuyur uyğumi su canımı quş olmağa qoymur
17. çəkir altdan çəkir üstdən tarımmam
18. tarının simləri suya düşmüş hərcayıyə
19. başımı itirsəm it hürsə kürsümə
20. köksümdə dəmlənər əzilən nilufər
21. fil gələr lərzəsin əsdirib hönkürər
22. kərəmi kiridən də var kərəmi ağrısından bir sor
23. qurşanıb qılınçın qaftanı eyzan tən malı
24. sualtı vəbalıdır bu alpların ağrısının...- de barı...

1. ey dili qafil fil faili məchul fani f...
2. deyin patışaha şam yandıracam...hələ...

1. gülü görməyimdə mədəniyyət işvəsi oynar
2. gülü görərkən göyləri bu işə qatmağımı demirəm hələ
3. gətirib töksəm dibinə qıvrılar içindən su
4. su rənginə dönüşər gülün su rəngi güldən alar hələ
5. indi ona toxunsam bütün yalnızlıqlar oynar yerindən
6. ya özümü tox tutsam yanğın başlar ürəyimdən hələ

1. gül baxçada mədəniyyət deyib durur
2. nəfəsimi kəsir gözlərimi yumur dodağımı tikir hələ
3. sükut vurur üzərimə içimə qaytarır var-gəli
4. qırx keçidimdə saxlayır yeddi yerimdən əyir hələ
5. ərzin nehrlərini axıdır sorağına
6. gülü gör qafil məni sonra qına hələ

1. gülə yaxınlaşsam bir addım da nə olar görən
2. yerinmi göyünmü haqqına girdiyimi bilmirəm hələ
3. əyilib qoxlasam qisasımı dünyadan alıram ələkvələk
4. əyilib qoxlasam bütlər yixası bütlər dağılaşdı hələ
5. gül varsa qarşımıda gözə almışam hər şeyi deməkdi hələ

20. gülü gördüm gülü
21. içimdə mədəniyyət şahlandı
22. gül elə açıb elə pardaxlandı
23. dərmədim əlim havada qaldı
24. mən təslim mənliyim təslim mənəmliyim təslim hələ
25. paris təslim london təslim tel-əvviv təslim hələ

5. cana sızan

- ey dili qafil fil faili məchul fani f....
padişaha bəxşish olarmı yavruların göz yaşı...
nəydi hüzünlərə vurulub ayrıılıqlara düşkün işığa
gübənc

düşüb gizlinlərə sərr bükülüb yeddi qat
gəldim min bir rəng bərraqladan nurların qovha
qovunda
yerə minnət torpağa sitəm dünyaya giləm
bir giləydim hədəfim sapıtanda qaragözlü
qaplanların qırımından
ovları buraxdıgm olurdu ovalarda ovulurdu
mənim... məndə qan adlı obam

yixılınca əllərim tökülərdi böyür başımdan
qalxınca min budaq kimi şaqqlardı sümüklərimin
ahəngi
yox belə gülün tikaniyla dialoqu keçmdi şeirlərin
sözlərdən qalma şəhadətinə
yox beləsi
əsla olmayacaq da
titrək yanaqlarında aləmlər hansı üzlə sərrini
açıır Adəmin ədəbinə

mənə düşən gözlərimi açmaqdı
bu da bir qıpçaqlıqdı alaçıqdı dünyaya qılıqdı
qalıqdı
istər çöllər yiğilsin gülə
baharda çıxsın tumurcuğundan göyün altında
boşluq oyalasın
məni çıxarıb seyrə dursun pişvazıma pəri
qızlarının suların başındakı qılıqları
məni salsın eşqə
məni salsın eşqə göylə yerin cana necə sisdiğini
görsün

6. yaxınına gələməz

ibn arabiyə
ey dadi bidad danəndə dəhan dərvish d...

sənin gözlərini yumamam
sənin yuxunu görəməm
sənin gecənə qaranlıqlayamam
sənin sabahına açılamam
səni səni səni görərərəm səni tanıyamam

nəyə baxmışansa eyni ölçüdədir
nəyi görmüsənsə əşyadır
kimlə danışdinsa ayətdir löhvi məfuzdandır
kimi gördünsə adəmdir adəm tərkibidir

kimsə allahı bu qədər ovudmaz
kimsə ovudub onu yaxınına bu qədər gələməz
bədənin itmiş çəkidir
ağırlığın hava qədər gələməz

haqq sayını itirməm əşyalar da sevinsin
adını tutan otla suyla ağacla dil dil ötsün
bir nöqtə qədər güvəncən səhraları sulayıır əsrləri
hər gün işiq tərkibində varlıqdan ötürsən

7. bir az gec gəlsə

ey dili qafil fil faili məchul fani f....
patışahlara xatrlatsan arzusunu...

bahar bir az gec gəlsə kəhanətmi yüksələr
çölün qəbahətindən
çölün bərkətindən bəlkələrmi əksilər
sızladar aləmlərcə səsinin yanğışını
ən gözəl kirlər üçün yaraşıqmiş əskilər

bahar bir az gec gəlsə arif qımıldar nə sir

qış erkən ağararsa
quşlarsa boşluqlarda qalxıb yelkən ararsa
həyat öz axarında yoxlarsa qayıbları
qüdrət təcəllasını qurarsa hər addımda...
ləbələb dolu suyla yusifin quyuları

bu nə boyu bu nə rəng əşyaları arayır
ruhumda tufan qopur qovur qəlbimi avam
(bir az tez ya bir az gec deyil əsla səxavət
hiylələr son bulunca başlamaz olsun davam)

8. tapdıgı yer

ey dili qafil fil faili məchul fani f....
su padişahın ağızında isindi

atılıb dənizə qəfil hərəkətsiz duran yaranışla
tilov ənsəsində qıflı səsini bu sonsuzluğa təhvıl
verən
bu nə sükut dalğalar qoynunda arxadakı
qayalıqlara yayılmış qoyunlar
büklüb açılan balıqlar su qırırm(lar)ına sunduğu
ovsunlar
onu dondurmuş yerində onu gizlətmiş özgə
dərində

adına dəniz dediyin hansı fikrin təkrarıdır hanası
duyuq inkarı
hansı bir sevdayla gəlmək ona hansı sədayla
qoşulmaq yanğınlara
üstəlik qoynunda bir canın içərilərində sıxlımsı
cahanın qayıbla əlləşən hünkari
gəl də qarşısına çıxar ağlımı iki qaş arasından
sızdır yoxluğunu...yalınlığını

dönüb sahilə ağır ağır arxasını dənizə döndərmiş
qoyunları görüb

göyün rəngindən duyğular tutub itmiş dənizçini
geyindirən bu kitab
meh dolaşan vərəqləriylə aşib daşan varlığında
gizlətdiyi qərib ki qərib
taparaq dənizdən ayrılığını çıxdan izinə düşmüş
qayğılarına qatıb
axır ki tapıb ürəyinin yerini ol səbədən yükünü
şeirə endirib Mİ endirib

9. yox aran nədən

ey dili qafil fil faili məchul fani f...

keçmiş hər zaman özümlə yaşatdığını bir
əyləncəm var
dünya keçmişimdən asılıb ciyndlərimin
hürrriyyitinə
həddim nə
guya keçmiş hürküdüb gələcəyi tumurcuqlarının
çiçəyini qoxlamaqmı peşəm
azmanca... qızaran güllər qışın ortasında bir əcəm
cahilliyimi
xaincə azarına gülüb keçər arşın tarlasında acam

Illərlə çəkdiyim çilə bir kimsənin söndürmədi
diləyini...
axilles dabanını xoruz baniyla da oturda bilərdi
yunanın uyumuş ağızına...
soyuğun qırış saldığı... çatlatdığı üzdə çar sarayı
yixılar rasputin
bir tin o yanda təntiyən titrəyən həyanı yoxsullar
etməz qəbul daha
adının hallanmasını istəməyən qibləsi sərvaxt...
qəlbi o yazan
bildirərək həddini simasından asaraq qırqınları
... buymuş demək fəlakət...

utancımı çıxarıb aşıkara əcəlimi ulduzların
çırtlayan yanğısıyla ovudana bənzəyirəm
xaçını soxma gözümə kəhanətini halınla
quduzlaşdırıb salma üstümə
hərarətimi ölçmə günəşlə nəfəs alıram işığı hökm
bilən ərəm
əcinnələri tanımam genimdəki nəşəm də bəs
edər mahşərə barışam
musanı yola verdin isanı ötüşdürüdün əhmədlə
yox aran nədən

“ULDUZ” JURNALI İLƏ AXAR.AZ SAYTININ BİRGƏ LAYİHƏSİ

“TÖVBƏ ADAMI DEYİLƏM...”

Rüstəm Behrudi deyəndə hər şeydən əvvəl Türk mifologiyası yada düşür: onun misralarından başını qaldırıb ulayan Boz qurd, durğu işarələrinin yerində qavalını döyücləyən şaman, min ildi yol gələn atlar görünür. Bizi Türk kökümüzə, soyumuza, hər iki mənada kəndimizə qaytaran şair... Bu qədim yolla bizi keçmişə qaytarmaq, görünür, Rüstəm Behrudinin şair missiyasıdır və özü bu yolun şamanıdır.

*Hər gecə, hər gecə yuxularımda
Bu yurdla yanaşı, bu yurd boyunca
Ulaya-ulaya dolaşib gəzən,
Obu, Yeniseyi, İtili keçib
Altaytək, Ağritək dağ aşış gəzən
Üzü mavi,
Gözü göydən daha mavi,
Ağzı atış kimi bir qurd...*

Rüstəm Behrudinin şeirlərinin çoqrafiyası çox genişdi. Bu şeirlərdə bütün Türk dünyasını başdan aşağıya gəzmək olar. Hər şeir, hər misra bir şaman duasıyla səni müxtəlif zamanlara səyahətə aparır. Gəzdikcə Türkün əzəmətinə heyran olursan.

Mənə üz tut – yurda ocaq qurana,
“Turan” – deyib Boz qurd kimi durana,
Sonun yoxdu, çevrilmsən Turana – Vətən!

Oxuduqca hardan qopub hara gəldiyini, kim olduğunu anlaysırsan və səni sənə aparan yolu göstərən şamanı sevirsən. Biz də sevgimizə sadıq qalıb Rüstəm Behrudinin ocağına getdik. Qapıdan içəri girəndə Rüstəm Behrudinin hədiyyələriylə sinəsini bəzəmiş divarlar üzümüzə gülümşədi. Şair bizə çay gətirtmək üçün gedəndə, fürsətdən istifadə edib hər şeyə maraqla baxdıq. Sonra çay dolu fincanlar bizi masanın başına yığıdı, söhbət qızışdı. Ənənəmizə sadıq qalaraq söhbəti yazı masasından saldıq.

– Uzun illərdi ki, ədəbiyyatla – yaradıcılıqla məşgulam, əgər buna yaradıcılıq demək olarsa. Hələ indiyə kimi kimsə mənim yazdığını görməyib, heç həyat yoldaşım da. Əgər heç kim görməyibsə, deməli, mənim yazı masam da yoxdu. Həqiqətən də yoxdu. Düzü, arada istəmişəm, belə bir masam olsun. Yazmaq istəyəndə öz küçümə çəkilim, masamda oturum yazım. Amma müxtəlif səbəblərdən alınmayıb.

– Necə olur ki, yazmaq istayırsız?

– Bilirsiz, mən balıq tutmağı da çox sevirəm. Tez-tez balıq tutmağa gedirəm. Bax o vaxt daha çox düşünürəm, sakitlikdə. Bir də daha çox yol gedəndə düşünürəm. Uzun-uzadı düşünürəm, fikirlərimi beynimdə yerbəyər edirəm.

Atam ədəbiyyat müəllimiyydi, bir dəfə üzü kitab rəfinə tərəf oturub nərd oynayırırdı. Mən də o vaxtlar hələ həvəsliydim. Rəfdə yazdığını bütün kitabları, mükafatları düzmişdüm. Atam bir xeyli onlara göz gəzdirəndən sonra mənə belə bir sual verdi: “Sən bütün ömrünü yeyib-içməkdə keçirirsən, bəs bu boyda kitabı nə vaxt, necə yazmışan?”.

– Rüstəm Behrudi nə istəyir?

– Nəsə istəmək canatmadır, bu da şeytan istəyidi. Bilirsiz, nə düşünürəm? Oxumadan bilən, qulaq asmadan eşidən, axtarmadan tapan adamları sevirəm. Niyə?! Ona görə ki, onlarda şeytani istək yoxdur. Tanrıdan nə gəlirsə, onu qəbul edirlər, onunla razılaşırlar.

– **60 yaşınız var. Bəs əslində neçə altmış il keçməlidir ki, sizin altmış yaşınız olsun?**

– Mən yaşıımı 43 yaşimdə saxlamışam. 43 yaşimdə həyatimdə təlatümlü hadisələr baş verib.

Uşaqlıqdan saat bağlayıram qoluma. Amma indiyə kimi bircə dəfə də olsun qolumdakı saata baxmamışam. Qəribədir, bağlamayanda da rahat olmuram. Heç vaxt ayın neçəsi olduğunu bilmərəm. Düzü, çox vaxt ayların özünü belə səhv salıram. Əslində, mənim üçün maraqlı deyil hansı ayın neçənci gündür. Həyat belə davam edir, özüm hiss etmişəm ki, mənə zaman ölçüləri lazım deyil.

Zaman ölçüsü Tanrıya məxsusdur. Hərdən düşünürüəm ki, bəlkə biz əvvəldən axıra yox, axırdan əvvələ gəlirik. Birdən deyirlər ki, zaman axıb getdi. Zaman axıb getmir. Zaman bir yerdə durub. Biz o zamanın içindən keçib gedirik.

– **Sizin şeirlərinizdən tez-tez xatırladığım bir bənd var:**

*Mən qərib, didərgin kimsəsiz ruham,
Göylərdə bilimləz qəbrim var mənim.
Ölsəm, tabutumu mələklər tutar,
Yasımı allahlar saxlayar mənim.*

Bu şeiri nə vaxt yazmışınız?

– Bibim ədəbiyyat müəllimi olduğundan o şeiri ona oxudum. Babam da kəndin mollasıydı, o da yanında durub qulaq asırdı. Dedi ki, bu nədi “allahlar” yazmışan? Allah birdir!

1984-cü ildə “Boz qurd” şeirinə görə məni çox tənqid etdilər. Heç o vaxt çoxu bilmirdi ki, Boz qurd nədir. Hələ biri dedi ki, gözəl şeirdi, amma adam da heyvana şeir yazar?! 20-30 il keçdi, hamı Boz qurdan şeir yazdı.

*Sən göydən gəlmisən, göy adamısan,
Tanrıının işindən bir xəbər denən.
Nə qalır sonuncu Tanrı dərsinə,
Qiyamət günüñə nə qalır, de nə?*

Mən özüm kəşf elədim ki, insan yer üzünə göydən gəlib. Keçən il Nobel almış danimarkalı alim yazmışdı ki, yerdə insanın yaranması üçün heç bir şərait yoxdur. İnsan yer üzünə göydən gəlib. Bax ədəbiyyatın, şeirin böyüküyü bundadır. Yəni o qeybdən xəbər verir. Mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, insan yerə göydən gəlib. İnsan dünyanın kiçik modelidir. Vaxtsa insanın öz içindədir.

– 25 il əvvəl “Ulduz” jurnalında sizə sual verilmişdi ki, yanınızda bütün sevdikləriniz olasa, onlardan yalnız hansının canına and içə bilərsiz?

– Çox çətin sualdır. Mənə elə gəlir ki, 25 il də gərək keçə... Bilirsiz, mən and içməyi Tanrıya qiyam kimi qəbul edirəm. Qəbul etmirəm and içməyi. Mən Tanrıdan qopub gəlmışəm, mən tövbə adamı deyiləm axı.

Ümumiyyətlə, andı qəbul etmirəm. Əslində qəlbinə təsdiqlədiyini andla inadırmaq lazımlı deyil. Ərəblər buna iman gətirmək deyirlər. Mənim leksikonumda and və tövbə sözü yoxdur. Tövbə insanın yeni günaha açdığı qapıdır. And da böyük yalandır.

– **Şeir hissin qışkırıydı. Nərsə vaxt tələb edir, səbr tələb edir. Səbirli adamsınız?**

– Mən böyük yazımı da içimdə tam hazır edəndən sonra gecə vaxtı 15 dəqiqəyə yazıram. Məndə elə səbr yoxdur ki, oturub yazım. Səbrsiz adamam. Bir saat bir yerdə otura bilmərəm. Mən yazanda yox, yazıb bitirəndən sonra əziyyət çəkirəm. Şeir sözləri sevə-sevə dara çəkməkdir. Şeir odur. Nərsə tam başqadır. Mən yazdığını heç bir yazının üstündə işləmirəm, dəyişmirəm. Necə yazmışımsa, o cür də qalır.

– **Mən dəli, havalar dəli... Payız sizə niyə bu qədər təsir edir?**

– Qədim Türk mifologiyasında ağaç, payız xüsusi məna kəsb edir. Payızda hər şey özünü qaydırır. Məsələn, ağaç payızda balaca bir meyvənin tumuna sığışır, ona çevrilir. Hətta o boyda çinar ağacı öz toxumundan böyük deyil. Əslində payız hər şeyin sonu və hər şeyin əvvəlidir. Mən də adətən payızda yazıram.

– **Yaxşı şairlə yaxşı aşbazın fərqi nədir?**

– Şeir Füzulidə duadır, Nəsimidə üsyandır, Caviddə düşüncə tərzidir, fəlsəfədir. Öz şeirlərimi oxuyanda gördüm ki, bu təriflər mənim şeirimə uyğun deyil. Bunların hamısı məndə var. Deməli, mənim şeirə verdiyim qiymət, əslində... o şeirin qiyməti deyil. Şeir insanın Allah, ölüm, əbədiyyət qarşısındaki heyrətidir. Şeir heyrətdən doğan bir seydir.

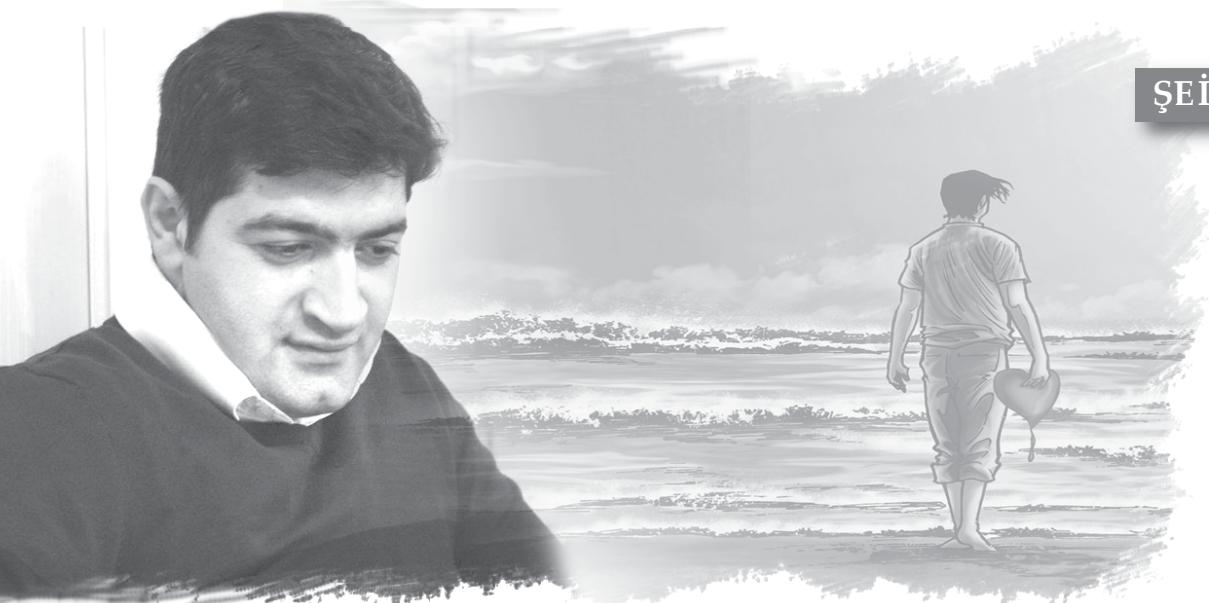
Məncə aşbaz bişirdiyi plova, düyüyə baxıb heyrətlənə bilməz! Şairlər seçilmişlərdir. Allah şairi yaradıbsa, demək, bu haqqı ona verib...

– **Allaha, o biri dünyaya inanırsınız?**

– Mən cənnət və cəhənnəm nağıllarına inanıram. Şeirlərimdə Allah sözünə rast gəlməzsən. Əsasən Tanrı ifadəsindən istifadə edirəm. Amma ruhi aləmə inanıram. Bu, qədim türk mifologiyasında da var. Hələ o vaxtlar mənim şeirlərim Türkliyədə çap olunanda türklər şamanları tanıdlılar. O vaxt kitabları qutularda çap edib yayıldılar... Şamanlar peyğəmbər deyil, Tanrıni köməyə çağırırmı, özündən əvvəlki babalarının ruhunu çağırırlılar. İnsanın ən böyük istəyi əfsanələşmək, əbədiləşməkdir...

...Söhbətimiz uzun çəksə də, yazımıza bu yerdə nöqtə qoyduq. Axı milyon illərdi ki, adamlar ədəbədiləşməyin yolunu axtarır. Bir şairin bir misrada əbədiləşməsi kimi... biz də görüşümüzü şəkillərlə əbədiləşdirdik.

**Xanum AYDIN,
Vüsal NURU**

Mehman RƏSULOV

GƏL SU OLAQ SƏNİN'LƏ

QARA QUTU

Bir qara qutu düşün
İçində adamları
Tütün-tütün buludlar.
Qıcqırılmış küçələrdə
Qocalar oturublar.

Bir qara qutu düşün
Pula doymuş mədəsi,
Bəbəkləri çuxurda.
Yekə-yekə adamlar
Qutu olur axırdı.

Bir qara qutu düşün
Siqaretdən dul qalan.
Çölündə gülərüzdü
İçərisində ağlağan.

Şəkər qutusu kimi
Tamaha tuş olursan.
Üzük qutusu kimi
Toyda unudulursan.

Bir kasıbin evində
Paltara qutu olsan
Gecələr kipriyinlə
Köynəyini yamasan

Bir qara qutu düşün...
Əldən düşüb, boşalıb
Çölü torpaq istəyir
İçində nəfəs qalıb...

Gəl su olaq səninlə
Bulanıq dalğaların həris uğultusunda
Bir yosun kölgəsində, bir balıq yuxusunda
Bir dalğa yəhərində, dənizin lal yerində
Danışaq ağızımızdan köpük axana kimi
Xərçəng tutmuş dalğalar
Son küleyi belindən verib alana kimi
Ayın işartisini buludlara dəyişək
Fırtınada ayrılaq, buxarlanıb görüşək
Ayrı tor istəmirəm, bir qarmaqda bitişək
Gəl su olaq səninlə
Cadarlanmış dənizin yanğını yatıraq
Günəşə nəfəs verək, ayı suda batıraq
Çilənək ulduzlara, bir köpükdən fata tax
Oynağan dalğaları toyumuza çağırıraq
Səni sevirəm demə
Gəl sadəcə su olaq...

QALMIŞ ADAM

Burda bir adam qalıb,
Səmalara dikilmiş
Ümidsiz baxışları
Üzə qosulub qaçıb
Namussuz göz yaşları.

Burda bir adam qalıb
Gecənin ümidiñə
Yuxularını hörüb
Kəndir toxuyan adam
Tənhalıqdan it kimi
Paltar qoxuyan adam.

Burda bir adam qalıb
Yaşamaq vaxtı keçib
Qaçıb qəbiristanlığa
Görüb ki, qəbri gedib.

Burda bir adam qalıb
Bəlkə, sinib bir yeri
Əşya bılıb atıblar
Bəlkə, dad verək deyə
İcimizə qatıblar.

Burda bir adam qalıb
Yoxdu dostu qardaşı
Baş götürüb qaçmağa
Nə yeri var, nə başı.

Burda bir adam qalıb
Güzgüylə yemək yeyən
Gecə üstünü açıb
Səhərədək titrəyən.

Burda bir adam qalıb
Qonşudan gələn səslə
Danışır, cavab verir
Burda bir adam qalıb
İki olmaq istəyir.

YUXUDA GÖRÜRƏM Kİ...

Yuxuda görürəm ki,
Qayıtmışan gəlmisən
Yuyub kəfənləmisən
İçində yemək olən
Qoca qab-qacaqları.

Pəncərəni silmisən
Gözlərim yollarını
Rahat yeri yə bilsin
Qonşular bu evdə də
Həyat var deyə bilsin.

Almışan şəkillərin
Tozunu torpağını
Yumusan mən tərəfi
Kirli döşək ağımı.

Yuxuda görürəm ki,
Təzə paltar almışan
Ətəyinə çən düşüb

Sağlarında buludlar
İldirimdan gözündə
Damcılar doğulurlar.

Soyuducu otağın
Buzlamış ətiyəm mən
Gəl ərit bişir məni
Əcəl yesin əlindən.

Bu ev gülüşə acdı
Səsdən, küydən yetimdi
Sən alındığın o saat
Axşam laylay çalanım
Səhər hürən itimdi.

Yuxuda görürəm ki,
Yaşamaq istəyirsən
Başdaşın əllərində
Hara qoyum deyirsən.

Sən ölüñ gündən zaman
Üstümə torpaq atr
Hər yaz bir az cürcərib
Zorla yaşıllaşıram
Hər sanıyə bir dağ olub
Hər gün min dağ aşıram.

Bu ki yaşamaq deyil
Nəyimi qısqanırsan
Təsəvvür elə gecə
Boş qalmış bir balışa
Nağıllar danışırsan.

Təsəvvür elə güzgü
Yeganə sirdaşındı
Kimsə səni yuxuda
Oxşayır, tumarlayır
Ayılıb görürsən ki
Əllər öz əllərində
Başın da öz başındı.

Nəyimi qısqanırsan
Yuxumdakı zəhəri?
Ya bic gələn səhəri
Ya satılmış üfüqün
Şərə qarışmağını
Əxlaqsız günortanın
Kölgəli yaşmağını
Nəyimi qısqanırsan.

Bir ölüm axtarırıam
Yanına qayıtmaga
Nə sabunlu kəndir var
Nə göz yaşı batmağa.

Yuxuda görürəm ki,
Çoxlu oyuncağım var
Ağappaq bir adada
Əkilib doğulmayan
Uşaqlar oynayırlar.

Sənə ana deyirlər
Ölmüş həvəsdən doğan
Məzarsız südəmənlər
Görəsən necə ölü?
Doğulmamış ölenlər
Yuxuda görürəm ki...

PƏNCƏRƏLƏR

Bağla pəncərələri
Soyuqdu dibçəklərə
Çiçəklər naxoşlayıb
Evimiz üzüməkdə
Bir az bizə oxşayıb.

Bağla pəncərələri
Ört üstünü mənzilin
Yatıb bir az tərləsin
Kilidlə qapısını
Qonşular evimizi
Naxoş, xəstə görməsin.

Çıxart ötən günləri
Şəkillərin içindən
Evə yemək hazırla
Rəsmi lərdə can verən
Adamların ətindən.

Bağla pəncərələri
Mənzilin son nəfəsi
Çıxmaga yer tapmasın
Yataq yerin isladan
Tavanın ayılını
Gəlib görən olmasın.

Saatı sayıqlayır
Əqrəbləri can verir
Bağla pəncərələri
Bu ev ölmək istəyir.

Bağla pəncərələri
Xəstə otaqlar bezib
Özün eyvandan atar
Ya da bir balış götür
Bas pəncərə ağızına
Evi əzabdan qurtar.

ÖLÜB GEDƏSƏN

Bir gün ölüm gedəsən
Yuyasan bədənini
Kəfənlənib keçəsən
Güzgünün qabağına
Fırçalayıb dişini
Tüpürüb dabanına
Bir gün ölüm gedəsən

Bir gün ölüm gedəsən
Siqareti tərgidib
Külqabını atasan
Əcəl saatın qurub
Ölü kimi yatasan

Ayılıb görəsən ki
Paltarların darixib
Kitabların büzüşüb
Başdaşındakı şəkil
Sən qəbrə düşdüyündən
Bir azca yaxşı düşüb

Görəsən ki otağın
Sən gedəndən kor qalıb
Qələmin mürəkkəbi
Ağlamaqdan qurtarıb

Ayaqqabılar küsüb
Dindirmir bir-birini
Düymələrin bağlamır
Köynəyin əllərini

Üzqırxanın korşalıb
Əlcəklərin üşüyür
Gecə göz yaşı içən
Sərxoş, əyyaş çarpayın
Səhərəcən ögütür

Bir gün ölüm gedəsən
Hamının acığına

Baxmayasan bozuna
Baxmayasan ağına
Çəkib sözün tətiyin
Sixasan dodağına
Bürünüb son payızın
Sonuncu yarpağına
Bir gün ölüb gedəsən

SÖYÜD

Saçların suya töküb
Köküylə nəm dilənən,
Dalğa tənələrilə
Söyülen, şillələnən
Yetim söyüdəm indi.

Saçımı payız yolur
Bəhərim yox, barım yox,
Axı mən ağacdanam
Niyə bir hasarım yox.

Niyə gələn dırmanır,
Hara gedib əkənim?
Dibimdə basdırılıb
Bir zaman su tökənim,
Yetim söyüdəm indi.

Bir quru kölgəm qalıb
Onunla oynışram,
Qarışqalar üstünə
Yarpaq-yarpaq aşıram.

Harda qaldı bu yağış
Budaqlarım göynəyir.
Kök atıb yeriyəndə
Ayaqlarım göynəyir.

Ay yoldan ötən qoca,
Otur bir az danışaq,
Hansımız tez olərik?
Bəlkə, bir az yarışaq?
Yetim söyüdəm indi.

Sənin də ömrün gedib
Söhbətləşək, dərdləşək.
Əlinə əsa olum
Ya məndən as özünü,
Ya doğra təzədən ək,
Yetim söyüdəm indi.

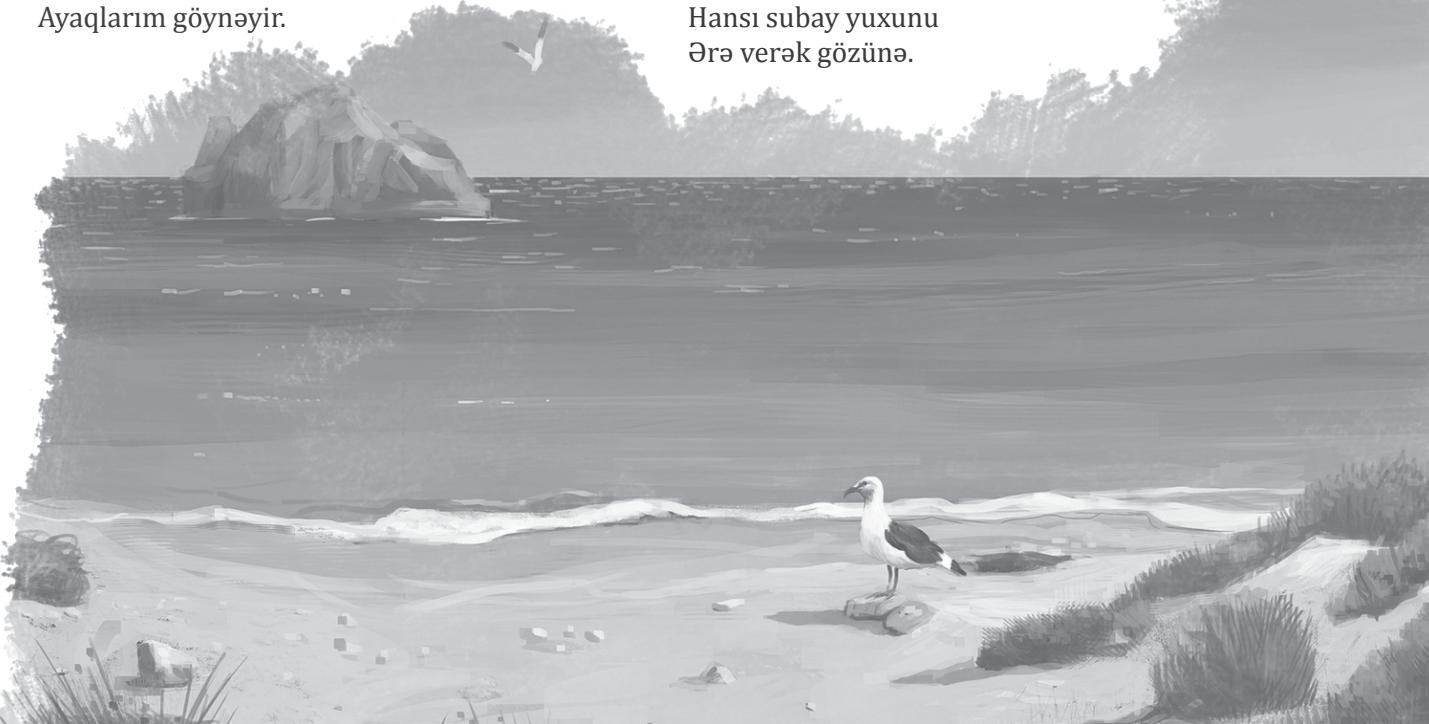
ÇARPAYI SAHİLİ

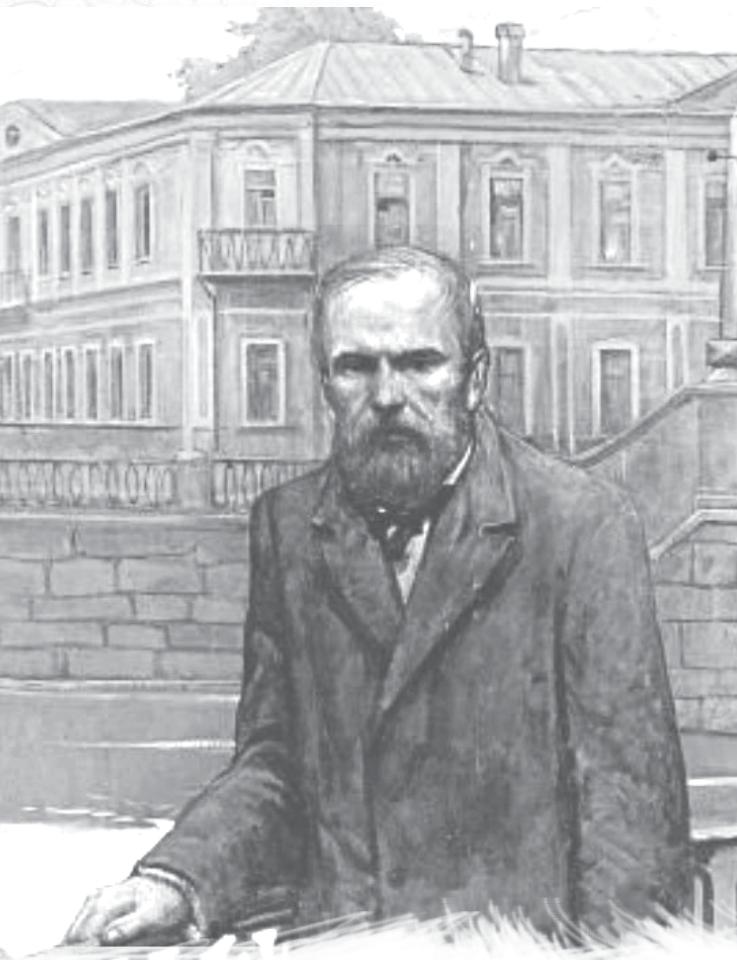
Bir az yorğun kimiyəm,
Qorxuram ki, yataram,
Dərin yuxuya gedib
Gözlərimdə bataram.

Oyanarsan bir səhər
Çağırıb axtararsan,
Çarpayı sahilində
Paltarımı taparsan.

Bədənimini aparan
Dalğalar əl dəyişər,
Çarpayı dənizinə
Bir cüt göz yaşı düşər.

Dul baxışın zillənər
Çarpayı dənizinə,
Hansi subay yuxunu
Ərə verək gözünə.

Fyodor DOSTOYEVSKI

Ağıllı adam odur ki, dediyinin nəticəsini əvvəldən görə bilir.

Əsl həqiqət heç vaxt həqiqətə bənzəmir. Həqiqətə bənzəri olmayıçün gərək ona yalan da qatasan.

Adamlar, əslində, həmişə belə eləyiblər.

Həqiqəti ancaq fərasəti olmayanlar söyləyirlər.

Həyatı, mənasından daha çox sevmək gərəkdir.

Xalq ancaq sevdiyi insanı yadda saxlayır.

Öyrənin və oxuyun. Ciddi kitablar oxuyun.

Qalanı həyatın işidir.

Yüksək amalsız nə insan, nə də millət ola bilər.

Çocuq dünyyanın ən böyük səadətidir.

Yer üzündə tək bir çocuq olsa belə acı çəkirsə, Tanrı yoxdur!

Əslində, hamımız bəxtiyarıq, fərqiñə vara bilsək.

Başqaları üçün özünüyü unudun, o zaman sizi də xatırlayacaqlar.

İnsan oğlu çox dərin bir varlıqdır. Mən Tanrı olsayıdım, onu bu qədər dərin yaratmadım.

Qorxu yalan doğurur.

Bu dünyadakı ən çətin iş özünə sadıq qalmağındır.

Bir insanın təbiətini cansıxıcı ruhi təfərrüatlardan daha çox, gülüşündən anlamaq mümkündür.

Əgər insanın ürəyini oxumaq istəyirsinzsə, susduğu, danışdığı, ağladığı, hətta yüksək ideyalardan həyəcanlandığı anlardan daşının, yaxşı olardı ki, ona güləndə baxın, güləndə...

Bir ağacın qarşısından onu sevmədən, onun varlığından bəxtiyarlıq duymadan keçilə biləcəyini ağlıma siğdırıa bilmirəm.

Təbiət zəhəri sürünenlərə veribdir. Güclülərin bu-na ehtiyacı yox.

Məncə, şeytan deyilən həqiqətən yoxdusa, insan oğlu onu uydurubsa, elə özünə baxıb, özünü örnək alıb uydurubdur.

İnsanın ağılı çoxaldıqca can sıxıntısı da artar.

İnsanlar sadəcə dərdlərini düşünməyi sevər, heç sevinclərini düşünməzlər.

İnsanların ən çox qorxduğu – yeni bir addım atmaq, yeni söz söyləməkdir.

Böyük insanlar bu dünyada böyük əzablar çəkmək məcburiyyətindədir.

Dünyani gözəllik xilas edəcək.

Lev TOLSTOY

Ağıla mümkün olduqca çoxlu
qida verməyə çalışın.

Az olur ki, düşünən insanın nəsibi xoşbəxtlik olur.

Bəd əməllərin kökü bəd fikirlərdir.

Bilməməyindən qorxma, yanlış bilməyindən qorx,
çünki bütün fəlakətlər onun üzündən baş verir.

Dillə pinti davranışmaq elə pinticə düşünmək de-
məkdir.

Din düşüncəsi bütün cəmiyyətlərdə olub, yenə
mövcuddur. Əgər insanlıq tərəqqi edirsə,
demək, onun irəliyə doğru bu hərəkətinin
bir göstəricisi də var.

Həmin göstərici bütün zamanlarda din olmuşdur.

Tarix özü sübuta yetirir ki,
bəşəriyyət inkişafə dirlər
sayəsində yetibdir.

Fəlsəfə həyatın mənası haqda suala cavab vermir,
olsa-olsa bu cavabı bir az da mürəkkəb edir.

Güclü adamlar həmişə sadə olurlar.

Hər kəs insanlığı dəyişdirməyi düşünür, amma
kimsə əvvəlcə özünü dəyişdirməyi
ağlına belə gətirmir.

Həqiqətin dərki yolunda ən böyük maneə – yalan
deyil, onun həqiqətə bənzər olanıdır.

İnsan ki düşünməyi öyrəndi, nə haqda fikirləşir-
fikirləssin, dönüb dolanıb yenə ölümü düşünəcək.

Sadəlik, xeyirxahlıq, bir də doğruluq olmayan
yerdə böyüklük yoxdur.

Sarsılmayan sənətkar sarsıda bilməz.

Yanıb işıq saçsa bilmirsənsə, heç olmazsa işığın qa-
bağını kəsmə.

Ağıl mənə heç bir şey öyrətmədi, bildiyim hər şey
mənə qəlb vasitəsilə bildirildi.

İnsanlara ən ədalətli şəkildə paylanan nemət
ağıldı. Çünkü heç kimsə ağlından şikayətçi deyil.

Biz həm qurdların doymağını, həm də qoyunların
sağ qalmağını istəyirik.

Ədəbiyyat insanı yalqızlıqdan xilas edir.

Dünyanın ən müdrik adamlarıyla hər gün ünsiyyət
saxlamaqdan daha dəyərlı nə ola bilər ki!?

Hər zaman qəlbimizdən gələn və doğru
sandığımız səsə uymalıyıq, çünkü o səs heç vaxt
yalan söyləməz...

Birinə çamır atmazdan qabaq düşün və aman
gündür unutma; ən əvvəl sənin öz əllərin
çirkənəcək.

Anton ÇEXOV

İnsan inandıqlarıdır.

Yalan qədər insani alçaldan heç nə yoxdur.

Kimsə arxanızca danışırsa,
demək, ondan öndəsiniz.

Özünü tənha hiss edən bir kimsə
üçün hər yan səhradır.

Ağlatdığın bir qadının göz yaşlarını ya o an
siləcəksən, ya da o göz yaşlarında boğulmamaq
üçün ömür boyu çırpmamağa məcbur qalacaqsan.

Çalışın hırsınməyin, yoxsa məcbur
kalıb üzr istəyərsiniz.

Heç kim həqiqəti bilmir.

Həyatın mənası mübarizədədir.

İnsan üçün ən müqəddəs nemətlər – sağlam
ruhdur, ağıldır, bir də azadlıq.

“— İnsana vur-tut üç arşın torpaq gərək.
— Yox, insana deyil, meyidə. İnsana bütün yer
kürəsi gərək”.

Nəyə isə ümumi nifrat qədər nə sevgi bağlayır, nə
dostluq, nə də həqiqət.

O kəsə yalan söyləyirlər ki, ondan qorxurlar.

Ölüm dəhsətdir, daim yaşayacağını düşünməksə
ondan da betər.

Tərbiyə o deyil ki, xörəyi süfrəyə dağıtmayanın,
tərbiyə odur ki, kimsə bunu edəndə özünü görmə-
məzliyə vurasan.

Biləndə ki Tolstoy yaxınımda oturub yazır,
mən də rahat yazıram.

Zənginlərdənsə yoxsullardan diləmək
daha asandır.

Əgər özün qüsursuz olsaydın, başqalarının
qüsurlarını eşələyib üzə çıxarmağa bu qədər
maraq göstərməzdin.

Həyat səni güldürmürsə, demək, lağlagını
anlamamışan.

İnsanlara nə qədər dəyər verirsən, o qədər
təpənə çıxırlar. Hələ verdiyin dəyəri onlara bəlli
edəndə demirəm.

Üç növ insan var: birincisi çörək kimidir – həmişə
axtararsan, bəzən taparsan; ikincisi dərman
kimidir – ehtiyacın olanda axtararsan, çox az
taparsan; üçüncüsü mikrob kimidir – sən
axtarmasan da, özü gəlib həmişə səni tapacaq.

Mən həyatım boyu öz içimdə yaşayan qulu
öldürməyə çalışmışam.

Laqeydlik – ruhun ölgünlüyü, vaxtsız ölümdür.

Siz mənə axmaq xülyalar ardañca düşməyen bir
qəlb göstərin, mən də sizə bəxtiyar insan göstərim.

Kişilər azad və bərabər doğulurlar, ancaq bəziləri
sonra evlənir.

Mühüm olan Şekspir deyil, onun qeydləridir.

Təqdim etdi:
Cəlal MƏMMƏDOV

BÜTÜN SAATLAR TANRIYA İSLƏYİR

Bütün saatlar tanrıya işləyir,
Əqrəblər vurur ömrümüzün boynunu,
Birdən altmışa saya-saya...
Bir də
Yaşamağa həvəssiz olduğumuz həftələrimiz var –
Daşı ölmüş saatların belə geri qaytarmayacağı.
Onlara da çevrə qollardakı əqrəblər verir
əllilik dərəcəsi.
Gah qarğılar yerinə oturmur, gah da ki kəndir,
Beləcə yiğilir ömrün dərəcəsi.

ALNIMA YAZDIQLARIN

Daha yetməz dodağının istisi,
Üzümün qırışını ütüləməyə...
Qırışlar sənin möhrün,
Ey ayrılıq xəttatı –
kimi alın yazısı,
kimi deyir bayatı...
Alnima yazdıqların, indi sənsiz boy atır...

...Gödəkcənin bükülmüş qolları da
Darıxanda vermir,
ağusunu hədiyyə.
Daha qısqandığın qızlar da
yaxın gəlmir, əzizim,
sən ətirsiz köynəyə...

SÖYÜD BÜRCÜNDƏ DOĞULANLAR

Yaradanın yer üzünə səpələdiyi
taykeşik ayaqqabilardır
mühəribə uşaqları.
Gül əmdikləri yerdə
ağızlarına bir “lə” şəkilçisi də dürtdülər.
Dəmir ləbləbi deyib
mədələrindən, başlarından uddurdular
metal noxudları.

Üzərlərindəki “asfalt örtükləri” deşib
cücedilər, böyüdülər yavaş-yavaş.
Axtarmadan, aramadan
yenə bir-birlərini
yarpzı ilanı tapan kimi tapdı bu uşaqlar.

TURAL TURAN

Kimisi müştüklərinin ucunu öpüşdürüb
ocaq qaladı, kötük-kötük,
kimisi də...
ağ saçlarından kəsib gəlinciynə saç tikirdi
iynə-sapla...
Onlar
söyüd bürcündən idilər,
növbəti savaşlarda doğulacaqdı uşaqları.
Qopmuş qollarında,
şikəst ayaqlarında itmişdi alın yazıları.

TANRI, ZƏHRANIN OYUNCAQLARINI ÇOX ELƏ...

Uşaqların gicgahından öpüb
canını alır gullələr.
Yarım metr torpaq can verir bir körpənin
altında.
Bir cənəzə öндə hamı ata olur,
bir top arxasında ata ölüür
bir anın içində.
Gördünüzmü,
Gicgahına qəlpələr ay işarəsi çəkib Zəhranın.
Bayraqımızdakı ayı da çıxarıb verin ona,
bu dünyada bir gördüyüni,
o dünyada qoşa görsün.
Tanrı, Zəhranın oyuncaqlarını çox elə,
dostları gələnə kimi başı qarışsın...
Hələ çox “qızılı ay”lar çəkiləcək bu gedişlə
qıghtı dillilərin alnınna.
Ya da gücün çatırsa Tanrı,
bütün silahları oyuncaq elə!

Cavanşir YUSİFLİ

İşıq qapısından keçəndə...

yaxud Xudu Məmmədovun çıxışı

“...Oxucu açıq-aydın hiss edir ki, poetik nümunənin ifadə etmək istədiyi və paradoksal şəkildə həm ifadə etdiyi, həm də ifadə etmək iqtidarında olmadığı həqiqət deyilənlə deyilməyən arasında formalasmış gərginlik sahəsində qərarlaşmışdır. Özü də deyilməyən nə qədər daha çox böyük coşqu ilə ifadə olunmasını tələb edirsə və buna baxmayaraq, ifadə olumursa, poetik ifadə sahəsinin gərginliyi bir o qədər yüksəlir, təsir gücü bir o qədər artır. Bu haqqında deyilməyənlər, susulanlar, ifadə olunmayanlar – poetik mətnin dövriyyədə qalmasının zəmanəti qismində çıxış edənlər, səbirsizliklə ifadə olunmalarını bir növ qapı ağızında gözləyənlər sonsuz zaman perspektivində gerçəkləşmək intizarındadır və hissə-hissə gerçəkləşir və gerçəkləşdikcə susmaq üçün yeni-yeni perspektivlər açırlar...”

Qorxmaz Quliyev, professor

Bir məqam gəlir, dərk edirsən ki, daha yazmağın bir mənası qalmadı, çünkü bu, hamı kimi, həm də avtomatik yazıdır, kütləviləşməyə aparan yazılılıqdır. Jerar Jenet strukturalistlərin fəaliyyətini incələmək məqamında vaxtilə Levi-Strossun mifoloji təfəkkürlə əlaqədar dövriyyəyə qoşduğu “intellektual brikolaj” sözündən istifadə etmişdi, rusca buna “samodelka” deyilir, bu fəaliyyətlə məşğul olan adamın istifadə etdiyi, müxtəlif əşyalardan “qopardığı” hissələr özlərinin ilkin təyinatını itirir, yeni əşyada yeni funksiya qazanır və beləliklə, ən müxtəlif əşyalardan qopma hissələr bu əşyanın daxilində qarşılıqlı münasibətlərə girir, yeni funksiyani “istəmədən” ifa edirlər. Məhz bu

məqamda mətnin, münasibətin, deyimin, söyləmin... tərkibindəki dəyər özünü göstərir. Çünkü sən bu zaman konkret mətni fokus dairəsində saxlamaqla ənənə də daxil olmaqla onun daxilindən görünən bütün yolları qət edir, əsərdən maksimum “uzaqlaşmaqla” göstərdiyi, işarələdiyi kodllara doğru gedirsən və bu təsadüfdə “siri”, “ecaz”, “füsunkar”... kimi epitetlərə lüzum qalmır. İndi klassik poeziyanın təhlilində bu mənada təhlükəli bir istiqamət formalasib. Deyək ki, Füzuli, Nəbatı, Sarı Aşıq, Seyid Əzim və sair şairlərin mətnlərinin təhlili elə aparılır ki, sanki bu mətnlərdə canlı insan hissəleri iştirak etməyib. Məntiq belədir: əsər, bədii mətn yazılılığı dövrdə dəbdə olan, insan düşüncəsini

daxildən idarə edən hansısa “izm”in qəlibindədir və ondan kənarda mövcud deyildir. Bu tənqid türündə bədii mətn əsas xassəsini itirir, zahirən parıltılı olsa da, əslində çılpaq bir şeyə çevirilir. Yəni şairin gücü hansısa “izm”in qəlibinə ideal şəkildə oturmaqla deyil, ondan maksimum kənara çıxmak cəhdələriylə bəllənir. Bu iki istiqamət arasındaki savaş bədii mətnin taleyini müəyyənləşdirir.

Jerar Jenet yazısının yuxarıda xatırlanan giriş hissəsində həmin analogiyani ədəbi tənqidin spesifikasını müəyyənləşdirmək məqsədi ilə aparmışdı. Fikrinə davam edərək yazır: “burada söhbət tənqiddən, daha doğrusu, ədəbi tənqiddən gedir; o, digər növ tənqidlərdən həm də onunla fərqlənir ki, öz işini qurarkən o da eyni materialdan (yazışdan!-) istifadə edir. Aydındır ki, rəssamlıq və musiqi tənqidini özünü boyanın və səslərlə ifadə etmir, ancaq ədəbi tənqid elə təhlil eləmək istədiyi predmetin öz dilində danışır; o metadildir, “diskurs haqqında diskursdur”, bu səbəbdən meta-ədəbiyyatdır, yəni predmeti ədəbiyyat olan meta-ədəbiyyat. Yəni tənqid əsərdə “susmalıdır”, iştirakı bilinməməlidir, qışqırıqdan vaz keçib, susduqca əsərin çəvrələdiyi ərazinin genişliyini, müxtəlif bucaqlardan görünütürəni göstərə bilməlidir”. Ancaq...

Başqa bir analogiyaya baxaq. Mövlud Süleymanlınin romanında əla bir detal var: tüfəng köhnəlib, normal tuşlaşdıqda atmir, ancaq sahibi hirslənib onun qundağını zərbə yerə vurduqda açılır; ələ, sahibinə tabe olmayan tüfəng hər kəsi öldürə bilər. Cox danışan ədəbiyyat və qışqırın tənqid kimi...

Birinci halda, yəni semiotika ilə məşğul olan adamın düzəltdiyi “əşya” köhnənin içində gizlənmiş, amma onun özünün də xəbərsiz olduğu yenilikdir, yəni virtual olaraq hər bir əşya onlarla əşyanın “yuxu”sundan adlayıb gəlir (onlara toxunmadan!), yada düşməyən, unutqanlıq diyrəndə yaşayan şeylərin birləşməsini xatırladır.

...Elə bir məqam gəlir, anlayırsan ki, içində etiraz yoxdu, sadəcə, köhnə üslublara naxış vurub yazırsan, ədəbi əsər, bədii mətnlə bağlı köhnə anlayışlar sənin təfsirində daha da köhnəlir, yəni, deyək ki, Həmid Araslı üçün fabula, süjet... nəydisə, sənin üçün də odur, hətta ondan da aşağıdır; sahildə durub seyr edirsən, dalğa gəlir, min ilin sükutunun üstündən sürüşüb gedir, torpağı öpür, izi qalır, növbəti dalğa bu izləri bir az da təzələyir, yəni burda geriyə qayıtma təzələnmək naminədir, köhnəni təkrar etmək üçün deyildir. Əks halda, yəni sən

geriyə qayıdır olsa-olsa köhnənin ayağını tapdalaya bilərsən, bu isə “köhnə dağarcığı qumaş yerinə satmaq” anlamına gələr. Amma, məsələn, Umberto Ekonun “Ədəbiyyat meşəsində altı gəzinti” əsərinə baxın, orada sadaladığımız və sadalamadığımız köhnə anlayışlar necə dəyişir, görürsən ki, burda köhnə qəliblər üstündə necə yeni suallar meydana çıxdı. Filologiyada, yaxud ədəbi prosesdə yeni söz necə meydana gəlir, bunu hansı əlamətlərlə bəlləmək olar? Yeni söz nə qədər türfə, gözəl, təkrarsız olsa da, heç zaman tək olmur, həmişə paralel şəkildə və meridianda meydana gəlir. Ekonun adı çəkilən əsəri kimi. Ekonun paralelində meydana çıxan əsər filoloji səpkidə deyil, romandır. Məncə, bunun belə olması, qütbəşmənin bu şəkli ədəbi proses üçün son dərəcə vacib şərtidir. Deməli, ideya, fikir baxımından yeni bir şey təkcə bir sahədə, deyək ki, təkcə ədəbi tənqiddə, yaxud nəsrədə və ya poeziyada yarana bilməz, eyni şey bədii, yaxud filoloji təfəkkür sferasına da adlamalı, orada dərindən ifadə olunmalıdır.

...Və bu, belə deyək, şeylərin düzümündə ideal vəziyyətdir. Heç ola bilməz ki, ədəbi proses, bədii mətn səviyyəsində ideal, çox gözəl və mükəmməl nümunələr yaransın, buna paralel filoloji fikir ətalət sularında üzüsün (ancaq paralleliyi eynizamanlılıq kimi anlamamaq şərti ilə!), yaxud normal vəziyyət bu ola bilər ki, ədəbi tənqid ədəbi prosesdə qırıq-qırıq siqnalların gəldiyi ağrılı yerləri duyaraq burada olduğunu duyursun. Bu məqamda unudulmaz Xudu Məmmədovun Əli Kərim haqqında çıxışı yada düşür. “... İndi dünyanın yaranması haqqında kitab və dərsliklərdə belə yazılır: dünya haçansa bir-biri ilə əlaqəsi olmayan molekul və atomlardan ibarət idi. Nə baş verdisə, sonralar bu atom və daha kiçik zərrələr müxtəlif kombinasiyalarda birləşib mürrəkkəbləşdilər. Söz sənətində, ədəbiyyatda da belədir. Şair dünyanın müxtəlif künc-bucağına səpələnmiş, aralarında heç bir bağ olmayan sözləri maqnit gücü ilə yaxınlaşdırır, onlardan yeni aləm, yeni dünya inşa edir...” (M.Müşfiqin Cəfər Cabbarlınnın ölümünə həsr etdiyi şeirindəki “mühəndis” sözü yada düşür, bu söz şeirə elə ustalıqla və gözlənilmədən daxil olur ki, sən onu “unudursan”, çünkü gördüyü iş dərhal gözün önündə əyanıləşir; bu kontekstdə “dərhal” sözünün işlənməsi vacibdir, cüzi gecikmə ritmi pozar, poetik yaddaşınitməsinə səbəb ola bilər...). Xudu müəllim davam edir: “... Olur ki, biz yaşadığımız gerçəklilikdən fiziki olaraq bezirik, yoruluruq, belə

olduqda həmin aləmin qapısını açıb içəri daxil olur, təzələnir, başqalaşırıq, özümüzə geldikdə yenidən geri qayıdırıq...” Xudu müəllim bu məqamda, heç şübhəsiz ki, yorulmuş cismin dəyişməsindən, zahirən olmasa da, görünməsə də, başqa bir nəsnəyə (işişa-) çevriləsindən bəhs edir. Hər bir təsadüfdə ruhuna bir zərrə işiq qata bilən insan simasını, rəngini, baxış tərzini, nitqini... hər şeyini dəyişdirir, son dəfə o qapıdan keçib elə işiq kimi “görünür” və “işiqdan süzülən işığa” dönür. Əli Kərimin “Səfərdən sonra” şeirini oxuyun, buna inanacaqsınız. Bu şeirin ritm və intonasiya quruluşunda həm yorğunluq, həm də sürət təşənəliyi eyni nəbz üstündə hiss edilir. Olsun ki, orta əsrlərdə bu halın poetik ifadəsində lisan və libas müasir dövrlə müqayisədə çox fərqliydi, həmin çağda insanın mənəvi ərazisini istila etmiş mistik təlimlərin poetik dillə ifadəsinə bənzəyirdi. Ancaq zaman keçdikcə bu bənzəyiş tarixiləşir, arxaika planına keçir, təlim və onun işarələri geri çəkilir, sönür, yerdə qalanın şeir, poetik mətn... olub-olmaması əsas suala çevirilir. Bu anlamda Füzuli kimi şairlərin təhlilində misralara yenidən təsəvvüf libasının geyindirilməsi (... burnun ucu belə, qaşlar belə görünmür-) təəccüb doğurur. Bu qəzəl mətnlərinə nə qədər şərhər yazılib, onlar doğrudanmı poetik mənəni ideal demirik, normal şəkildə aça bilirmi? Həssas bir oxucunun duyduqlarından daha önəmlı ola bilərlərmi? Yəni epik təhkiyədən fərqli olaraq lirika üçün gerçeklikdən elə məqamları seçilib təsvir sferasına qatılır ki, bunların sayəsində lirik qəhrəmanın əhvalı və nəzər nöqtəsi olaraq anidən, həm də tapılmış bir nəsnə kimi göstərilir. Qəfil aşkarlanmış, tapılmış bir nəsnə! İstənilən lirik nümunənin semantik strukturunda daxili hərəkətlə impuls, yaxud lirik məhvər bu və ya digər fərdin qəlb tarixində dönüş nöqtəsini təşkil edən hadisənin qavranılması məqamının tutulmasıdır. Həm tematik, həm də quruluş baxımından lirik əsər Hegelin “lirik konsentrasiya vəziyyəti” adlandırdığı son dərəcə gərgin vəziyyətin lirik “mən” tərəfindən yaşanmasıdır. Hər şey bir an içində tutulur və qavranılır, bu vəziyyətdə “an” əbədiyyət qədər sürür. Lirik əsərdəki gərginlik sahəsi özündə elə böyük və dərin qatlı poetik enerjini cəmləyir ki, məntiqi cəhətdən bunun bir an ərzində tutulması və yaşanmasına inanmaq çox çətindir. Bu implisit forma, yəni həmin qərinələr qədər uzun çəkən çox qısa anın mahiyyətini sözlə ifadə etmək qeyri-mümkündür. Lirik növün fəlsəfəsinin əsas problemi də məhz budur.

Novalis (Baron Fridrix fon Qardenberq, alman filosofu, nasiri, mistik şairi, Novalis təxəllüsü ilə yazmışdır) özünün məşhur “Fraqmentlər” əsərində yazdı: “Poeziya mahiyyətcə mütləq reallıqdır. Bu, mənim fəlsəfəmin mərkəzi nöqtəsidir. Poeziya nə qədər çox olarsa, gerçəkliyə bir o qədər yaxın olarsan”.

Yuxarıdakı qənaətimizə qayıdaq. Lirik əsəri diqqətlə oxuduqda orada ölçü və fəlsəfi məna baxımından üst-üstə düşməyən iki hissəni ayırd etməli oluruq: təcrübi və ümumiləşdirici. Təcrübi (empirik) hissə həcmlidir, bizə təklif və təlqin edilən məkanın böyük bir hissəsini zəbt edir, ümumiləşdirici hissə isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, qəfildən, bir an içində meydana gəlir və empirikanın kənara atılmasıyla nəticələnir. Şeirin sonunda elə bil ki, bütün qənaətlər bir nöqtəyə düyümlənir, lirik qəhrəman bir baxışla hər şeyi – mətn boyunca “emal edilən” təcrübəni mənaya çevirir. Mütəxəssislərdən biri elə belə də yazır: bu hardasa balet estetikasındaki “puante” deyilən hadisəyə bənzəyir (balerinanın baş barmağı üstündə durması).

İstənilən qəzəli götürün (*O qara xalı mənə versələr, qanın içərəm // nə üçün mənzil edib arızı-canandə// Seyid Əzim...*). Qəzəlin sonunda “janr səthindəki” bütün təcrübələr, empirik bəlirtilər qəfildən çəkilir, yox olur və yerini “məna çevrilişi”nə verir, belə olduqda mətndə lirik “mən”in hadisəyə, necə deyərlər, ümumiləşdirici baxışı həlliədici rol oynayır, o, möhürbəndinə qədər deyilənləri, bir sözlə, bütün təcrübəni məhz geri qayitmaqla mənaya çevirir, başqa sözlə, ona qədər deyilənlərin əsl mahiyyəti aşkarlanır.

Bir az assosiativ görünsə, də başqa bir nümunəyə müraciət edək. Fransız tədqiqatçısı Pol Balanca XVII əsr türk şairi “Niyazi Misrinin mistik təlimlərində ruhani yoxsulluq və qara işiq” məqaləsində yazır: “...İşişa-çevriləmə Niyazi üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır, çünkü o düşünür ki, hər şey Allahın işığında görünməlidir. Buna görə də tam şəkildə işığa çevriləmə bilik və vahidliyin sübut edildiyi səviyyədir. Kübrəvi təlimlərində olduğu kimi, bir çox şəylərin daxilində, məsələn, inam işığı, paklıq işığı, yaxud elm işığı mövcuddur. Bu işiq özünü ayrıca mövcudluq forması kimi üzə çıxara bilir, ancaq Nəcm əd-din Kübra zikr vasitəsi ilə yuxarı qalxan və ilahi taxtdan gələn işıqla birləşən işığın hiss edilməsini təsvir etdiyi kimi, o, hər şeyi çəvrələyir və universal ruhun işığına qovuşmadan əvvəl mistikin qəlbinə daxil olur və beləliklə,

“ışıqdan sözülen işığa” çevrilir. Buna görədir ki, Niyazi Misri özünü ayrı-ayrı vəziyyətlərdə işıq kimi görür. Bir dəfə özünü hətta günəş kimi görür. Başqa bir təsadüfdə o özünü işıqdan biçilən libasda görür və onun divanında təsvir edilən iki gənc ona təlqin edir ki, o, günəşdən daha parlaqdır və Yusif peyğəmbərdən daha gözəldir. Xatırlayır ki, hicri 1067-ci ildə açıq-aşkar Qiyamətlə bağlı esxatoloji motiv və xeyir və şərin dəyərləndirilməsi ilə bağlı olan nəsnəni gördüyüünü xatırlayır. O, işıqdan (nurdan) yoğrulan, barəsində bir neçə dəfə istifadə etdiyi ifadələrlə bəhs etdiyi, gözəlliyi günəşdə belə qısqanlıq oyadan gənci görür. Bu adam ona deyir: “Sana dünya və ahiretin sırrı açıldı, üzerindeki beşeri elbiseyi ve izafi vücudu at, kapıdan içeri gir. Tuhaf bir şey görecekse ve sana ledünni ilimler açılacak, Yüce Allaha yakın ve uzak olanı bilecek ve dertlerden kurtulacaksın”. Sonra o, qapını açıb girir, nur libasını alır və anlayır ki, əvvəlki qənaətlərini alt-üst edən yeni yol əldə edir, Quran ayəsinin əsl mənası ona məlum olur: “Onun vəcihinden başqa her şey helak olacaktır”. O başa düşür ki, köhnə gerçəkliyi arxada buraxan yeni reallıq (həqqani) əldə etmişdir, bu da ikinci doğuluşunun sübutudur. Bu yolla nura çevrilmə kubrəvi şeyxi Əla əd- dövlə əl-Simnani üçün əsas olan və artıq Nəcm əd-din Kübranın bəyan etdiyi motivdir – insanın işıqdan törəyən esxatoloji cismindən iyiyələnməsidir.”

İşıq motivi ister-istəməz sənətdə, yaradılan mətndə görünmək məsələsini aktuallaşdırır. Xudu Məmmədov xatırlatlığımız çıxışında Əli Kərimin adsız bir şeirini nümunə götərir: Baxdım, bulağa baxdım... Su axır, özü görünmür ki, dibindəki rəngbərəng daşlar görünüsün... Alim deyirdi ki, əfsuslar olsun, biz daha çox özümüzü göstərməyə meyillənirik, özümüzdən vaz keçə bilmirik, həmin o daşlar qalır kənardı, yəni mətləbdən başqa hər şey olur.

Baxdım,
bulağa baxdım
O yox idi elə bil,
(Bəlkə elə su deyil?)
O duruydu, o safdı,
Ən ülvə bir arzutək.
Özü görünmürdü ki,
Dibindəki

Rəngarəng
Əfsanəni tez görək...

ŞƏKİL

(“Məcnunxana-2”)

Çinarə ÖMRAY

Məlum hadisədən sonra ilk dəfə idi gəlirdim buraya. Qapıdan girəndə Gökəl xala tanımışdı məni. Üzünün bir tərəfi ələmli, bir tərəfi nəşəli xala.

– Aa, mən səni tanıyıram, samalyot düzəldənsən. Gətirsəm, düzəldərsən birin də?

– Hə, gətir.

O, kağız gətirməyə getmişdi, mən isə Həsənlə oturmuşdum. Məcnun məni pəncərədən görüb yanına düşdü.

– Mənə icazə verərsən burda işləyim?

– Qızım, yenə?

– Özümü günahkar hiss edirəm. Qalan zamanımı onlara həsr etmək istəyirəm. Bax, sizin reabilitasiya mərkəziniz var, orda çalışma bilərəm. Sizdən pul da, maaş da istəmirəm. Onlara yazı yazmağı, fikirlərini sözlə ifadə etməyi öyrədə bilərəm, onlara gəlib maraqlı kitablar oxuya bilərəm. Çox xahiş edirəm, nolar.

– Əslində, pis təklif deyil. Amma sənin buna vaxtin olacaq?

– Hə, olacaq. Həftədə 2 gün gələ bilərəm, ya 3 gün. Sizə necə uyğundursa.

– Yaxşı, qızım. Bu səni rahatlaşacaqsa, olsun.

Çox xoşbəxt idim. Onların içində olacam, az da olsa sakitləşdirəcəksə, köməyim dəyəcək onlara.

Artıq dəqiqləşdirmişdik həftədə 2 gün buraya gələcək, onlarla səhbət edəcək, kitab oxuyacaq, yazı yazacaqdım.

İlk günüm çox maraqlı idi. Xəstəxanaya gitirilsən, şöbələrin arası ilə gəlib çıxırsan reabilitasiya mərkəzinə.

Bura ancaq nəsə yeni bir şey öyrənmək həvəsində olan xəstələr gəlir. Burda rəssamlıq, qablar üzərində qaşlarla, naxışlarla işləmək, taxtadan müxtəlif fiqurlar, gildən əşyalar düzəltmək kimi peşələr öyrədilir xəstələrə. Bir növ onların həm başları qatışın, həm də gələcəkdə burdan çıxanda cəmiyyətdə özlərinə bir iş tapa bilsinlər. Məsələn, burda ilk gün 15-20 nəfər gələ, 3 gündən sonra otaqda cəmi 3 nəfər ola bilər. Yəni bu, səni təcübləndirməməlidir. Ən maraqlısı da odur ki, bunlar ya səni sevəcək, ya da bəyənməyəcəklər. Vəssalam. Onlarda üçüncü hal – sevirmiş kimi göstərmək yoxdu. Məsələn, bir şey danışım sizə. Burda bir dostumuz (bütün xəstələrlə dəst olmuşdum artıq) var adı Amaldı. 23-25 yaşlarında cavan bir oğlandır. Qəribə bir xasiyyəti var, əlini hər 3 dəqiqədən bir yuyur, heç harda oturmur ki, tozdu. Cibində sellofan kloku var. Kim nə versə, o klokla alıb yeyər. Məndən başqa heç kimlə əlnən görüşməz. Mənə deyir ki, bilirəm, sən də tez-tez əlini yuyursan, ona görə sənlə əlnən salamlaşıram. Amal bir ildir ki, burda yatır. Gökəl rəsm çəkmək qabiliyyəti var, amma çəkmir. Deyir ki, onda əlim daha çox çirkənir. Heç vaxt oturmaz, bizim müzakirələrə ayaq üstə qulaq asar, həmişə də iki addımlıq yerdə oyan-bu

yana gedər. Sanki ölçü ilə edər bunu. Yəni iki addımlıq sahədən kənara çıxmaz. Çox maraqlı oğlandı Amal onun haqqında bir gün sizə geniş danışacam. Deməli, bir gün yeni bir hekayə gətirmişdim, onlar üçün oxuyurdum. Əvvəl hekayəni oxuyur, sonra kim necə başa düşdü deyə, müzakirə edirdik. Amal bir az dirləmişdi ki, qalın səsi ilə:

- Dəniz, olar mən çıxım dəhlizə?
- Olar, amma niyə? Bəyənmədin?
- Ona axıra qədər qulaq assam, gərək gedib ciməm. Burda elə şərait yoxdu.
- Niyə ciməsən axı? Anlamadım e.
- Çirkli adamdiye o. Qulaq asdıqca tozu üstümə töküür.
- Nə bilirsən? Taniyırsan?
- Yox, fikirləri kirliyi. Ən yaxşısı, mən pəncərənin önündə ağaca baxım, olar?

Bax belə qəribə yanaşmaları, baxış tərzləri var. Amalın belə anidən fikir bildirmələri olurdu. Eyni zamanda başqa dosların da. Burda günlərim nağıl kimi keçirdi. Bütün dərdimi, problemimini unudurdum onların içində.

Dostlarım bura "dəlixana" deyəndə əsəbiləşirəm. Axı burda baş verənləri bilmədən yarqılamağa heç kimin haqqı yoxdu. Bura gəldiyimə görə ailəmdə də, ətrafimdə da bir çox problemlər yaşamış, bir çox yaxınımı da itirmişdim, amma olsun. Mənim üçün səmimiyyətin yeganə ünvani bura olmuşdu artıq. Bura gəlməyimi ən çox istəməyən ailəm idi. Anam deyirdi:

- Bircə o qalmışdı, sonra kimsə səni almayıacaq, deyəcəklər ki, dəlixanada işləyir.
- Ay ana, axı mən heç o düşüncənin sahibinə getmərəm də. Niyə elə deyirsən?
- Yox e, qızım, məni bilirsən nə incidir? Məni incident odur ki, bu böyüklüyündə dünyada, bu qədər adamların içində səni xoşbəxt edən, üzünü güldürən yeganə yer oradı...

Anamı qoyaq bir yana, sonra ona da qayıdacam, nə əngəllər yaratmadı bura gəlməməyim üçün, hamisini danışacam bir gün sizə. Bilirəm, anamdan çox sizə maraqlı olan oradı, yeni doslarımın yaşadığı yer.

Bugünkü mövzumuz budur "Allah kimdir və hardadır". Əvvəl bunu müzakirə edirik, sonra vərəqləri, qələmləri paylayıram dostlara, aparıb şöbədə cavablarını yazıb səhəri mənə gətirirlər.

Amalın gözəl əl işləri olduğunu burda görmüşdüm, amma sonra çəkməyi buraxıb.

Ancaq özünə çox qapalıdır. Az-çox mənlə danışındı. Çox gözəl rəsimləri var. Möhtəşəm! Maraqlı odur ki, bütün rəsmlərinin üstünə sözlə nələrsə yazır. Bəzən elə yazır ki, özündən başqa kimse oxuya bilmir onu. Məsələn, böyük bir rəsm əsəri yaradıb, amma yarısını boş saxlayıb. Əsər yarımcıqdı. O boş qalmış yerə isə sözlərlə nələrsə yazıb. Soruştursam:

- Amal, bəs bunu niyə belə eləmisən?
- Bilirsən, Dəniz, gördüm tualetim gəlir, tamamlaya bilməyəcəm, qalanın da yazdım tualet.

Bugünkü mövzumuza da birinci Amal reaksiya verdi. Mövzunu eşidən kimi üzümə baxıb (həmişə də adamlı danışanda düz adamin gözlərinin içində baxardı) dedi:

- Allah yoxdu! Allah intihar edib. Onu Sanitarkalar öldürdü.

Amal danışmağa başlayanda dostları ağızlarını əyib "off" deyirdilər. Çünkü o, danışmağa başladısa susmurdu.

- Niyə, ay Amal, niyə öldürdülər? Niyə intihar elədi, Allah?

- Bilirsən, Dəniz, mən yeni ixtira edirəm. O işlə məşğulam bu an.

- Nə ixtirasıdır o elə?

- Bax, yeni lift ixtira edirəm. Məsələn, biz Allaha sözümüz olanda o liftin knopkasın basıraq, düz Allahın yanına çıxırıq, qapı açılır, düşürük və sözümüzü deyib qayıdırıq. Bilirsən, Dəniz, bu adamlar hər şeyi tərsinə edirlər. Allaha söz demək üçün gedib əyilirlər. Allah yerdə deyil axı. Allaha söz demək üçün əyilmək yox, qalxmaq lazımdır. Həm də daha çox qalxmaq lazımdır. Məsələn, mənim ixtira edəcəyim liftlə.

Amal dayanmaq bilmirdi. Bütün mövzular haqqında qoysan, saatlarca belə danışardı. Amal mənim diqqətimi nə qədər çox çəksə də, o qədər çox ondan uzaq durmağa çalışırdım. Çünkü Həsəndən sonra bundan qorxurdum bir az. Mənə elə gəlirdi ki, daha kiminsə dərdini öyrənmək olmaz. Yoxsa, dərdi olmadan yaşaya bilməz adamlar. Bəlkə də, ona görə idi ki, bir addım uzaq durmağa çalışırdım. Amma Amalın Allahla bağlı yazıb mənə vercəyi yazı məni təəccübləndirəcək və bura daha six bağlayacaqdı.

Ən maraqlı dostlarımından biri də İbad idi. İbad bütün yazılarının sonuna Məşədi yazırırdı. Məşədi İbad. Bir gün soruşdum:

- İbad, Məşəddə olmusan?

- Hə.
- Nə vaxt?
- Elə bura Məşəddi də.
- Axı bura xəstəxanadı.
- Yox bura Məşəddi. Mən də Məşədi İbadam.

Anam deyir ki, bura Məşəddi. Burdakı ağ xalatlı xanımlar da mələklərdi. Onları incitmək olmaz. Dediklərini etmək lazımdır. Çünkü mələklər heç vaxt bizim pisliyimizi istəməzlər.

Gələn dəfə görüşəndə mən də özümü İbada Məşədi Dəniz kimi təqdim etmişdim. O da təəcübənlənrək:

- A-a, Dəniz bacı, sən də Məşədə getmisən?
- Ay İbad, axı sən özün dedin ki, bura Məşəddir. Mən də bura gəlib getdiyimə görə, deməli, mən də Məşədi Dəniz sayılıram.
- Hə-ə. Bax Görürsən, Dəniz bacı, heç mənim huşum kəsmirdi onu.

Bu gün çox həvəslə qalxmışdım yuxudan. Çünkü dünən verdiyim sorğunun cavablarını bu gün yiğacaqdım. Nəyə görəsə ən çox Amalın cavabı düşündürdü məni. Çünkü müzakirələrdə ayrı fikir bildirsə də, həmişə yazılarında tam başqa adam olurdu. Səhər oyanıb hazırlaşırdım ki, anam qapının ağzında yaxaladı məni.

- Atan, qardaşların bilsə səni də, məni də doğruyacaqlar. Bəsdir də, ay qız. Sən olan-qalan ağlığını da itirmisən, deyəsən.

- Niyə axı? Nolub yenə səhər-səhər?

- Bayaq dükana düşmüştüm. Dükançı Səriyyə deyir ki, qızın siqaretə başlayıb? Dedi, ay qız, nə danışırsan? Ayıb deyil? Mənim qızım ali təhsilli, işi, gücü olan bir qızdı. Siqaret nədi? O, erməniyə oxşayan gözlərin süzdürüb dedi ki elə indi nə edirsə, ali təhsillilər edir də. Vallah məndən demək, qonşu kimi istəyib deyirəm. Hər 3 gündən bir gəlib məndən 4-5 paçqa siqaret alıb sumkasına yiğir. Anasan da, dedim xəbərin olsun. Dəniz, sən məni diri-dirə öldürmək istəyirsən? Neynəmək istəyirsən de bilək.

Anam qapının ağzında elə sakit, eyni zamanda da elə əsəbi danışındı ki! O təzyiqlə su gələr, amma sən kranti bir balaca açarsan, su az gəlsin deyə, amma eyni zamanda da o suyun təzyiqinin səsi gələr haa... Bax anamın danışığı o cür idi. Səhər olmasayı və atamlı qardaşım evdə yatmış olmasayı, anam o kranti tam açar, bütün təzyiqi ilə də qışqırardı.

Mən gülümsəyib:

- Ay ana, mən onu xəstələr üçün alıram. Mən siqaret çəkənəm? Gör sən də gedib kimə inanısan.

- Az, çərə al, cəhənnəmə al! Get başqa xarabadan al da. Gərək gəlib həyətin ortasından alasan? Mən utandığımdan heç kimə demirəm ki, qızım hansı xarabaya gedir. Siqareti alıb ora apardığını necə deyim ha?

- Xaraba nədi? Yaxşı sən Allah. Ordakılar mənim dostlarımıdı, sənin bu ətrafindakılardan da min qat saf və təmizdilər.

- Kəss. Mənə fəlsəfə xirdalama. Axırıncı dəfə olsun burda siqaret almağın. Eşitdin? Sənin tayların özünə cehiz alır, sən də pulsuz işləyib camaata siqaret alırsan. Bilirsən ümid eləmə ki, savab qazanırsan. Öz boğazından kəsib başqasına nəsə almaq savab deyil. Allah da heç sevmir bunu. Ona da xoş deyil.

- Mən Allaha görə eləmirəm. Heç sevməsin.

- Nəyə görə edirsən bəs?

- Özümə görə. İçim rahat olur onda, - deyib qapıdan çıxdım. Bir onu eşitdim ki, arxamca bunu dedi:

- Tüpürələr içaaa..

Heç vecimə də deyildi: doslarımın yanına gedəcəkdir, ümumi darvazadan içəri girən kimi hər kəsin verdiyi bir sual var idi: "Bacımsan, siqaretin olmaz?" Onlara siqaret verəndə elə sevinirdim ki.

Qapıda ilk Amal qarşılıdı məni:

- Elə bildim gəlmiyəcəksən.
- Səhv bilmisən.
- Dəniz, olar bir sual verim?
- Olar.
- Mən Allahın şəklin çəkəcəm bir gün.

Qəşəng sual idi, hə?

- Hə.

Dostların hamısı gəlmişdi. Dünən verdiyim sorğuların cavablarını yiğdim. Burda bir Elgiz dayı var, 70 yaşında oturub stolda balaca maşın sürür. Bir gün yaşını soruşmuşdum, dedi:

- Beş yaşım var.
- Beş az deyil? Bir az çox olar ee.

Əsəbi halda:

- Dedim ki, beşdi. Mənim yaşımı məndən yaxşı biləcəksən?

- Yaxşı, hirslənmə beşdi.

Bütün vərəqləri yiğdim. Amal həmişəki kimi pəncərədən ağaca baxırdı. Onu səslədim:

- Amal, sən yazmamışan?
- Yazmışam.
- Bəs niyə vermədin?
- Axi sən istəmədin.
- Yaxşı, bağışla. Verə bilərsən indi?
- Hə verərəm, amma sən bu qədər yaxşı görünməyə çalışma.

Evə çatmağa hövsələ edə bilmədim. Yolda açıb Amalin yazısını oxumağa başladım.

"Allah kimdir və hardadır?

Hər kəsin Allaha ehtiyacı var. Allah insana görmədiyimizi, bilmədiyimizi sübut edəndir. Allah işiq saçmayan ildiririndir. Allah həqiqətin inkişaf etdiyi canlı orqanızmdir. Allah dünyaya borcludur. Allah düzgün insan axtarandır. Allahın yeri bilinməsə də, özü dünya insanlarına xidmət edəndir. Allah öz hayatı bilinməsə də, hər insanı yaşadandır. Allah ayrı-seçkilik edəndir. Allah səhf edəndir. Ana bətnində körpələri dünyaya şikəst gətirən, o ömürlə yaşadandır. Allah yerdə bütün dillərdədir. Allah qorxudur, yeri də qorxuludur. Allah insan sənətçisidir, ona görə onu ocaqda, pirlərdə axtarırlar. Allah insanların xəzinəsidir, yeri də ağılsız insanların xəzinəsidədir. Çünkü bir

tək ağılsız insanlar onu qorxusuz sevə bilirlər, bir tək onlar onu düzgün sevə bilirlər. Allah həm xoşbəxt, həm də bədbəxt dəqiqlərdir!

Bu yazı və bu cümlələr məni neçə gün idi ki, düşündürürdü. Amalla təklikdə danışmaq qərarına gəldim. Məncə, o daha çox yazmalı idi. İçini daha çox ifadə etməli idi, ya da yenidən rəsmlərə qayıtmalı idi. Onun çıxış yolu yenidən çəkə, ya da yaza bilmək idi. Bu gün dərsimiz olmasa da, yenidən ora getdim. Amal həyətdə gəzirdi, məni görüb yaxınlaşdı:

- Dəniz, salam. Kim ölüb?
- Salam, heç kim.
- Hə, elə bildim kimsə ölüb.
- Yox, rahat ol. Heç kim ölməyib, sadəcə, evdə darıxdım, gəldim. Olar mən də sənlə gəzim?
- Olar. Gəz.

Elə bu an mənim vəfali dostum, hər baxanda Həsəni xatırladığım Gözəl xala yaxınlaşdı. Bir üzü ələmli xala.

- Mənə samalyot düzəldərsən?
- Hə, dayan, məndə kağız var, düzəldim.
- Düzəldib verdim. Adam illərdi bir kağız parçasıyla eyni xoşbətliyi yaşaya bilir. Sizcə, bu gözəl deyil? Biz canlı insandan bir il sonra bezirik, o ki qalmışdı kağız parçası. Kaş biz də xoşbəxtliyimizə belə sadiq qala bilsəydik.

Amal:

- Dəniz, dəlidiyə bu arvad.
- Niyə elə düşünürsən ki?
- Gözdə, əlimi yuyub gəlirəm.
- Yaxşı.

Amal gələnə qədər Ofeliya mənə düz yeddi dəfə yaxınlaşdı.

- Salam, mənim adım Ofeliyadı.
- Salam, mənim də adım Dənizdi.

Yeddisində də eyni dialoq.

Sonuncuda:

- Salam, mənim adım Ofelyadı.
- Çox gözəl. Mənim də adım Dənizdi.
- Neynim ee, bayaqdən yeddi dəfə demisən adını. Bildim də, Dənizdi. Başımı xarab elədin ee.

Yaxşı ki, Amal gəlib çıxdı:

- Amal, niyə əlini tez-tez yuyursan belə?
- Cirkənir də.
- Axi heç nəyə dəymədi əlin.
- Mənim əlim çoxdan cirkənib, bura düşəndən. Nə qədər yusam da, təmiz olmur.
- Niyə? Necə oldu ki?
- Axi mən rəssam idim. Hə?

- Hə.
- Adamlar çəkirdim, sonra o adamların kirli fikirləri, baxışları bulanırdı əlimə. Sora əlimi yuyurdum, yuyurdum, getmirdi. Əsəbiləşirdim. Ondan sonra həmin kirlər əlimə yapışırıldı. Sonra da çəkməyi buraxdım.
- Bəs bura gəlməyin yadındadı?
- Hə.
- Danişa bilərsən?
- Yox, amma kağızda sual qoysan, yazaram.
- Yaxşı, gələn dəfə yazıb gətirəcəm.
- Get, burda çox qalma. Bura gələndə də çim gəl, çöldəkilərin kirli baxışların da üstündə gətirmə bura.
- Yaxşı.
- Küsmədin?
- Yox. Mən gedim. Görüşərik.
- Məcnunun yanına çıxdım, bir az onunla söhbət etdik. Anamın narahatlığından danışdım. Heç demə, anam ona da zəng edib.
- Sən canı, nə dedi?
- Heç nə, bir az dərdləşdik.
- Yaxşı da, mövzu mən olaram yüz faiz.
- Qızım, sən varsan haa, sən fəlakətsən. Dəniz yox, tufan, fəlakət, qasırğasan.
- Heç demə.
- Nə danışacayıq axı. Xala dedi ki, onu heç kim almayıacaq, deyəcəklər ki, dəlixanada işləyir.
- Bu arvadın da işi gücü ərdi də. Sən nə dedin bəs?
- Heçnə dedim ki, onu bu halıyla da sevən var. Almaq söhbətində narahat olma heç.
- Hə, əla tapışmışınız. Bura bax, bilirsən ki, Amal əla rəssamdı? Möhtəşəm əl işləri var. Amma indi çəkmir ta.
- Hə, xəbərim var, bax bu divardakı rəsm də onun əl işdir.
- O, mütləq yenidən çəkməlidir.
- Mən evə gələndə artıq anamın da səhərki hırsı soyumuşdu. Görünür, Məcnunla danışmaq onu rahatlatmışdı. Amal haqda düşünürdüm. Gələn dəfə o suali yazdım, "Necə oldu bura düşdüm?" Mən gedəndə Amaldan başqa hamı otaqda idi. İlk İbadla salamlaşdıq.
- Salam, İbad, necəsən?
- Salam, Məşədixanım yaxşı.
- Məşədixanım?
- Hə də, unutmusan, deyəsən, keçən dəfə özün dedin axı.
- Hə (gülümsədim). Maşallah, güclü yaddaşın var. Amal hardadı bəs?
- Əlini yumağa çıxıb, indiyə gələr.
- Əvvəl mövzu haqda danışmağa başladıq, hərə bura necə düşdüğünü danışırkı, fərqli həyatlar, fərqli hekayələr. Amal bura düşməyindən çox, burdan çıxmağı haqda danışırkı. Deyir:
- Dəniz, mən burdan çıxan kimi çoxlu çiməcəm. Düz iki gün çiməcəm.
- Amal, bəs bura necə oldu gəldin? Həmin günü necə xatırlayırsan?
- Off, Dəniz, nə səbrsizsən, yazacam da onu. İstəyirsən, indi yazım?
- Hə, yaza bilirsənsə, otur yaz.
- Amal yazır mənim isə həyəcandan içim əsirdi. Niyəsə çox maraqlı gəlirdi onun hekayəsi mənə. Eyni zamanda da bu maraq mənə Həsəni xatırlatdı, qorxurdum. Dərsin sonunda Amal aldığı vərəqi yazı ilə doldurub gətirdi. Mənə verib tez əlini yumağa keçdi. Evə gəlcək açıb oxuyoram:

"Mən universitetdə oxuyurdum. İmtahandan kəsildim. Müəllim dedi ki, pul verməyənlərin biliyi mənə lazımlı deyil. Atam bizi qoyub gedəndən sora anamın pulu da yox idi. Amma mən yaxşı oxuyurdum. Dekanımız hardansa öyrənmişdi ki, mən həm də rəssamam. Bir gün dedi ki, rektorun ad günüdür. Əgər mən onun gözəl bir portretini çəksəm və bu portret onu heyrətləndirə bilsə, o, mənim kəsirmi düzəldəcək. Mən razılaşmadım. Axı bu necə ola bilərdi ki, onlar tələbələrin ya ciblərinə, ya da əllərinə görə qiymət verirdilər. Tələbənin beyni heç kimə lazımlı deyildi. Anamın istəyi ilə o şəkli çəkdirəm. Axı anamın arzusu idi məni universitet məzunu görmək. Atam onun arzuların sindirmişdi, mən gərək etməyəydim. Dəniz, qəşəng yazıram hə?"

Hə, mən çəkdirəm, o portreti. Çəkdirəm, amma istəmirdim çəkmək. Anamın xahişiyə çəkdirəm. Axı atam anamın arzuların sindirmişdi, mən gərək sindimayaydım. Yəni mən onu kəsirim düzəlsin deyə yox, anamın arzularını atam sindirmişdi, mən də sindirmayım deyə çəkdirəm. Anlaya bildin, Dəniz?"

Dekan bəyanmışdı. Sonra dedi ki, apar evinizə qoy. Rektorun ad günü gətirərsən. Kəsrim də düzəldi. Vallah, kəsirim düzəlsin deyə çəkməmişdim. Evə gətirdim. O şəkildən baxan adam o qədər arsız, o qədər kirli idi ki. Onun baxışlarında bütün biliklər pula çevrilirdi, bütün ağıllar

satılırdı. Mənim otağımda qaldıqca üstümə tökü-lürdü o kirlər.

Mən bir günancaq ona baxdım sonra iki günancaq hamam vannasında duşun altında qaldım. Təmizlənə bilmirdim. Anam nə qədər etdi çıxara bilmədi. Qışqırırdım ki, çəkilsin, "burda çoxlu qalım, üstümdən çoxlu su tökülsün ki, təmizlənim. Anamın gücü çatmadı deyəsən, ya da təmizlənməimi istəmirdi, axı o da atam kimi adamlara öyrəşmişdi. Sonra harasa zəng elədi, məni güclə vannadan çıxardıb bura gətirdilər. Mən daha adam şəkli çəkməyəcəm. Ümumiyətlə, daha heç nə çəkməyəcəm".

Bu yazı, bu sözlər məni sarsılmışdı. Sabahı qalxb xəstəxanaya yollandım. Niyəsə nə anam, nə də Məcnun ora tez-tez getməyimə bir söz demirdilər. Bunlar öz aralarında nəsə bir işlər çevirirdi amma xeyirlisi.

Amal yenə də adəti üzrə gəzirdi:

– Salam.

– Dəniz, səni heç kimsə incidib?

– Əlbəttə, hamının həyatında olur belə şeylər.

– Hə, amma sən qoyma kimsə incitsin səni.

– Amal, bəlkə, sən yenidən çəkəsən? Bax sən gözəlliklər yaradan Allah ol. O pislikləri təmizləyib gözəl tərəfin çək, təmiz, pak tərəfini. Bax səndə bu alınacaq həm də insanlara nümunə olar.

– Ağlıllı fikirdi. Amma əlim batacaq axı.

– Mən sənə sabun alım gətirim? Əlini sabunla yuyarsan, həm də, əlin çirkaba batmayacaq ki, gözəlliyyə batacaq da.

– Yox, istəmirəm sabun. Suyun özündə elə sabun da var hər şey də. Su bəsdi.

– Nə deyirsən, çəkəcəksən?

– Bilmirəm. Sən get axşama qalma. Sumkanda siqaret var?

– Hə var. Amma sən siqaret çəkmirsən axı. Neynirsən siqareti?

– Lazımdı.

– Çəkəcəksən?

– Yox olmaz. Ziyandı.

– Yaxşı onda al. Bir paçka bəsdi?

– Bəs edər, Valodyada da var. Dəniz?

– Bəli.

– Məcnun həkim səni sevir?

– Yox, o mənim dostumdu.

– Yuxarı pəncərədənancaq sənə baxır. O səni sevir. İndi get evə axşama qalma. Sağ ol dediklərin üçün, siqaret üçün də.

– Hələlik.

O niyə məni belə tez evə göndərirdi bilmirəm, amma axşama bir axşamvardı hələ. Məcnunun yanına çıxmamış evə gəldim. Çünkü son vaxtlar nədənsə Məcnun da gözümə anam kimi görünürdü.

Səhər oyanıb xəstəxanaya getmək istəyirdim ki. Anam qapıda yenə yaxaladı məni:

– Məcnun necədi?

– Nəblim.

– Nəblim nədi? Az o dəli-dülənün dalınca düş, arada ətrafına da bax. O yaxşı uşaqdı, səndə də kölnü var.

– Hə, deyirəm axı, son vaxtlar sənə yaman oxşayı. Əhsən ona da məni qoyub sənə açıb ürəyini?

– Nədi? Pisəm mən? İkimiz də səni düşünürük də.

– Nəysə, sağ ol gecikirəm.

– Məcnun oğluma salam de.

Bu gün hava buludlu idi. Yağış tək-tük atırdı mən evdən çıxanda. Niyəsə bu dəfə həyətdəki dükanda döndüm və həmişəki kimi beş yox on siqaret aldım. Gülsüm xalanın gözü bərələ qalmışdı:

– Nə vaxtandı almırdın.

– Tərgitmişdim də.

– Çəkirdin hə? Anan bilir?

– Yox, siz deyərsiz bilər.

– Nəyimə gərək öz işində, bala. İç sənin içindi, mənim içimi ki zəhərləmirsən. Malim getsin mənim. Nəyimə gərək.

İçimdə gülmək tutmuşdu məni. Baxışlarından dovşan tutan tülükyə oxşayırdı. Anamı, sanki belə cəzalandırırdı.

Xəstəxanaya çatanda artıq yağış güclənmişdi. O böyüklüyündə xəstəxana həyətində bir tək Amal dayanmışdı. Məni görcək qabağıma gəldi:

– Dəniz, sən Allahı tanıyırsan?

– Necə ki?

– O gün mənə dediklərin yadındadır?

– Çəkməklə bağlı?

– Hə.

– Yadımdadı.

– Onu sənə Allah piçıldamışdı, hə? Bax indi də məni yumaq üçün yağış göndərib. Gəl, Dəniz, gəl buna bax – deyib əlimdən tutub içəri apardı. Və siqaret külü ilə işlədiyi rəsm əsərini qarşımı qoydu. Gözlərimə inana bilmirdim...

Mərhum ədibimiz, 60-cılar nəslinin dəyərli nümayəndəsi, şair və tərcüməçi, ədəbi mətbuatımızın fədakar xadimi Əhəd Muxtarin 80 illiyi tamam olur. Ədəbi nəsildaşları, onunla ünsiyyətdə olmuş müasirləri Əhəd Muxtari istedadlı və təvazökar söz adımı, son dərəcə təmənnasız insan kimi xatırlayır və dəyərləndirirlər.

Əhəd Muxtar 1937-ci ildə Astara rayonunun Kokolos kəndində anadan olub. Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun filologiya fakültəsini bitirib. Erkən yaşdan ədəbi yaradıcılığı, poeziyaya meyillənən şairin əsərləri dövri mətbuatda 1950-ci illərin sonlarından işiq üzü görməyə başlayıb. "Şəfəq seli" (1969), "And iç" (1977), "Salam insanlar!" (1979), "Qönçələr açılır" (1983), "Doğmalıq" (1985), "Dünya yaman dünyadır" adlı şeir kitabları çap olunub. Bu kitablar sayəsində tanınıb, oxucuların böyük rəğbətini qazanıb.

Ədəbi mətbuatda özünəməxsus yeri və rolü olan Ə.Muxtarın ömrünün və ədəbi-publisistik fəaliyyətinin böyük bir dövrü "Ulduz" jurnalı ilə bağlıdır. Uzun illər bu jurnalda fədakarlıqla çalışmış Əhəd Muxtar müxtəlif illərdə "Ulduz"da ədəbi işçi, şöbə müdürü (1967-1979), məsul katib (1979-1998) kimi fəaliyyət göstərib.

Ə.Muxtarın orijinal poetik və publisistik yaradıcılığı ilə bərabər, bədii tərcümə sahəsindəki fəaliyyəti də olduqca qiymətlidir.

Boleslav Prusun "Firon", Georgi Markovun "Sibir" (Yasif Nəsirlilə birgə), Çingiz Abdullayevin "Əcləflərin qanunu" romanı kimi məşhur əsərləri dilimizə məhz Ə.Muxtar tərcümə edib. Onun bədii tərcümə yaradıcılığında qazax, özbək, türkmən, tatar ədiblərindən çevirmələr xüsusi yer tutur. Ə.Muxtar tərcümələrdən ibarət 10-a yaxın toplunun tərtibçisi və ya redaktoru olub. Eyni zamanda onun öz əsərləri də xarici dillərə tərcümə olunaraq nəşr edilib.

1998-ci il mayın 23-də 61 yaşında dünyasını dəyişmiş Əhəd Muxtari bir daha dərin ehtiramla xatırlayır, ruhuna rəhmət diləyirik. Özünüñ 80, onun üçün çox doğma olmuş "Ulduz" jurnalının isə 50 illiyində Ə.Muxtarın orijinal və tərcümə yaradıcılığından nümunələri oxucularımıza təqdim edirik.

Əhəd Muxtarın şeirləri

ODUN QÜDRƏTİ

Günəş öz nurunu saçandan bəri
Orbitdə saxlayır planetləri.
Yəni ki: bəlli bir məsaflədə dur,
Əzəli, əbədi qanunum budur.
Hərənin dünyada öz od payı var,
Bu odla, atəşlə yaşa bəxtiyar.
Dolan öz başına, mənin başına,
Fəqət çəşib bir gün çıxma qarşımı!
Bu əhdil, ilqarı pozsan əgər sən,
Yanıb atəşimdə, külə dönərsən...

ATAMI DÜŞÜNƏNDƏ

1. Biri vardı, biri yoxdu...

Bir mehriban əl
Oxşadı saçımı.

Pencəyinin ətəkləri arasında
Gizlətmışdım başımı.
Sonra yüyürdük.
Elə bil uşaqdı.
Mənim kimi
Kəpənək dalınca qaçıdı.
Adamlara əl elədi,
Ağaclarla, güllərə baxdı,
Birdən
çiçəklənən budaqlar doldu barla...
Töküldü yarpaqlar,
Payız yerini dəyişdi baharla,
Çiçək yerinə
Qar yağdı başımıza,
Qayğılı-qayğılı baxdı mənə.
– "Üşüyürəm, atacan..."
Qüvvətli əllərilə sıxdı məni köksünə.

Bir göz qırpmında
Qaldırdı başının üstünə.
Qürurdan, sevincdən
Ürəyim döndü dağa.
Bilmədim, o qərib axşamda
Göylərə tapşırırdı məni,
yoxsa torpağa...

Əhad Muxtarın tərcümələri

Oljas SÜLEYMENOV
(Qazaxistan)

NƏĞMƏ

2. Bir nəslin gözündə...

Əksin də qalmayıb,
Böyüdəm,
Asam başımın üstündən.
Xatirələr leysanına düşəndə
Bir anlığa ovutmaqçın qəlbimi
Saatlarla donam qarşında heykəl kimi.
Bir kövrək təbəssümə dönüb sən
Bir nəslin baxışlarına səpələnmisən.
Sanki bir zaman əkib-biçdiyin,
Yolunda canından keçdiyin
Torpaqda deyil,
Bir nəslin gözlərində
əbədi məskən salmışan.

ŞAİR ÖMRÜ

Günəş şəfəqidir şair baxışı,
Bir yerdə ilişib dayanmaz heç vaxt.
Bu ulu dünyada nə varsa yaxşı,
Onun nəzərindən yayılmaz heç vaxt.

Mizan-tərəzidir şairin gözü,
Oyular, dəyişməz haqqı nahaqqası.
Yanar ocaq kimi, qalanar közü,
İstisi bəs edər bütöv bir xalqa!

Bir ahənrübadır şair ürəyi,
Hey çəkər özünə dərdi-qəmi o.
Dar gündə həmişə olar gərəyin,
Xoş gündə yox olar ilgim kimi o.

İliq təbəssümlə aşar üfüqü,
Hər səhər günəşlə birgə oyanar.
Batandan sonra da qızıl şəfəqi
İnsan taleyində, gözündə yanar...

Səhranın üstündə qartallar uçur,
Səhranın üstündə şahinlər donub.
Səhranın üstündə avqust günəşi -
Səhranın üstündə insan inamı.

Əlimdə bıçaq,
Gözümdə nəm.
Daxmama girirəm.
Bütpərəst kimi and içib,
Nə isə kəsirəm.
Bağışla məni, bağışla, günəş,
Duam xoşagələn deyil,
Bağışlamaz bu el məni,
Bağışlamaz Bozçöl məni.

Bəs sonra?
Sonra da
Nal səsləri sükutu boğar.
İstər inan, istər inanma,
Belə gecələrdə
Atlı atın yalı ilə silər tərini,
dördnala çapan atın
bağrı çatlar...

Səhranın üstündə səma kimsəsiz.
Ay doğur, köhlənim, rahat ol.
Çıxıram səfərə,
Əlvida, Bozçöl,
əlvida, Bozçöl!

Normurad NƏRZULLAYEV
(Özbəkistan)

SALAM, BAKI!

Məni salamladı mehriban Xəzər,
Basdı sinəsinə qədim Abşeron.
Bu torpaq şirindir nağıllar qədər,
Bu torpaq geyinib nur biçimli don.

Qoynunu bəzəyib yaşıl çinarlar,
Sən gözəl ölkəsən, gözəl diyarsan.
Sənə mehman gəlib əbədi bahar,
Uğurlu taleyə, iqbala yarsan.

Bu gün ana torpaq, bu gün ana yer
Gözlərin üstündə bəsləyir səni.
Dilindən düşməyən hər nəğmə, şeir
Xoşbəxt gələcəyə səsləyir səni.

Bəzəyir sahili xiyabanları,
Çırpınır sularda məcnun söyüdlər.
Zəhmətkeş insanlar – ən böyük varın,
Onların əlilə ucalıb şəhər.

Bir an ayrı düşsəm bu dogma yurddan,
Ürəyim ağrıyar fəraqdan, Bakı.
Gözündə alışan alovdan, oddan
Üfüqlər olubdu cıraqban, Bakı!

Sənin bəxt karvanın günəşə gedir,
Səadət bu yurdun olyb nəsibi.
Bu gün ağ gününə baxıb fəxr edir
Ulu Nəvaiylə böyük Nəsimi.

Şöhrəti əbədi, eşqi əzəli,
Nəfəsi günəşli yazı andırır.
Füzuli bəbanın odlu qəzəli
Yenə ürəkləri qanadlandırır.

Nəğmələr qoşaraq doğma elinə,
Mehriban qoynunda Vurğun yaşayır.
Sənin çıçayıñə, sənin gülünə,
Sənin torpağına vurğun yaşayır.

Hər qarış torpağın bizə müqəddəs,
Sənin hər yarpağın bizə əzizdir.
Çünki bu torpağı yaşıdan nəfəs
Büllur bulaqlartək pakdır, təmizdir.

Odlar diyarını bəzəyən şəhər,
Sən quran ellərin ilk baharisan.
Doğma paytaxtımı bənzəyən şəhər,
Sanıram mənim də iftixarımsan!

Gəzirəm qoynunda xoş bir niyyətlə,
Töhfəm var qardaşa qardaşdan, Bakı.
Deyirəm tükənməz bir nəhəbbətlə:
– Salam, əziz Bakı, salam, can Bakı!

MİRTEMİR
(Özbəkistan)

DÜNYA BİR QƏRİBƏ MAHNIDIR...

Zülmə zərrə qədər yer qalmasayıdı,
Nə olardı ki...
İnsan bircə yol da alçalmasayıdı,
Nə olardı ki...

Yalan bilməsəydi üzdəki düzlük,
Qəlbə dəyməsəydi sözdəki düzlük,
Saxta olmasayıdı gözdəki düzlük,
Nə olardı ki...

Sevən ürəyə dağ çəkilməsəydi,
Riya toxum kimi əkilməsəydi,
Eşşəyə məxmər çul tikilməsəydi,
Nə olardı ki...

Əgər gəzməsəydi sərgərdan heç kəs,
Evlər yuxmasayıdı ədavət, qərəz,
Şöhrət olmasayıdı xəstəlik, mərəz,
Nə olardı ki...

Sehrli bir sazda hər hikmət olsa,
Onda günəş kimi bir qüdrət olsa,
İnsanlıq şürə yox, həqiqət olsa,
Nə olardı ki...

O zaman olmazdı göz yaşı, ələm,
Nə zülm, nə hədə, nə kədər, nə qəm.
Hamının üzünə gülsəydi aləm,
Nə olardı ki...

İnsan yaşayardı namus, ar üçün,
Bəhanə qalmazdı alçaqlar üçün.
Bu nurlu arzular tez olsayıdı çin,
Nə olardı ki...

HƏR GÜN BİR AZ UNUTMAQ

Hər gün bir az unutmaq
hər gün bir az ölməkdi.
İndi gülmək, doğrusu,
xətir üçün gülməkdi.

Bəzən, unutmaq olmur
ən kiçik zərrəni də.
Xatirələrə xatir
unutmuram səni də.

Sən də unutmamışan,
yüz rola gir, qəddar ol.
Alınır da sözdümü?
çox peşəkarsan, var ol.

Axi, mən özüməmmi,
sənə “özün ol” – deyim.
Hansi işığa baxıb,
“getmə”, – deyim, “qal” – deyim.

Sənin nə günahın var
nə ittiham edim mən?!
Baş ağrısı olmasın,
söyüdü də dedim mən.

BİR ŞƏHƏRİN BOŞLUĞU

Bir şəhərin boşluğu
bir balaca otaqdan başlayar, dost.
Oynamama sükutun ağır havasına,
sümüyünə düşmürsə.
Keçmiş görüş yerindən keçəndə asta addımla,
Düşünmə hər şey köhnəldi, unuduldu,
Orda indi sevgililər görüşmürsə.
Ürəklər qayıdan yerə ayaqlar hələ addımlayır,
Qərarsız, çarəsiz, ümidsiz, solğun...
Bax, bu cür can atır, belə addımlayır...
Sən kimsən, mən kiməm, o kimdi,
Yoxuqmu, variqmi, nə bilim.
Kaş, kimisə qınamaq gücüm tükənəydi.
Ya mən susa bileydim, dərindən bir köks
ötürüb,
Ya da suallarımı eşidən biri dinəydi...

İntiqam YAŞAR

ƏKİZ AĞRILAR

Bəzən ağrılar da əkiz doğulur,
Məsələn,
Ürək ağrılarıyla kürək ağrıları kimi.
Ayırmırsan heç birini,
Qolların daha geniş açılır,
Qoynun daha isti olur onlara.
Hər əsən küləkdən,
Hər yağan yağışdan qoruyursan.
Onlar boy atıb böyüdükcə,
Sən ayaq üstə quruyursan.
“Şəkər” kimi adı şirin olur,
dadı acı.
Bir gün də, bir gün də,
Sən “təbrik”ə gəlir dostlar, tanışlar.
Qurtulursan büsbütün,
Çatır dadına ağrıların ən sonuncu əlaci.

İTIRMƏK QORXUSU

Daima itirmək qorxusu,
Daima itirmək xofu...
Ən pisi də susmaq ağrısı,
Bu dərdi dilinə gətirmək qorxusu.

Hər gün eyni şəhər,
Eyni insanlar,
Eyni metro,
Eyni səs siqnalları...
Ayaqlarının əzbərlədiyi şəhərdə
ürəyinin hər gün azması, itməsi, itməsi.
Sənin deyilmiş kimi ürəyinin başından
keçməyin,
Və bir gün onun hər şeydən, hamıdan, elə
səndən də küsməsi.
Əbədilik ayrı bir şəhərə getməsi... getməsi...
getməsi...

ƏLLƏRİN ÜŞÜDÜKCƏ

Əllərin üzüdükcə
Şəkillərimi yandır.
Bu dünyada hər şeyin,
axırda yanmağına.
Həm özünü inandır,
Həm də məni inandır.

Son deyilən nə var ki,
bu da bir imtahandır.
Bu dünyada əzəldən,
həqiqət adlı nə var,
sən də bildin yalandır,
mən də bildim yalandır.

Xatırlamaq da olmur,
xatırlama, amandı...
Gizlədiləsi nə var,
Həm də ki xatırlamaq,
bir az sənə ziyandır,
bir az mənə ziyandır.

SUSMAĞA XEYLİ HƏQİQƏT

Susmağa xeyli həqiqət,
Danışmağa xeyli yalan.
Mən, bomboz küçələr...
Əyri dalan...
Şütüyən baxışlar, təslim ayaqlar...
Deyirlər bu yaz da gecikir,
Ötən ildəki kimi...

VƏ BİR GÜN...

Nədənsə bizdən çox uzaqda olur biz istəyənlər,
Nədənsə çox yaxına buraxırıq
istəmədiklərimizi.
Addım məsafləriylə işgal olunuruq,
Bir udum havayla tükənirik.
Heç vaxt etiraz etməyə cürətimiz olmur,
Nə bir kəlmə danişırıq,
Nə dinirik.
Və bir gün,
Və bir gün illərlə susmuş ev telefonumuz
öldürür özünü.
Bir əcəl zənginə diksinirik.

VURMA CƏDVƏLİNDE “2”-DƏYİK

Bu ömür günbəgün ələnir qum kimi,
Etinasızca dayanmışam pəncərə önündə,
Əllərim qoynumda məhkum kimi.
Baxışlarımı dikmişəm məndən çox-çox
enzaqlarda
o xoşbəxt, bir az da nadinc uşağa.
Orda bir xeyli şən görünürəm,
17 il əvvəl çəkilən fotodakı təzə gödəkcəm də
əynimdədi.
Dostum Seymuru gözləyirəm,
Balıq tutmağa gedəcəyik,
Xəlvətcə “bizim çay”a.
Anamız bilsə, öldürər bizi,
Hələ vurma cədvəlində “2”-dəyik,
Məktəb də açılır bir aya.

YAĞIŞ BU GÜN KƏSMƏSİN

İki nəfərin bir çətirə siğınması
Yağışdan qorunmaqdən çox təklikdən
qorunmaqdı.
Bunu şimşəklər belə təbəssümlə qarşılıyır.
Çətiri tək daşıyanlar həmişə islanaqlar,
Həmişə xəstlənərlər.
Bizi xəsbəxt edən nələr varsa,
Kiçicik səbəblərin xatırınədi.
Külək qalxsa belə çətirimizi apara bilməz,
Əllərimiz möhkəm sixib dəstəyi,
Mənim sol əlim, sənin sağ əlin.
Kaş ki, Tanrıının bizə rəhmi gəlsin,
Yağış bu gün kəsməsin.

Məhəmməd ibn Seyfi Rahbi (1967) -

Omanlı jurnalist və yazıçı. Bir çox qəzet və jurnallarda müxtəlif vəzifələr tutub. Omanın "Əş-Şəbibə" qəzetində gündəlik yazılarla çıxış edir. "Beytul-ğışam" nəşriyyat və tərcümə müəssisəsinin direktoru və "ət-Təkvin" jurnalının baş redaktorudur. Bir çox pyesləriylə Oman teatrının inkişafına dəstək olub: "Direktorun xoşbəxtliyi", "Ox", "Qadağan olunmuş nəşr", "Strateji insan" və "Şəhriyarı kim öldürüb?" Həmçinin "Şəhər darvazaları", "Küləyin dediyi", "Və oyunbaz dedi", "Qum örtükləri" adlı hekayələr toplusu, "Ehimallar" adlı məqalə və esseləri, "Yadın yelləncəyi" adlı esseləri, "Əbu Zeyd əl-Omaninin səyahəti", "Taxta", "Sultan buradan keçdi", "Onun adı Hinddir" kimi romanları müəllifə uğur qazandırıb.

Bu şəhər tərəvəzləri sevmir

Monodram

Bir kişi daxil olur. Sanki onu səhnəyə güclə itələyib salırlar.

Satıcı: Ay qardaş, sənə dedim axı, mən sənin teatrında, tamaşanda oynamamaq istəmirəm. Mən realizmi, simvolizmi və başqa cərəyanları bilmirəm. Eşidirsən məni? (*susur*) Eşidirsənsə, qoy gedim (*qulaqlığı sahmanlayır qulağında*). Deyirəm, burax məni, burax gedim. Tərəvəz satıcısıyam mən. Səyyar satıcı. Bu arabadan başqa dostum -filanım da yoxdur. Mən ona kömək edirəm, o da mənə. Bütün günü onu sürürəm, gəzdirirəm, amma yeri gələndə də gündüzlər kölgəsində dincəlir, gecələr də ya altında, ya da üstündə uzanıram. Alt, üst, əslində bir fərqi yoxdur. Gündüzlər mən onun, gecələr o mənim əziyyətimi çəkir (*səhvini düzəldir*). Allah keçsin günahından, ay rejissor. Günah səndə deyil, razılışmaq üçün pulun qabağında əyilməliydim? (*çağıırır*) Rejissor, birinci parçanı düzmü dedim? Mən tərəvəzlərdən başqa bir şey tanı-

mırıam, sən də istəyirsən ki, mən ərəb ədəbi dilində danışım?! Onlar, tərəvəzlər, mənim güvəndiyim dostlarimdır. Onlarla söhbət edirəm, danışıram, acanda da onları yeyirəm, yəni bəzilərini. Lənətə gəlmİŞ bibər, məndən daha ağıllıdır, özünə necə fayda verməyi yaxşı bilir. Mənim günahım nədir axı (*istehza ilə öz-özündən soruşur*)? Vali yuxusunda görüb ki, tərəvəzlər onun şəhərini xaraba qoyacaq.

(*Vali və onun köməkçisinin roluna girir və öz-özünə piçildiyir*)

-Ey, axmaq xidmətçi.

(*O saat da xidmətçinin roluna girir*)

- Bəli, cənab vali.

Vali: Şəhərin 4 bir tərəfinə xəbər ver ki, tərəvəzlər insanlarda depressiya və kədər yaradır. Xoşbəxt olmaq istəyirlərsə, tərəvəzlərdən uzaq dursunlar. Bildin... Ey, axmaq xidmətçi...

-Bəli, cənab... bəli.

Vali: Biz dünyanın ən xoşbəxt şəhərindəyik və ən xoşbəxt adamlarıq, heç kimə də icazə vermərik ki, bizim səadətimizi əlimizdən alsınlar. Şəhər müftisinə xəbər göndər, fitva versin, ən zəruri hallar istisna olmaqla, bu gündən tərəvəz yemək qadağandır. Ona əmrimi çatdır. De ki, yaxşı düşünsün, elə səbəb tapsın ki, insanlar tərəddüd etməsinlər. İstəyirəm, onlar qərara tabe olsunlar və iradəmlə razılaşınlar... Ey xidmətçi... xidmətçi..

-Axmaq... cənab, bəli cənab, axmaq...

Vali : (qəzəblə) Nə dedin?

Xidmətçi: (dili topuq vuraraq) Bağışlayın, cənab, bağışlayın, düşündüm ki, axmaq sözünü unutmusuz. Cənab... cənab... cənab. Cənab axmaq, cənab vali.

Vali: (boğazını arıtlıyor) Şəhərin səhiyyə idarəsinə xəbər ver. De ki, elmi cəhətdən sübut olunub, bəli, elmi cəhətdən tərəvəzlərin sağlamlığı zərərli olduğu sübut olunub. Çünkü onlara gübrə verirlər. Gübrə də onların tərkibində qalır. Ağaclarda isə əksinədir. Çünkü onların gövdələri yerdən çox hündürdü... gübrə ora gedib çatmir, başa düşdün? Mənim bağımın ağacları (piçilti ilə)... Bir də şəhərlinin pulu çatacaqmı meyvə ilə tərəvəzi bir yerdə alınsın?! Həm də istəmirəm belə nemətə kimsə şərik olsun.

(Əvvəlki satıcı roluna qayıdır)

Satıcı: Görəsən, valinin aqlında daha nə var, yenə hansı uzaqqorən planı çizir. Lənət olsun bu valiyə, lənət olsun bu valiyə...

(Qəflətən valinin obrazına girir)

Vali: Nə deyirsən, ey tərəvəz satıcı? Səncə bu səbəb adamları belə zərərli məhsuldan uzaqlaşdırmaq üçün: kafi deyil?

(Rolları qarışdırır)

-Mən onu satmırıam, onu satmırıam, cənab. Əksinə çalışıram onlara bu məhsulun nə qədər zərərli olduğunu başa salım. Çox, çox zərərlidir.

(sonra da öz-özünə zülmə edilmiş kimi)

-Yerkökü gözə xeyirdir, xiyar da onun qardaşıdır, turpu inək yeyir, vəzəri insana zərərdir.

(Sonra sakitləşir və məşhur bir mahnını oxumağa başlayır)

-Kaş sənin kapitanın olardım (arabadan yapışır və onunla bərabər yellənir).

Sonra başqa biri ilə danışmaq üçün çevrilir.

-Cənab vali, cənab vali, cənab vali. A-a-a-a, vali yoxdur, mən dəli olmuşam ki... öz-özümə danışıram...

Valinin roluna girməyə başlayır.

-Nə deyirsən?

-Mən bir şey demədim.

-Dedin axı.

-Öz-özümə danışırdım.

-Yox, sən vali ilə danışırdın.

-Vali elə mənəm.

-Sən satıcısın, mənəm vali.

-Yox, vali mənəm, satıcı - sən.

-Əksinə, mən valiyəm, sənsə mənim əmr-lərimə tabe olmayan sadə tərəvəz satıcısın.

(Əlini qaldırır ki, satıcıni vursun: öz-özünü vurmaq üçün sürətlə rolunu dəyişir və yixılır)

-Mən zəifəm, sən güclüsən deyə məni vurursan? (Əlinə baxır) Amma məni vuran bu əl elə özümündür. Bu nə dəlilikdir? Mən xəyalı görüürəm? Axı nə baş verir? Ey, lənətə gəlmış rejissor, lənətlənmiş tək vali deyil ki... elə sən də roluma görə mənə güldün. Axı kim sənə dedi ki, mən problemlərimi teatr səhnəsində nümayiş etdirmək istəyirəm? Mənim nə problemim ola bilər? Mən sadə bir tərəvəz satıcıyıam. Heç kim məndən tərəvəz almaq istəmir. Valinin də bu işdə heç bir günahı yoxdur. Özündən xəyalı hekayə uydurmağa çalışma. Sadəcə bu şəhər məndən tərəvəz alıb yemək istəmir. Çünkü, mən sadə bir vətəndaşam.

(Sakitcə öz-özünə danışmaqda davam edir)

Bu xəbis dedi ki, istədiyini qəbul etsəm, mənə böyük mükafat verəcək. Hətta bunu da dedi ki, festival rəhbərliyinin ona verdiyi pulun hamisini mənə verəcək. Ey rejissor, sözünün üstündə durub tamaşa üçün aldığı bütün pulları mənə verəcəksənmi? Əlbəttə, ona inanmiram (zəif səslə). Bu zəmanədə kim-kimə inanır ki? İnsanları nəzərdə tuturam. Çünkü mənim bu dostlarım (tərəvəzlərə işarə edir) çox sadiqdirler, dürüst-dürlər. Necə nifrət edirəm bu sərsərilərə. Xüssəsən özünü mədh etməkdən başqa bir şey bilməyənlər. Bahalı maşından düşüb yanıma gəlirlər...

(Kimisə təqlid edir)

-Mənə xiyar, yerkökü, soğan ver, kartofu da unutma.

-Baş üstə.

-Turpu da.

-Baş üstə.

-Kahı da olsun.

-Turp kahının qardaşıdır, bir yerdə verim?

-Filosofluq eləmə, tərəvəz satıcısı.

- Baş üstə.
- Neçəyədir?
- Beş riyal.
- Axır qiymət.
- Dörd yarım.
- Üçə endir.

(Öz reallığına qayıdır)

Sonra maşınınə tərəf gedir, mən də arxasınca qışqırıram, pul qaldı, cənab, pul verin, cənab, pul... Gərək deyəydim, pul qaldı, ay heyvan, onsuз da məni eşitməyəcəkdi.

Odey, o gün başqa biri gəlib borc istəyir. Özü də dövlət işçisidir, məndən borc istəyir! Danışanda səsi titrəyirdi. Özümədə olan son pulumu ona verdim. Mənə deyir ki, ayın sonu qaytaracaq. Aylar ayları qovur. Sonra da düşmənə dönür və məndən heç nə almır. Üzünü belə mənə tərəf çevirmir.

Ey rejissor (*səsləyir*), deyəcək bir söz qaldımı, yoxsa bitirdim? Allah köməyin olsun, yəni Allah mənim köməyim olsun. Özümü çox çətinə salmışam, deyəsən. Sadə tərəvəz satıcısı teatr səhnəsində nə edə bilər ki? Mənim nə məqsədim, nə də hədəflərim var. Mən sadəcə yaşamaq istəyirəm. Nəfəs almaq. Mənim nə siyasetlə, nə də iqtisadiyyatla işim olmaz.

(Bir az susur və qəflətən qəhqəhə çəkir)

Lənət olsun məni arabamın öündə özümü öldürməyə səsləyənlərə. Mənə deyirlər ki, qəhrəman olacaqsan. Nə xeyri var qəhrəmanlığın, özümü öldürüm, onlar da mənim qızarmış ətimin iyindən feyziyab olsunlar. İstəyirsiz, özünüz öldürün, mən özümü öldürən deyiləm hətta özümün olsa belə. Mən budey, bu dostlarımıla qalacağam.

(Yerkökünü götürür).

Sən ey mənim gözəl dostum, sənin rəngini necə də sevirəm. Əgər imkanım olsayı, sevdiyim qadını məcbur edərdim hər gün narıncı rəngdə geyinsin. O da sənin kimi zərif, məlahətli və iştahlı olardı. Mən iştahmı dedim (*gülür*) ? Sanki yeyəcəm onu. Deyirlər, yerkökü gözə xeyirdir. Bu şəhərin ona necə də ehtiyacı var. Burda göz xəstəliklərindən əziyyət çəkənlər çoxdur. Balacanı böyük, böyüyü balaca görülərlər (*rejissorla danışmış kimi qulaqlığı qulağında oynadır*). Nə? Bu dialoq sözləşməmizdən və mətnindən kənardır? Bir az mətnindən kənara çıxsam, qiyamət qopmaz ki!? O qədər mətnindən kənara çıxanlar var ki! Bu işin siyasetlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu siya-

sətdir?! Dostum yerkökü ilə aramızı vurmağa çalışırlar, lənətə gelmiş siyaset. Mən sadəcə izah eləmək istəyirdim.

(Bir az susur və guya rejissorу dinləmək üçün qulağındakı qulaqlığı təkrar yoxlaysın).

Yaxşı, yaxşı, izah etmirəm, izahı sənə həvalə edirəm. Kökü bir tərəfə qoydum. Düzü, onun bu dərəcədə təhlükəli olduğunu düşünmürdüm. Yerkökü siyasetdir, sən də haqlısan. Bir dəfə xəbərlərdə eşitmışdım, dəyənək və yerkökü siyasetindən danışıldır. Düşünmürəm ki, bu yerkökü mənim arabamdan idi. Onu xaricdən gətirmişdilər. Xaricdən nə alınırsa, daha yaxşı olur. Təkcə ticarət mallarını nəzərdə tutmuram. Ey rejissor, (*ikrahla*) ey rejissor, imkan ver danışım. Yerkökü ilə qurtardım. Yaxşı, yaxşı yerköküdən danışmayaq. Gəl, onda xiyardan danışaq. Ciddi deyirəm, xiyar daha yaxşıdır. Görüntüsü də çox miskindir. Öz ümidsiz çöhrəsi ilə axmaq kimi görünür. Baxmayaraq rəngi yaşıldır, amma gördüğün kimi.... bəli, rejissor, xiyar haqqında danışacaq. Yox, yox, onun siyasetlə əlaqəsi yoxdur. Heç eşitmisən, desinlər, xiyarlı siyaset, ya da xiyarlı iqtisadiyyat? Xiyarı sevirəm, dostum rejissor. Rəngi sevdiyim yaşıllığın rənginə oxşayır. Nə? Sən inanırsan ki, xiyar siyaseti sənin gələcəyinə təsir edəcək? Xiyar, sadəcə bir xiyar. Xainmlar onu dilimləyib üzərinə də bir az qatıq töküb gözlərinə qoyurlar, deyirlər, çox faydalıdır. Bir dəqiqə, bir dəqiqə... (*cibindən kağız parçası çıxarır, sanki unutduğu bir şeyi yadına salır*) ...xiyar sidik ifrazı, qanın təmizlənməsi, sidik kisəsinin zərərli ünsürlərdən təmizlənməsi, həmçinin də baş ağrısının müalicəsində istifadə olunur. Bununla yanaşı, xiyarın bədənin artıq yaqlardan təmizlənməsində əhəmiyyətli rolü var, xüsusilə də şəkər xəstələrində xiyardan insulinin əvəzləyicisi kimi qəbul olunması məsləhət görülür. Bağışla, (*rejissora xitabən*) bu cümlə çox uzundur, sənin istədiyin kimi yadımda saxlaya bilmədim.

(Arabaya tərəf gedib xiyar cərgəsinə xitabən danışmağa davam edir)

Dostum, bunların hamısını sən edirsən, buna baxmayaraq, heç kim sənə əhəmiyyət vermir.

(Xiyar dəstəsinin yanından bir badımcan götürür)

Onda gəl, badımcandan danışaq, badımcan tünd göy rəngdədir (*bir az düşünür*), məncə, qaradır. Evə qayıdanda hərdən ondan zəhləm

gedir Cibimdə məni gözləyən arvadımın yanında üzümü ağardan heç nə yoxdur. Ondan şam yeməyinə badımcان bişirməsini istəyirəm. Ona deyirəm ki, onsuz da bu istidə sabaha qədər xarab olacaq, ver yeyək. Onda da üstümə qışqırır

(*Qadın səsini təqlid edir, sonra hamının yerinə danışır*):

Allah bələni versin, bizi zəhərləmək istəyirsən? Mən, mən? Badımcanın sağlamlığa xeyli faydaları var. Sənin sağlamlığından bir xeyir görmədim.

(Rejissorla əlaqə saxlamaq üçün qulaqlığı taqqıldadır)

Yox, yox, əsla nəzərimdə bir şey yox idi, nadir. dediklərimdə açıq-saçıq bir şeymi var? Allaha sığınıram, qoy böyük Allah məni bağışlasın. Ay kişi, mənim bir qadınımı var? Mənə elə gəlir ki, evdə bir kişi dostum var. Mənə beş oğul dünyaya gətirən dostum. Hətta o qədər kişiliyi üstün gəlir ki, qız övladı da yoxdur. Xahiş edirəm, imkan ver, rolumu bitirim. Gah siyasetdən qorxursan, gah da qadından. Qardaş, (*öz ləhcəsində danışır*) bu həyatda bizi heç nə ruhdan salmadı. Bu ikisindən başqa. Baxmayaraq ki, həyatımız elə bu iki şeydən asılıdır. Yavaş ol, imkan ver, izah edim, siyaset... o kəlmə məni utandırır, amma niyəsini özüm də bilmirəm. Siyasətçilər bizimlə siyasetdən danışmaq istəmir. Bəziləri bizimlə siyasetdən danışmaq istəyirlər... Allah bağışlasın, bu rejissor da məni elə qınadı ki, özümü lap günahkar hiss elədim. Baş üstə, cənab rejissor, mətnə sadıq qalacağam. Harda qalmışdıq? Əsas odur ki, mənə verdiyin sözü unutmayasan. Bu gün evə qayıdacam... Heç özüm də bilmirəm, qayıdacam, ya yox. Bəli, evə qayıdacam. Arvadım da (evdəki dostumu deyirəm) pulları görəcək. Həm də sevinəcək ki, ondan tərəvəz yeməyi, ya da badımcan bişirməsini istəmirəm. Vay halına o yeməyin ki, məni əri hesab edən bir qadın onu bişirməkdə acizdir. Yaxşı, rejissor daha mətnində çıxmayacam. Tövbə, çıxmayacağam. Mən neyləyim axı, əgər hər gün mənim qarşımı çıxan qadınlar sənin də qarşına çıxsayıdı, mənə haqq qazandırırdın. Mən o qadılardan danışıram ki, şairlər onlara şeirlər qosur, o qadılardan yox ki, hər dəfə evə cibiboş qayıdana tərəvəz satıcısı onların şərindən Allaha sığınır.

(*Bir dənə pomidor götürüb yeyir və sevinclə ona baxır*).

Rejissor, bu qırmızı sehrbaza ürəyimdəkiləri deyə bilərəm? Nə, necə? Ha, ha, ha (*qəhqəhə çəkir*). Bəli, bəli. Bu nə qırmızı dəlilikdir. Nə dedin? Hətta burada qırmızı xətlər var. Dostum, sözlərinə hörmət edəcəyəm bundan sonra. Əsas odur ki, mənə söz verdiyin kimi bu gecə qazandığın puldan bir az mənə verəsən. Bilirəm ki, sən çox pul qazanırsan. Bir az əvvəl festival idarəsi bu iş üçün sənə çoxlu pul verib. Narahat olma, bunu heç kim bilməyəcək. Sən rejissorsan, mən isə sadə bir aktyor. Narahat olma, narahat olma, dilimi dinc saxlayacağam ki, mənə pul verəsən, mən də arvadımın yanına şahzadə kimi qürurla dönəcəyəm. Ah, nə olardı arvadım bu gecə pomidora çevrilərdi(*iki dənə pomidor götürüb yanaqlarına tutur*), hər gün olduğu kimi qara gecə yox, qırmızı gecə olardı.

(*Barmaqlarını tərəvəz dəstələrinin arasında gəzdirir*)

Gözlərimi yumanda da pomidor dolu yesik görürəm. Sonra da yuxuda görürəm ki, cənnətdə gəzirəm. Hər tərəf də tərəvəzlərlə doludur. Heç bu qədər arzuladığım cənnətdə də mənə qiyməti 10 riyal olmayan pomidor qutusundan başqa bir şey düşmürdü. Allaha yalvarıram ki, mənə bir parça torpaq versin, üstündə də pomidor, kələm, turp, xiyar, bibər əkim. Hardayı məndə o bəxt ki, mənim bərəkətli torpağım olsun. Bu şəhər də ancaq yadlardan almaq istəyir tərəvəzi. Bu torpaq ancaq əcnəbilərə xeyir verir. Yəqin ki, mən də artıq qərib sayılmamışam?

(*Arabasının yanında dayanır*)

Dostum, bundan da götür. Görürsən necə təzə-tərdir. Necə? Bahadır? Özümə bir şey qalmır. Nədi, yoxsa başqalarının dükanında daha ucuzdur? Ola bilər, amma məni də başa düş, mən onu mərkəzi bazardan baha alıram. Heç özüm də bilmirəm niyə belə baha çıxır. Yox, yox, dünənki mal deyil.

Dostum, ay həmyerlim, imkan ver, sənə izah edim. O da başqaları kimi məndən uzaqlaşır. Deyirlər, biri var, məndən daha ucuz satır malları. Mən öz tərəvəzlərimin nazını çekirəm. Onları yaxşıca yuyuram.

Mənə əzizdir onlar, onları necə ucuz satım axı?! Özüm də bilirəm ki, mənim bazar işlərindən elə də başım çıxmır (*rejissordan soruşur*). Mətn belə yaxşıdır? Əsas odur ki, evə razı qayıdım. Mənə verdiyin mətni hər dəfə əzbərləyəndə elə hiss eləyirəm ki, öz sözlərimdir. Amma yenə də

bəzi ifadələr var ki, mən onları deyə bilmirəm. Ümid edirəm, sözünün üstündə durub mənə bu vaxta görə bir neçə riyal ödəyərsən. Mənə demişdin ki, saat 7-də başlaycaqsız (*tamaşanın təqdim olunması üçün müəyyən olunmuş vaxtı nəzərdə tutur*). Ancaq razılaşdığımız vaxtda başlamadız. Mənim günahım nədir ki? Allaha and olsun ki, vaxtin artıq heç bir dəyəri qalmayıb. Burada bir və ya iki saat oturdum, fərq etməz, vaxt mənimcün önəmlı deyil.

(*Arabani sürür və onunla dövrə vurur*).

Bələdiyyə işçisi mənə deyir ki, bir də burada dayanma. Arabani başqa yerə aparıram (*hələ də arabani sahnədə sürür*). Sonra da başqası gəlir, deyir ki, götür buradan arabani. Üçüncüsü, burada dayanmağımı istəmir. O da istəyir ki, buradan gedim. Mən də onun dediyi yerə gedirəm. Dördüncüsü də gəlib deyir ki, burada da dayanmaq olmaz. Beləcə yerimi oradan bura dəyişməkdən yoruluram (*o qədər yorulur ki, taqətdən düşür və arabaya söykənərək ayağa qalxmağa çalışır*). Hər dəfə yixılanda arabaya söykənib qalxıram. Bu, mənim şəhərimdir. Mən bu şəhərin insanlarını, onlar da məni sevir. Qərara gəldim ki... (*öz-özünə soruşur*). Mən dedim ki, qərara gəldim?! Bilmirəm. Əsas odur ki, qərar verdim. Bəli, bəli, qərara gəldim ki, bu dostlarımı satmayım (*tərəvəzləri hərəsindən birini götürür, baxır, bir-bir adlarını çəkir və birini yeməyə başlayır*). Bu gündən etibarən sizi satmayacağam, amma... (*öz-özündən soruştaraq*) bəs mən onda necə yaşayacağam? Yaşamaq üçün dostlarımı necə satım? Yaşamaq üçün onları necə məhv edim?

(*Arabasına tərəf qəfil çevrilir*).

Ey mənim sadıq dostlarım, sizə ancaq dostlarım deməyəcəyəm, (*boğazını arıtlıyor*) özümü daha yaxşı hiss etmək istəyirəm sizinlə. Ay camaat (*yüksək səslə*), ey mənim əzmli xalqım, ey vətən torpağından çıxanlar, onun suyundan içənlər, bəşəriyyət adına özünü qurban verməyinizi qiymətləndirirəm, ona görə ki, bəşər adlanan bu insanlar var-dövlət hərisidirlər. İlahi, (*üzünü yana çevirərək*) mininci dəfədir, mətnindən kənara çıxıram. Gərək sözləri sona qədər tələffüz edim. Hər şeyin günahkarı məni siyasətə tərəf çəkən nəfsimdir. Mənim siyasətlə nə işim var axı? Mən sadə bir tərəvəz satıcıyıam. Roluna sadıq qalmağı tələb olunan bir tərəvəz satıcısı.

(*Bir qədər susur və sonra arabanın ətrafına fırlana-fırlana oxuyur*).

Bezmişəm, (*bir dənə xiyar götürüb onu yerkökü yeşiyinin ortasına qoyur*) yorulmuşam. Qərara gəldim ki, mən aşağıdakı tərəvəzlərin satıcıyıam. Birinci maddə: doktor xiyar yerkökü nazirliyinin başçısı seçilir (*eyni şeyi digər tərəvəzlərlə edir*). İkinci maddə: yaşıl bibər badımcان nazirliyinin başçısı seçilir. Cənab rejissor, (*rejissorla danışmaq üçün yüksək səslə bağırır*) xoşuna gəldi?! Mən axı niyə (*qulaqlığı atır*) sənin xoşuna gəlmək üçün özümü həlak edirəm? Cəhənnəm olsun sənin mükafatın. Lap başından bu yana səni inandırmalıydım? Doğrusu, mən bu insanlara inanmırıam. Tərəvəzlər daha etibarlıdır. Məsələn, peyvənd qarpız səni heç vaxt aldatmayacaq və dadi da su kimi olmayıacaq. Turp da sarımsağça çevrilən deyil.

(*Bir az susur*)

Əminəm ki, qadının haqqını vermişəm. Doktor xiyar, doktor yaşıl bibər. Beləcə şəhərimin kişiləri inciyirlər. Ancaq nəyə görə xiarı öz yerinə qoymayım. Yox, yox, yox. Bunun heç bir faydası olmaz. Mən də onlar kimi edəcəyəm. Xiyar özünə uyğun olmayan yerə qoymaq münəsib deyil. Qarpız isə.... Bağışlayın, bağışlayın, lap unutmuşdum, mən ki qarpız satmırıam. Yaddaşım da lap korlanıb. Lazım olanları xatırlamır, lazım olmayanları isə xatırlayıb. Lap yaxşı, bundan sonra nə edəcəyik, ey rejissor. Bu nədi, (*barmağını qulağına soxur*) başıma gəldi? Qulaqlıq hardadı? Dəli olub atmışam yoxsa? (Axtarmağa başlayır). Bütün bunların nə faydası axı? Səsim onsuz da rejissora çatır. Onun əlində də bir şey yoxdur. Yox, deyəsən, əlində nəsə var. Əslində isə, tamaşanı dayandırmaq üçün heç bir şey eləmər. İstəyir ki, ən yaxşı, ən dəyərli, ən güclü sözlərini yazsın. Mənə gəlincə, bu tamaşanın tez bir zamanda bitməsindən başqa bir şey istəmirəm. Ey dostlar, sizləri tərk etmək mənə çox çətindir. Bütün bu zamanı mənimlə keçirdiniz. Açıq şəkildə sizə deyim ki, mən tamaşada oynamağı sevmirəm. Mən səhnədəki qəhrəman deyiləm. Həyatınızdakı bütün görüb unutduqlarınız kimi, mən də sadə bir tərəvəz satıcıyıam. Bu rejissor mənimlə rastlaşanda mənim oxumağa daldığımı gördü. Və təəccübələ dedi (*rejissorun səsi ilə*): Aman Allahım, necə də ziyalı bir tərəvəz satıcısı!! Başqa sözlə desək, mənim araba dartan uzun-qulaq olmağımı istəyir.

(Diqqət kasılır)

Elə bil gələn var. Tərəvəzlər, tərəvəzlər (*tərəvəzləri düzüb qışqırır*) !!! Ya onu alıb yeyin, ya da eşşəyinizə yedirin. Görün nə gözəl tərəvəzlərdir. Professor bibər sizi canlandırır və şəhərin qorunmasında sizin rolunuzu icra edir. Professor qarpız (*bir anlıq dayanır sanki, nə isə diqqətini çəkir*)... Baxmayaraq ki, qarpız adında professor yoxdur. Amma mən onu meyvələr dövlətindən gətirəcəyəm. Ona tərəvəzlər ölkəsinin vətəndaşlığını verəcəyəm.

(Turpun saplaşından tutub çəkir, turpun ağ, uzunsov başı görünür).

Aman Allahım, bu nə gözəllik! Bu gözəllikləri mənə tanıtdığına görə əsla, rejissoru unutmaya-çağam. Tərəvəzlər haqqında tərcümə romanları çox oxumuşdum, amma səsli olaraq bu ziyalı rejissordan başqa heç yerdə eşitməmişdim. Əlbəttə, (*turpa baxaraq*) ziyalı rejissor. Ey lənətə gəlmış turp. Bu nə gözəllik. Bu sənə hardandı?

(Tamaşaçılara tərəf dönür)

Xoşunuza gəldi? İnanın ki, bütün bunlar turp üçün hardandır, bilmirəm. Dünən, dünən qardaşları kimi onu da piştaxtaya qoymuşdum (*əlin-*

dəki turpun saplağı ilə müqayisə etmək üçün başqa bir turp götürür), bu yabanılaşıb. Axı onu mən münasib yerə qoymuşdum. Onu bu gözəl, dolu gözələlərin yanına qoysayıdım, necə olardı, görəsən?

(Pomidor yeşiyinə işarə edir)

Onu cəzalandırmaq lazımdır ki, məni heç kim qınamasın. Əslində, kim məni qınaya bilər, araba özümün, ev özümün (*pomidor yeşiyini açır ki, ondan götürüb yesin, sonra isə turpu pomidorların arasına atır*). İndi isə, ey turp, rahat ola bilərsən.

(Bir az susur)

Vali deyir ki, vaxtı keçmiş mal satıram. Şəhər müfəttişi də deyir ki, malların üstünə istehsal tarixini yazmırıam. Kim xiyarın üstündə istehsal tarixini axtarır axı. Ömrümüz boyu hər şeyi yeyirik, (*öz şivəsində danışır*) sonra Allah-təalanın bütün qulları kimi ölüruk. Nə problem var axı?

(İşıqlar sönür)

Deyəsən, rejissor qəsdən elədi bunu. Yəqin, mənim rolum bitdi. İstifadə müddətim bitdi mənim. Artıq geri çəkilməliyəm.

(İşıqlar yanır)

İşıqların sönməsinə bir də baxan deyiləm. Mən qaranlığı sevmirəm, işığı sevirəm. Həqiqət, tərəvəzlər, şəffaflıq, turp, korrupsiyaya qarşı mübarizə, badımcana qarşı mübarizə... Tamaşa bitir. İmkən verin, içimi boşaldım...

(Səhnənin ortasında dayanır. Arabaya söykənir ki, ordakı tərəvəz yaşıklarını yera atsın).

Niyə yerlərinizi tərk edirsiz, dostlarım? Tamaşa hələ bitməyib. Bu işarələrə məhəl qoymayın. İşarələr bəzən aldadıcı olur. Özü-nüzdən başqa heç kimə inanmayın. İşıqlar yanır. Deyəsən, rejissor tamaşanın davam etməsini istəyir.

(Bir qədər susur)

Ancaq artıq mən yoruldum. Həvəsim yoxdur, heç bu səhnədə durmağa belə taqətim yoxdur. Artıq bu işdən geri çəkilmək istəyirəm. Ancaq pula da ehtiyacım var, qoy tamaşa davam etsin. Qoy davam etsin tamaşa. Neyləyə bilərəm axı, arabam da içindəkilərləasdı?!

Qaranlıq...

Tərcümə:
**İmamverdi Həmidov,
Mahir Həmidov**

Abid TAHIRLİ

VƏTƏN SEVGİSİ – “VƏTƏN” CƏMIYYƏTİ

(“Vətən” cəmiyyətinin yaranmasının 30 illiyi münasibəti ilə)

Dünyanın hansı ölkəsində, hansı yerində yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı hiss etməlidir ki, onun Azərbaycan kimi vətəni vardır ... hər bir azərbaycanlı da buraya ata ocağı kimi baxmalıdır.

Heydər Əliyev

1986-ci ildən SSRİ-də başlayan yenidən-qurma siyasəti Azərbaycan üzərində müstəqillik mehini yenidən əsdirdi. Milli azadlıq duyğusu oyandı, coşdu. Nankor erməni qonşularımızın yeni torpaq iddiaları xalqın səbir kasasını daşdırıldı və o, meydanlara axışdı. Beləliklə, Sovet imperiyasının dayaqlarını sarsıdan, bütün dünyanın diqqətini çəkən Meydan hərəkatı başladı. 1988-ci ilin 17 noyabrından Bakının Azadlıq meydanında başlayan fasiləsiz izdihamlı dinc mitinqlərin dekabrin 5-də vəhşicəsinə yatırılması, 1990-ci ilin yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda Sovet qoşunlarının öz haqqını tələb edən əliyalın xalqı qırğına məruz qoyması çürüməkdə və çökməkdə olan imperiyanın ömrünü bir qədər də qısaltdı, ölkəmizin müstəqillik yolunu işıqlandırdı. Sovet İttifaqı rəhbərliyinin ikibaşlı, çirkin siyasəti, “şanlı Sovet ordusu”nun mənfur əməlləri, partyanın “işıqlı kommunizm” qurmaq ideya və çağırışlarının puça çıxmazı xalqın mərkəzə - Moskvaya inamını birdəfəlik qurdı, onu xəyal qırıqlığına uğratdı.

Tarixin belə bir təbəddülətlı və dönüş nöqtəsində Xaricdə Yaşayan Həmvətənlərlə Mədəni Əlaqə Cəmiyyətinin- “Vətən” cəmiyyətinin təsis edilməsi zamanın tələbi idi. Cəmiyyətin Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun qərarı ilə yaradılması da təsadüfi deyildi. Niyyət bu yolla xalqın gözündə qayğıkeş görünmək, onun problemlərinə biganə qalmadığını nümayiş etdirmək və bu vəsilə ilə də kükrəməkdə olan qəzəb dalğasının qarşısını almaq idi. Əlbəttə, bu məqsədi xalqın qabaqcıl ziyahları yaxşı anlayırdı. Lakin bu tarixi fürsətdən yararlanmaq, Cəmiyyətin imkanlarından maksimum istifadə edərək vətən həsrəti ilə yaşıyan soydaşlarımızla səmərəli əlaqələr yaratmaq, onların da gücündən istifadə edərək Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya yaymaq, eyni zamanda müstəqillik mücadiləsinə qoşulmaq, bu müqəddəs davaya töhfə vermək şansını dəyərləndirmək lazım idi. 1987-ci il dekabrin 28-də M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında Cəmiyyətin təsis konfransı keçirildi. Tədbir başlamazdan əvvəl Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsindən - tələbəlik illərindən cəsarətli çıxışları, işıqlı fikirləri ilə tanıdığım prof. Abbas Zamanovun bir qrup ziyalının əhatəsində dediyi sözlər indiki kimi yadimdadır: “Moskvanın bu addımı da bizə nə qədər ögey münasibət

bəslənildiyinə dəlalət edir. Hələ 1964-cü ildə Ermənistanda Xaricdə Yaşayan ermənilərlə əlaqələr üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdır. Yerevanda beynəlxalq hava yolları fəaliyyət göstərir. Biz xaricə yalnız Moskvadan uça bilərik. Xaricdəki həmvətənlərlə mədəni əlaqələr üçün hələ indi bizə cəmiyyət təsis etməyə icazə verirlər. Əlbəttə, bu da bizə sevgidən deyil, xalqın könəlünü almaq, imperiyani xilas etmək üçün atılan addimlardandır”.

Beləliklə, “Vətən” cəmiyyəti yaradıldı. Təsis konfransında xalq yazıçısı Elçin Cəmiyyətin rəyasət heyətinin sədri, respublikanın 76 nəfər görkəmli elm, mədəniyyət, ədəbiyyat xadimi Cəmiyyətin Şurasına, 26 nəfər isə Rəyasət heyətinə üzv seçildi. “Vətən” Cəmiyyəti fəaliyyətə başladığı ilk gündən məlum oldu ki, bu təşkilat sovet rejiminin başına bəla olacaq, Kommunist Partiyasının direktiv göstərişləri, qərarları, senzuranın qaydaları, qadağaları onu öz yolundan-xaricdəki həmvətənləri, xüsusən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti liderlərinin qürbətdəki mənəvi varislərini də cəlb etməklə müstəqilliyə xidmət missiyasından döndərə bilməyəcəkdir.

30 nəfərə yaxın əməkdaşın çalışdığı Cəmiyyətin bir neçə şöbəsi, üç ərifba ilə iki həftədən bir nəşr olunan, tirajı 250 mindən çox olan “Odlar yurdu” qəzeti fəaliyyət göstərirdi. Azərbaycan sovet mətbuatı tarixində M.Ə. Rəsulzadə haqqında ilk məqalənin “Odlar yurdu” qəzetində dərc edilməsi (*Nö17, sentyabr 1988*) “Vətən” cəmiyyətinin gələcək fəaliyyətinin istiqamətdən xəbər verirdi və bu, bir tərəfdən mövcud rejimə açıq-aşkar meydan sulamaq idisə, digər tərəfdən xalqı tariximizin şanlı səhifələri, azadlıq aşıqlarının mücadilə yolu ilə tanış etmək məqsədini daşıyırırdı. Bu yazışdan sonra qəzətdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin digər liderlərinin həyat və fəaliyyəti, Şərqi ilk milli demokratik dövlətinin attributları, qısa zaman ərzində müxtəlif sahələrdə həyata keçirdiyi islahatlar işıqlandırılmışa, Azərbaycan tarixi və Azərbaycan dili ilə bağlı silsilə məqalələr davamlı şəkildə verilməyə başlanıldı. Cəmiyyətin sədri Elçin qəzətin fəaliyyətini istiqamətləndirir, ona qayıq göstərir, dövri nəşrin daha məzmunlu və sanballı çıxmasına çalışır, nüfuzu, inadkarlığı, fədakarlığı hesabına qəzeti partokratların, senzuranın, xüsusi xidmət orqanlarının təzyiqindən, təsirindən, təhdidlərindən qoruyurdu.

Qəzətin nüfuzlu və populyar olmasında Cəmiyyətlə yaxından əməkdaşlıq edən Bəxtiyar Vahabzadə, Mövsüm Əliyev, Vilayət Quliyev, Vaqif Arzumanlı, Kamil Veliyev, Əzizə Cəfərzadə, Qəzənfər Paşayev... kimi qələm sahiblərinin, eləcə də Nurəddin Qərəvi, Əli Yavuz Akpinar, Yücel Feyzioğlu, Əhməd Mehribani və başqa soydaşlarımızın xidməti də böyük oldu.

Gündən-günə fəaliyyət dairəsini genişləndirən “Vətən” cəmiyyəti ölkənin görkəmli mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət xadimlərini xarici ölkələrə ezam edir, onların vasitəsi ilə həm həmvətənlər, həm xarici ölkə ictimaiyyəti arasında Azərbaycanın qədim, zəngin tarixini, milli-mənəvi dəyərlərini tanıdır, təbliğ edir, ölkəmizdə baş verən ictimai-siyasi hadisələr, Dağlıq Qarabağ problemi haqqında, erməni seperatizmi və vəhşiliyi barədə obyektiv məlumatlar yayır, əsl həqiqətlər haqqında fikir formalaşdırırlar. Bu qəbildən olan tədbirlər- çoxsaylı konfranslar, görüşlər SSRİ hökumətinin, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının respublikamıza qarşı qərəzli, əslində, qatı düşməncilik, təcrid etmək, informasiya blokadasında saxlamaq siyaseti zamanında xüsusilə mühüm əhəmiyyət daşıyırırdı. “Vətən” cəmiyyətinin xətti ilə xarici ölkələrə (Almaniya, Danimarka, Hollanda, Türkiyə, İsveç, Norveç, Avstriya, Finlandiya, ABŞ və s.) ezam olunan onlarca tanınmış mədəniyyət, elm xadimi xadimi, incəsənət ustaları, əslində, o zamanlar xaricdə heç bir nümayəndəliyi, səfirliyi olmayan ölkəmizi təmsil edir, vətənimizin ədalətli mövqeyini müdafiə edirdilər. Xaricdə yaşayan həmvətənlərin ünvanına hər il 10 minlərlə kitab, qəzet, albom, digər elmi-kütləvi nəşrlər göndərilirdi. Bu işdə cəmiyyətə yaxından yardım edən yaşı poçt işçisinin dedikləri əsl həqiqətdən xəbər verirdi: “- 50 ildir ki, poçt xidmətində işləyirəm. Bu müddət ərzində bütövlükdə Azərbaycandan xaricə göndərilən məktub, bağlamadan, bəlkə də, 100 dəfədən çoxunu “Vətən” cəmiyyəti bir gün ərzində yola salır”.

“Vətən” cəmiyyəti yaradılması xəbərini xaricdə yaşayan soydaşlarımızın əksəriyyəti böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılıdı. Onların bir qismi bu təşkilatla həvəslə əlaqə yaradır, əməkdaşlıq edir, onun fəaliyyətini təqdir edir, alqışlayırırdı. Bir faktı demək kifayətdir ki, Cəmiyyət fəaliyyətə başladığı birinci il ərzində həmvətənlərdən müxtəlif mövzuda 1000-dən çox məktub alınmışdır. Cəmiyyətin

fəaliyyətə başladığı 1988-ci il ərzində 18 nəfər həmvətənimiz, o cümlədən London Universitetinin professoru Turxan Gənceyi, "Ana dili" qəzeti (Bonn) redaktoru Nurəddin Qərəvi, "Xəzər" jurnalının (İstanbul) baş redaktoru Həmid Turan, şöhrətli rəssam Əkbər Behkəlam (Berlin), tələbə Səid Rəfipov (Almaniya), Fransa Müqavimət Hərəkatının iştirakçısı İbadulla Əzimzadə "Vətən" cəmiyyətinin dəvəti ilə Azərbaycanda olmuşlar. Sonrakı illər onlarca həmvətən, yaxud Azərbaycan xalqının, mədəniyyətinin dostu, o cümlədən İstanbulda Azərbaycan kültür və dayanışma dərnəyinin sədri Nihad Çətinqaya, Stokholmdakı Azərbaycan əncüməninin sədri Möhsün Kərimi, Almaniyada yaşayan həmvətənimizdr. Hadi Amidi, Madriddə çıxan "Dədə Qorqud" jurnalının redaktoru Cəlal Erkin, Türkiyənin tanınmış jurnalisti, teleparıcı Mehmet Ali Birand, dünya şöhrətli rəssamlar Əkbər Behkəlam və İbrahim Əhrari, "Amerikanın səsi" radiostansiyasının Azərbaycan bölməsinin rəhbəri Həsən Cavadı, həmin radionun əməkdaşı Bulud Mehmandarlı, ədəbiyatşunas Məmmədəli Fərzanə "Vətən" cəmiyyətinin qonağı olmuşdur. Buradaca bir məsələni xüsusi vurğulamaq lazımlı gəlir. Azərbaycan mühacirətinin özünəməxsus formallaşma tarixi, mərhələsi və coğrafiyası olduğu üçün "Vətən" cəmiyyəti bir sırə ciddi problemlərlə qarşılaşırırdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqtundan sonra xaricə üz tutan həmvətənlərin övladlarının, nəvələrinin, eləcə də ikinci Dünya Müharibəsindən sonra sərhədin o tayında qalan soydaşlarımızın qəlbində vətən sevgisi olsa da, sovet xofu, qorxusu onların bəzilərində Azərbaycanla əlaqədə müəyyən tərəddüd və şübhələr yaradırdı. Məlum tarixi hadisələrə görə İrandan ötən əsrin 40-ci illərinin sonlarından, 80-ci illərindən qürbətə üz tutan soydaşlarımız tamamilə başqa mühitin, fərqli ideoloji şəraitin yetirmələri idi. Onların bir qismində Azərbaycan sevdası İranın məhəbbət dalğasında itib-batırıldı. "Vətən" cəmiyyəti hər bir həmvətənlə dil tapmağa çalışır, onda Azərbaycana münasibəti hər cür partiya, qrup, məzhəb mənafeyindən üstün tutmağı təşviq və təbliğ edirdi.

R.Mustafayev adına Dövlət İncəsənət Muzeyində xarici ölkələrdə yaşayan həmvətən rəssamlarımızdan İbrahim Əhrari, Əkbər Behkəlam, Davud və Əyyub İmdadian qardaşları və digər sənətkarlara məxsus 90 tablodan ibarət

sərgi açılmışdır. Büyük mütəfəkkir-yazıcı Mirzə Fətəli Axundovun anadan olmasının 175 illik yubileyi münasibəti ilə "Vətən" cəmiyyətində xaricdən dəvət olunmuş elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin iştirakı ilə keçirilən görüş (31 oktyabr, 1988) həm miqyası, həm də məzmunu ilə tarixə düşmüşdür. "Vətən" cəmiyyəti Rəyasət heyətinin sədri Elçinin açdığı və geniş nitq söylədiyi tədbirdə adlı-sanlı elm, mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət xadimləri xaricdən - İren Melikoff, Turxan Gənceyi, Əbdüllətif Bəndəroğlu, Sərvər Tanilli, Qulamrza Təbrizi, İlber Ortały, Şapur Ənsari, Canpyero Bellinceri, Əli Yavuz Akpinar, Şirin Melikoff, İldırım Dağyeli, Yusif Gədikli, Əyyub və Davud İmdadian qardaşları, Rza Diqqəti, ölkəmizdən Bəxtiyar Vahabzadə, Anar, Vilayət Quliyev, Polad Bülbüloğlu, Lütfiyar İmanov, Fərhad Xəlilov, Nazim İbrahimov iştirak və çıxış etmişlər. Mirzə Fətəli Axundovun xatirəsinə ehtiram əlaməti olan bu irimiqyaslı tədbir, həmvətənlərlə əlaqə və əməkdaşlığın yeni səhifələrini açdı.

1990-ci il qanlı 20 Yanvar hadisəsi - Bakıya Sovet Ordusunun təcavüzü ilə bağlı əsl həqiqətin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində "Vətən" cəmiyyəti bütün qüvvəsini səfərbərliyə aldı: Bakıda fövqəladə vəziyyət, komendant saatı olmasına baxmayaraq, Sovet əsgərlərinin Bakının küçələrində törətdiyi cinayətlər, onların izləri video və fotolara köçürüldü, teleks və telefonlar vasitəsilə xarici KİV, həmvətənlər, onları birləşdirən mədəniyyət mərkəzləri məlumatlandırıldı. "Odlar yurdu" hərbi senzuranın qadağalarına baxmayaraq, 20 Yanvar faciəsinə "Səhər" qəzeti ilə birlikdə ölkədə ilk dəfə bütün çılpaqlığı ilə öz səhifəsində işıqlandırdı. "Vətən" cəmiyyəti yeganə mətbü orqandır ki, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin yanvar ayının 21-də keçirilmiş fövqəladə sessiyası barədə məlumatı və onun "Bakı şəhərində Fövqəladə vəziyyətin ləğv olunması haqqında" qərarını dərc etmişdir. Sessiyanın keçirilməsində xüsusi rolu olan Cəmiyyətin sədri Elçin həmin hadisələri belə xatırlayıb: "1990-ci ilin 20 Yanvar qətlamından sonra Azərbaycanın xarici aləmlə yeganə əlaqəsi "Vətən" cəmiyyətinin teleksi idi. O ağır günlərdə biz gecə-gündüz Bakıda sovet qoşunlarının törətdiyi vəhşiliklər haqqında materiallar hazırlayıb, həmin telekslə yalnız həmvətənlərimizə yox, xarici ölkələrin informasiya agentliklərinə, məşhur qəzet redaksiyalarına,

görkəmli dövlət xadimlərinə, Oljas Süleymenovdan tutmuş Çingiz Aytmatova, Yevgeni Yevtuşenkoya, Andrey Voznesenskiyə, Mahmud Esenbayevə və bir çox başqa tanınmış sənət adamlarınacan göndərirdik. Həm də çalışırıq ki, gördüyüümüz işin sorağı "Vətən"in qapılardan kənara çıxmışın... O ağır günlərdə Heydər Əliyevin Moskvada Azərbaycan nümayəndəliyinə getməsi və Bakıda törədilən vəhşiliyə görə SSRİ rəhbərliyini ittiham etməsi hər vasitə ilə ört-basdır edildi. Biz həmin hadisənin videokassetini əldə etdik və Heydər Əliyevin ittihamını, əlimizin altında nə qədər ünvan var idi, hamısına göndərdik.

Şeyxüllislam A.Paşazadənin də kəskin bəyanatı var idi, biz o bəyanatı da bir çox ölkələrin rəhbərliyinə göndərdik və Pakistanın o vaxtkı Baş Naziri B.Bhutto bizim teleksə istinad edərək, Politbüroya etiraz notu göndərmişdi. Hörmətli şeyximiz bütün bunları yaxşı bilir. "Vətən" diaspor ilə Azərbaycan arasında mənəvi körpü yaratmışdı və bu körpü ikitirəfli hərəkata malik idi: Azərbaycan – diaspor, diaspor – Azərbaycan. Biz gəmidə oturub, gəmiçi ilə dava edirdik. O zaman – 80-ci illərin sonu, 90-ın əvvəlləri – mən Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputati idim və bu status "Vətən"in hər gün rastlaşdığı çətinlikləri aradan qaldırmaqdə mənə çox kömək edirdi.

...Bütün bunları tədqiq etmək, "Vətən" cəmiyyətinin xalqın milli oyanışında, siyasi yaddaşının bərpa edilməsində, Azərbaycanın müstəqil bir dövlətə çevrilməsində oynadığı rolu müəyyənləşdirmək gələcək tarixçilərin işidir və mən qətiyyən şübhə etmirəm ki, onlar bu işi görəcəklər" (Yaşarın xalq yazıcısı Elçinlə söhbəti. "525-ci qəzet", 19 noyabr-20 yanvar, 2011).

Cəmiyyət Dağılıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən hadisələrlə bağlı bəyanat yapmış, erməni vəhşiliyinə qarşı xalqımızın qəzəb və nifrətini ifadə edərək həmvətənlərimizi ermənilərin və onların havadarlarının fitnəkar planlarını ifşa etməyə, həqiqəti dünya ictimaiyyətinə çatdırmağa, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və azadlığı naminə öz haqq səslərini ucaltmağa çağırılmışdır. "Vətən" cəmiyyətinin sədri Elçin, Cəmiyyətin bütün əməkdaşları, o cümlədən Heydər Məmmədəliyev, Faiq Bağırov, Əkrəm Qaflanoğlu, Elxan Ələsgərov, Ramiz Əsgər, Vaqif Bəhmənli, İradə Hüseynova, Şəhla Abbasova, Kərim Güləndəm, Sabir İslam, Hüseyn Heydərov və digərləri gecə-gündüz demədən Moskva

tərəfindən informasiya blokadasına alınmış respublikamız haqqında həqiqətlərin yayılmasına çalışır və buna çətinliklə də olsa, nail olurdular.

"Vətən" cəmiyyəti Ermənistandan, Dağılıq Qarabağdan qaçqın, köçküñ düşənlərin problemləri ilə yaxından maraqlanır, imkan daxilində onlara maddi, mənəvi yardım edirdi. Cəmiyyət Bakı Dövlət Universitetinin tələbələrinə və Bülbül adına Musiqi məktəbinin şagirdləri üçün Əhməd bəy Ağaoglu və Xan Şuşinskinin adına təqaüdlərdə təsis etmişdir.

Ankaradakı Azərbaycan Milli Mərkəzinin və Ankaradakı Azərbaycan Kültür Cəmiyyətinin baş katibi Məhəmməd Gəngərli ilk siyasi mühacir lideri kimi Azərbaycana səfər etmişdir. "Vətən" cəmiyyəti İstanbuldakı Azərbaycan türkləri kültür və dayanışma dərnəyinin təşkilatçılığı ilə 1989-cu il noyabrın 3-6-da keçirilən Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzlərinin I Beynəlxalq qurultayının işində fəal iştirak etmişdir.

1990-ci il noyabrın 26-da "Vətən" cəmiyyətinin dəvəti ilə ölkəmizə gələn ABŞ konqresinin üzvü, Demokratlar Partiyasının liderlərindən biri, tanınmış siyasi xadim Cim Mudi və onu müşayiət edən nümayəndə heyəti ilə geniş tərkibli görüş keçirilmiş, ABŞ konqresmeninə Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, erməni təcavüzü ilə bağlı hərtərəfli, geniş məlumat verilmişdir. Cim Mudinin timsalında ilk dəfə Şəhidlər Xiyabani rəsmi ziyarət edilmiş, məzarlar üzərinə əkliillər qoyulmuşdur.

1991-ci il yanvarın 22-də "Vətən" cəmiyyətində Ankaradakı Azərbaycan Milli Mərkəzinin və Ankaradakı Azərbaycan Kültür Cəmiyyətinin baş katibi Əhməd Qaraca, həmin cəmiyyətin məsul üzvü Yəhya Daşdələn, "Türkiyə" qəzetiinin Vaşinqton təmsilçisi Əhməd Əli Arslan, Stokholmdakı "Azərbaycanın səsi" radiosunun rəhbəri Əlirza Ərdəbili və digər həmvətənlərlə respublikanın tanınmış elm, mədəniyyət və ədəbiyyat xadimlərinin görüşü keçirilmişdir. Yenə həmin il "Vətən" cəmiyyəti Bakıda Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatına həsr olunmuş Beynəlxalq elmi simpoziumun keçirilməsində fəal iştirak etmişdir. Tədbirin iştirakçıları ilə Cəmiyyətdə maraqlı görüş təşkil olunmuşdur.

"Vətən" cəmiyyəti haqqında danışarkən bir məsələni də vurğulamaq lazımdır. Bu cəmiyyətin fəaliyyətə başlaması ölkəmizdə mühacirətşünaslıq elminin yaranmasına da zəmin olmuşdur. Məhz

bundan sonra mühacirət problemi, onun tarixi, ədəbiyyatı, mətbuatı elmi-tədqiqat obyekti kimi öyrənilməyə başlanılmışdır.

“Vətən” cəmiyyətinin ümummilli maraqlara, müstəqilliyyə xidmət edən çoxşaxəli, səmərəli və şəffaf fəaliyyəti xaricdə və daxildə müəyyən dairələri təmin etmədiyindən onlar müxtəlif üslularla Cəmiyyətin işinə kölgə salmağa, böhtan, yalan və şayiələrlə onun fəaliyyətini gözdən salmağa cəhd göstərmışlər. İş o həddə çatmışdır ki, “Vətən” cəmiyyətinin fəaliyyəti Sov. İKP MK-nın Politbüro iclasında müzakirə edilmiş, o zaman SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri vəzifəsində işləyən keçmiş xarici işlər naziri Andrey Qromiko “Vətən” cəmiyyətinin əleyhinə kəskin çıxış etmişdir. Bu qərəzli, bəzi hallarda düşmən münasibətdən çəkinməyən və sarsılmayan Cəmiyyətin ən böyük müttəfiqi ədalət və həqiqət olmuşdur ki, bu da ona xalqın yaddaşında- tarixində həmişəyarlıq haqqını qazandırmışdır.

“Vətən” cəmiyyəti fəaliyyət göstərdiyi dövrün tarixinə, ictimai- siyasi proseslərə, milli-azadlıq hərəkatının daha geniş vüsət almasına, erməni seperativinin və erməni vəhşiliyinin ifşasına, demokratik dəyərlərin, xüsusən söz azadlığının, yeni dövr müstəqil mətbuatın formalaşmasına, ədəbi-mədəni həyata, milli-mənəvi dəyərlərin dirçəldilməsinə, mühacirlərlə səmərəli münasibətlərin qurulmasına misilsiz töhfələr vermişdir. Ayrı-ayrı məqalə, müsahibə, məruzə və çıxışlardan gətirilən sitatlar fikrimizi bir daha təsdiqləyir.

Xalq yazıçısı Elçin: - Sovet İttifaqı qapalı bir ölkə idi və o qapalı ölkədə “Vətən” cəmiyyəti xarici dünyaya açılan bir gözlük idi. ...Biz sistemin unutdurmağa çalışdığı və heç vəchlə yaxına buraxmaq istəmədiyi Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Yusif bəy Nəsibbəyli və b. kimi siyasi-ictimai xadimləri yenidən xalqa təqdim etdik, Məmməd Kəngərli kimi bir sıra siyasi mühacirləri ilk dəfə Azərbaycana dəvət etdik və onları sovet KQB-sinin hər cürə təxribatlarından qoruduq.

“Vətən” cəmiyyəti dünya informasiya vasitələrinin diqqətini Azərbaycana cəlb etmək, bizdəki xalq hərəkatının mahiyyəti haqda dünya ictimai dairələrinə obyektiv məlumat vermək baxımından çox işlər gördü.

Diplomat, prof. Vilayət Quliyev – 1987-ci ildə “Vətən” cəmiyyətinin qurulması, ölkədə və onun hüdudlarından kənarda yaxşı tanınan görkəmli ziyanlı və ictimai xadim, xalq yazıçısı Elçinin bu quruma rəhbər təyin edilməsi tarixi zərurətdən doğmuşdu. Mirzə Cəlil təbiri ilə desək, “Vətən” cəmiyyətini təbiət özü yaratmışdı, zəmanə özü yaratmışdı. Çünkü artıq elə bir dövr gəlmişdi ki, Azərbaycan dünyaya açılmalıdır idi. Bir tərəfdən vətənimiz, onun tarixi, mədəniyyəti, uğur və problemləri ilə bağlı həqiqətləri yamaq, o biri tərəfdən isə dünyanın onlarla ölkəsinə səpələnmiş on minlərlə soydaşımızın diqqətini ana vətənə çəkmək lazımdı idi. Normal fəaliyyət göstərən Xarici İşlər Nazirliyimizin, xaricdə diplomatik təmsilçiliklərimizin və formallaşmış diaspora hərəkatının olmadığı bir dövrda bu çətin vəzifələrin icrası tezliklə xalq arasında böyük populyarlıq qazanan “Vətən” cəmiyyətinin üzərinə düşdü. Və cəmiyyət bu işlərin öhdəsindən uğurla gəldi. 1990-ci ilin Qara yanvarında səsimiz dünyaya buradan yayıldı. Kiçik formatlı “Odlar yurdu” qəzeti xalqı öz gerçək tarixi və gizlədilmiş həqiqətlərlə tanış etmək baxımından qeyri-adi iş gördü. “Vətən” cəmiyyəti sayəsində onlarla soydaşımız uzun illərin həsrət və intizarından sonra vətənə qovuşdu.

Vətən intəhasızdır. Vətənə xidməti amalına çevirən bu Cəmiyyət tariximizin mühüm və məsul dövründə milli-mədəni həyatımıza misilsiz töhfələr vermişdir.

Azərbaycansünas alim, prof.dr. Əli Yavuz Akpinar: “Vatan” cemiyəti, bence, zamanında çok önemli bir rol oynadı. Sovyet döneninde sizlerin de çok iyi bildiği gibi, Azerbaycan da digər ülkeler gibi, “demir perde” ardında kalmış, dünya ile irtibati kesilmişdi. Her şey Moskova kanalıyla idare ediliyordu. “Vatan” cemiyəti, sanırım, yine belli ölçüde KGB'nin kontrolü altında idi. Böyle olmasına rağmen, bu cemiyət Azerbaycanı dışarıya açtı, onun Sovyet yönetimi altında da olsa, kendi şahsiyetini, kendi medeniyyətini muhafaza ettiğini dünyaya gösterdi.

Düğer ülkəllerle ilişkiler ne idi bilemiyorum, ama Türkiye, İran ve Almanya gibi ülkəlerdeki Azerbaycan türkleriyle irtibat kurmada, onlara çağdaş Azerbaycanı tanıtmadada bu cemiyət büyük rol oynadı. Özellikle belirtməliyim ki, “Vatan” cemiyəti siyasi şartlar itibarıyla daha yumuşak

bir zamanda kurulmuştu ve başında bulunan Elçin Efendiye çok daha faal hizmet gösterebiliyor, hatta xariçteki Azerbaycan siyasi muhacirlerini bile arayıp buluyor, onlarla ve ya onların aileleriyle ilişkiler kuruyor, onların bir kısmını Azerbaycana davet ediyor ve ya onlardan bulunan bazı kitap ve ya belgelerin Bakuya getirilmesini sağlıyordu. O yıllarda böyle cesarete isteyen işleri yapmak pek kolay değildi. Bunda, şüphesiz, muhterem Elçin beyin vatanseverliği, ziyalı cesareti ve mesuliyeti büyük rol oynamıştır ve ben onun bu cesaretine, şuurlu davranışına hayran olduğumu bir kere daha açıkça ifade etmek isterim.

Dünya şöhrətli yazıçı Banin (Ümmülbanu Mirzə qızı Əsədullayeva) (Paris): -... 70 il əvvəl tərk etdiyim ana vətənim Azərbaycanı bir anlığa da olsun unutmamışam. Həmişə onun mehriban qucağını, gözəl təbiətini, mərd insanlarını xatırlamışam. Əsərlərimdə bu duyguları ifadə etməyə çalışmışam.... "Odlar yurdu"nda, "Azərbaycan"da, "Gənclik" jurnallarında haqqında çıxan yazılarından, əsərlərimin çapından, eləcə də son günlərdə Elçinin mənim haqqında dərc etdirdiyi essedən sonra Bakıdan, respublikanın digər yerlərindən, ümumiyyətlə, Sovet ittifaqından ünvanımıma saysız- hesabsız məktublar gəlir. Ədəbiyyatşunas və tənqidçi alımlar, müəllim və tələbələr, fəhlə və kəndlilər, qohumlarım mənə məktub yazırlar.

ABŞ konqresmeni Cim Mudi: - Hadisələr (Xalq hərəkatı nəzərdə tutulur- T.A) başlayanda məndə Bakıya gəlmək fikri yaranmışdı. Lakin o vaxt Bakı, Azərbaycan, ümumiyyətlə, Zaqafqaziya xaricilər üçün, hətta jurnalistlər üçün bağlı və təhlükəli rayon idi. Bir neçə ay bundan əvvəl "Vətən" cəmiyyətinin sədri cənab Elçindən dəvət aldıq. Bu, bizi çox sevindirdi... Dəvətdən məmənuniyyətlə istifadə etdi. Dəvət və qonaqpərvərlik üçün "Vətən" cəmiyyətinə, şəxsən Elçinə təşəkkürümü özümə borc bilirəm. Mən Azərbaycana səfərimdən çox məmnun oldum. Gəlib hər şeyi öz gözlərimlə gördüm, ilk mənbələrdən məlumat aldım. Vətənə qayıtdıqdan sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının konqresində çıxış edəcəyəm, mətbuat konfransları keçirəcəyəm, əsl həqiqətin ABŞ ictimaiyyətinə çatdırılmasına çalışacağam.

Mahir qarmonçalan Rəhman Əsədullahi (Almaniya): - Qan qardaşlarım, əziz sirdaşlarım, ay vətənimin şərəflə qızları, oğulları! Özünüz bilirsiniz ki, tarix boyu biz azərbaycanlılara nə qədər zülmələr olub. Hətta öz dilimizdə danışmağa, yazmağa imkan verilməyib ki, kökümüzdən xəbərimiz olsun. ... "Vətən" cəmiyyəti yarananda qurbətdəki həmvətənlərimiz kimi, mən də çox bəxtiyar oldum. Gəlib Cəmiyyətin işçilərini, fəaliyyətini görmək məni feyziyab elədi. Sağ olsunlar!

Avropanın məşhur rəssamlarından İbrahim Əhrari (Almaniya): - "Vətən" cəmiyyəti bizlərin gözünə nur, dizinə qüvvət, beyninə qida verdi.

İstedadlı və tanınmış rəssam Əyyub İmdadian (Paris): - ... körpə şirin yuxudan ayrılməq istəmədiyi kimi, mənə də Bakıdan getmək çətindir. "Vətən" cəmiyyəti xaricdə yaşayan azərbaycanlı rəssamların sərgisini təşkil etməyi planlaşdırıb. Təsəllim odur ki, yenə Azərbaycana gələcək, yenə görüşəcəyik.

Tanınmış naşir, redaktor, publisist Həmid Turan (Türkiyə): - "Vətən" cəmiyyətinin yaranmasını Azərbaycandan uzaqda yaşayanlar böyük sevincə qarşılıdalar. Biz inanırıq ki, "Vətən" cəmiyyəti öz fəaliyyəti ilə qəlbimizdəki həsrətə, nisgil oduna su səpəcək.

Adlı-sanlı fotoqraf Rza Diqqəti (Paris): - Heç yuxuma da girməzdı ki, nə vaxtsa Bakıya, Azərbaycana gəlib vətənin bir parçasını öz gözümlə görəcəyəm, can bir, qan bir qardaşlarla görüşəcəyəm. Buna görə "Vətən" cəmiyyətinə, bizim bura gəlmişimizi təşkil edən qardaşlarımıza öz minnətdarlığını bildirirəm.

Görkəmli qırğız yazılıcısı Çingiz Aytmatov (Qırğızıstan): - "Vətən" cəmiyyətinin xaricdəki həmvətənlərlə mədəni əlaqələr yaratmaqdə rolü böyükdür. Tarixi şərait üzündən eyni qandan, eyni candan olan adamlar ayrı düşüb. Gərək onlar heç vaxt bir-birlərini gözdən itirməsinlər. Bu insanlar arasında onları birləşdirən daimi ünsiyyət körpüsü olmalıdır. "Vətən" cəmiyyəti məhz bu körpü rolunu bacarıqla yerinə

yetirməlidir. "Odlar yurdu" qəzetiñin oxucularına, uzaq yerlərdə yaşayın turkdilli qardaş ellərə xoşbəxtlik arzulayıram.

Tanınmış yazıçı, ədəbiyyatşunas, professor Əzizə Cəfərzadə: - "Vətən" cəmiyyəti qürbət xəstəliyinə tutulmuş həmvətənlərimizə yardım əli uzatmaq üçün yaranmışdır.

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı: - Dünyanın hansı ölkəsində olmuşamsa, "Odlar yurdu"nun necə yayıldığının, necə oxunduğuñun şahidi olmuşam... Biz bu gün tam dərk etməsək də, "Odlar yurdu" böyük tarixi yük daşıyır, onun əməkdaşları xoşbəxtidlər ki, bu böyük əqidəyə xidmət edirlər..

Prof. Tehran Əlişanoğlu:- Elçinin 1987-ci ildən "Vətən" cəmiyyəti xətti ilə başlatdığı son dərəcə vacib və əhəmiyyətli işlər nəinki mühacirətşunaslığın gəlisməsinə start vermiş, habelə bu sahədə gələcək kadrların yetişməsinə də təkan olmuşdur.

Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sabiq millət vəkili Səbri Aras (Türkiyə): - "Odlar yurdu" ən çox sevdiyim, ən çox oxuduğum qəzetlərdəndir."Odlar yurdu"nu təkcə oxumuram, həm də onun qızığın təbliğatçısıyam. Hər dəfə parlament poçtumdan bu qəzeti alır, oxuyur, sonra dostlarımı verirəm. Qəzetiñ əməkdaşlarına, ümumiyyətlə, "Vətən" cəmiyyətinin fəallarına daha böyük uğurlar arzulayıram.

"Amerikanın səsi" radiosunun əməkdaşı Bulud Mehmandarlı (ABS): - Mən "Vətən" cəmiyyətinin qonağıyam. Bakıya gəlməkdə iki əsas məqsədim var: birincisi, təbii ki, Azərbaycanı görmək, qardaşlarımızla daha yaxından tanış olmaq, buradakı vəziyyəti öyrənmək, ikincisi isə peşəmlə bağlı müəyyən niyyətlərimi həyata keçirməkdir.

Yazıcı-publisist, ədəbiyyatşunas alim Məhəmmədəli Fərzanə (Təbriz): - Ömrümün 60 ilini Bakını görmək arzusu ilə yaşamışam. Şükürələr olsun ki, gec də olsa, arzuma çatdım.

Yeri gəlmişkən, xüsusi vurğulanmalıdır ki, "Vətən" cəmiyyətinin, onun orqanı "Odlar yurdu" qəzetiñin vasitəsi ilə illərlə bir-birinə həsrət

qalmış onlarca qardaş-bacı, qohumlar bir-birinə qovuşmuşlar.

"Vətən" cəmiyyəti Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi səviyyəsində razılıqla təsis olunsa da, çar hökumətinin icazəsindən sonra nəşrə başlayan "Əkinçi", "Molla Nəsrəddin" kimi, Azərbaycanın tarixində əbədi iz buraxdı və ölkəmizin müstəqilliyin bərpa edilməsi ərefəsində mühüm rol oynadı. Bu qənatə gəlmək üçün "Vətən" cəmiyyətinin fəaliyyəti aşağıdakı aspektlərdə və istiqamətlərdə təhlil olunmalı və dəyərləndirilməlidir. "Vətən" cəmiyyəti və:

- xaricdəki həmvətənlər problemi (məskunlaşlığı ölkələr, fəaliyyət dairələri, sosial tərkibi, təşkilatlanması, təhsili, siyasi baxışları, həyat və təfəkkür tərzləri, həmvətənlərlə əlaqə vasitələri, onların mətbü və digər nəşrlərlə təmin edilməsi, həmvətənlərin mətbü orqanları, mədəniyyət mərkəzləri, ocaq və əncümənləri, ana dili kursları, yerli xalqlarla əlaqə və münasibətləri, və s. v. i.);
- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti haqqında həqiqətlər;
- milli azadlıq hərəkatında onun yeri, rolu;

- 20 Yanvar faciəsi haqqında həmvətənlərin, beynəlxalq ictimaiyyətin məlumatlandırılması;
- ölkəmizin ərazi bütövlüyü və Dağlıq Qarabağ problemi;

- "Odlar yurdu" qəzeti;
- mühacirətşünəliq məsələləri;
- milli- mənəvi dəyərlər, adət-ənənələr və onların təbliği;

- Azərbaycan dili və tarixinin, ədəbiyyatı və mədəni irsinin xaricdəki həmvətənlər arasında təbliği, tanıtılması problemi;

- müxtəlif tarixi hadisələr zamanı itkin düşən həmvətənlərin axtarışı, onların ana vətəndəki qohumları ilə görüşü və s.

Bütün sadalanan bu məsələlər kompleks şəkildə araşdırıldı və obyektiv dəyərləndirildiyi zaman "Vətən" cəmiyyətinin Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda mübarizədə şərəfli yeri və tarixi rolu bariz şəkildə üzə çıxacaqdır.

Fəridə İLK CAN

HƏVVA

Və sonra
Qovuldum cənnətdən.
Tapdım özümü bir masa arxasında
əlimdə siqaret,
qarşımıda külqabı.
Vicdanım ətəyimdən gödək,
Tapdanmış saflıq üstdə
dikdaban ayaqqabım.
Sağ çıynimdə
Bir ovuc savab
Onu da tərslikdən
Örtür qıvrılan saçlarım
Sol çıynimsə...
Heç üz vurma

Çöküb dabanımın altına
Ağır gəlir özümə də
öz günahlarım...
Dodağım –
al qırmızı
Qadağan olunmuş meyvə
Qaranlığın dibinə
aparır...
İblismi?
Güldürmə
Nə ehtiyac?..
Yer üzünə bir bax!
Bax Tanrim
Adəmi yolundan
Mənim kimi qadınlar çıxarıır...

MİNOR

Əlimdən düşən gəlinciyin
Palçığa bulaşmış saçları,
Anamın danışan susqunluğu,
Atamın çatılmış qaşlar altda
Üzəvurmadığı yorğunluğu,
Bir də mənim
Təqvimim tərsinə vərəqləyən
Bəm üstü
Baxışlarımdı –
Minor.

MÖCÜZƏ

Ən birinci yağış döyüdüzünə,
Çırpdı damlaların dayanmadan.
Aldı başını qara buludlar,
çaxdırıcı qəzəbin.
Nərə çəkib kükrədi
Sonra qəfil şığıdı xəzri,
əsdi, əsdi...
Balacanın qorunmağa yeri belə olmadan,
tutunduğu barmaqları
titrədi.
Təbiət onun həyatın almağa tələsdi...
Töküldü ağacın yarpaqları,
budaqları qırıldı
və
möcüzə
Bu dünyaya inad,
tumurcuq hələ də nəfəs alırdı

SƏNSİZLİYİN ESKİZİ

Daha nə gözləyirsən?
Dağının saçları,
barmaqlarım boyu dövrə vurur.
Otağım –
ruhi dispanser
Mənzərə –
bir dünya boşluq
Fonda –
Rafiq Babayev
“Əlvida”
Simam –
məyus portret
Yalandan güldür,
bir et dilxoşluq
Ləblərimin çatında,
iz salan
Türk qəhvəsi
Al bax, budur –
sənsizliyin eskizi.

“BİR GÜN OLUR İTİRƏRSİZ VAQİFİ...”

Son zamanlar dövri mətbuatda, sosial şəbəkələrdə Ağa Məhəmməd Şah Qacar və müxtəlif dövrlərdə İrana şahlıq etmiş bir sıra şahların ideallaşdırılması meyilləri tez-tez yer alır. Konkret tarixi faktlar uydurmalarla, psevdopatriotik miflərlə əvəz olunur, “ideal şah” obrazı kodlaşdırılır, oxucuların, sosial şəbəkə istifadəçilərinin şüuru ilə manipulyasiya edilir. Amma yüz illər ərzində artıq milli dəyərə və milli simvola çevrilmiş Azərbaycan ədəbiyyatı klassikləri riyakarlıqla, cahilcəsinə aşağılanır, onların həyatı, yaradıcılığı tarixi, ictimai-siyasi kontekstdən çıxarıllaraq nadancasına təftiş edilir. Bu gün yerindən duran, Səməd Vurğunun yaradıcılığından, Ağa Məhəmməd şah Qacardan, Vaqif dövrünün tarixindən o qədər də səhih məlumatı belə olmayan istənilən şəxs, müxtəlif mövzular ətrafında müsahibələrində böyük şairimiz Səməd Vurğunu ittiham edir, ona çamur atmaqdan çəkinmir. Düşmənlərimizin pusquda durduğu bir zamanda, lap kiminsə hər hansı nöqsanı olsa belə, tariximizi təftiş etmək, artıq klassikləşmiş, tarixləşmiş, xalqın, nəsillərin yaddaşına köçmüş şəxsiyyətərimizi bu və ya digər şəkildə günahlandırmaq, ittiham etmək, bəzən təhqirlərə də keçmək düşmənlərimizə mövzu, əsas vermək deyilsə, bəs nədir?

Bu yaxınlarda Bakı Dövlət Universitetinin “Mənbəşünaslıq, tarixşünaslıq və metodika”

kafedrasının müdürü, tarix elmləri doktoru, professor Anar İsgəndərovun “Teleqraf.com” saytına verdiyi müsahibəsini təəccüb və təəssüf hissi ilə oxudum. Hətta müsahibəyə qəribə bir başlıq da seçilmişdi: “Vaqifin edamına sevinirəm, Şah İsmayılin divanı isə...”.

“Mən Vaqifin öldürülməsinə heç də təəssüf eləmədim, sadəcə, tarixçi kimi düşündüm ki, nə yaxşı, cəzasını aldı.”

Əgər tarixçi tarixi şəxsiyyətlərə, tarixi hadisələrə belə “şəxsi” psevdemosional münasibət bəsləyirsə, onda sadə oxucunu niyə qınayaq. Görəsən, 300 il bundan önce qarışiq bir zamanda yaşayib-yaratmış bir şairin ölümünə sevinmək etik baxımdan nə dərəcədə düzündür?

Əvvəlcə istədim fikir verməyim. Lakin Anar müəllimin 31 Mart soyqırımı ərəfəsində Binəqədi rayonu ərazisində yerləşən Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyasında keçirilən tədbirdə, bu müsahibədə təkrar olunan fikirlərini xatırlamasaydım, bəlkə də, bu qeydləri yazmadım. Məsələnin məğzi oxuculara aydın olsun deyə, Anar İsgəndərovun müsahibəsindən bir hissəni təqdim edirəm:

“Sual: Tariximizdə qaranlıq qalan mərhələlər çoxdurmu?

Cavab: Kifayət qədər...

Sual: Bəs niyə yazılmayıb? Səbəb nə olub?

Cavab: Ədəbiyyatçılar imkan verməyib ki,

tarixçilər tarix yazsın. Böyük Səməd Vurğun "Vaqif" əsərini yaratdı. Təbii ki, bunu yerli üçün etdi. Amma fəxr edəcəyimiz Ağa Məhəmməd şah Qacarı(?) elə günə qoydu ki, mən uşaq vaxtı ona nifrət edirdim. Vaqifi isə sevirdim.

Zaman keçdi, tarix oxudum və gördüm ki, Şah Qacar Azərbaycanın ən qüdrətli hökmədarlarından biri olub. Vaqifin fəaliyyəti isə çox dəhşətli idi, cəzasını da çəkdi. Cıdır düzündə oğlu ilə birlikdə faciəvi şəkildə öldürdü.

Mən Vaqifin öldürülməsinə heç də təəssüf eləmədim, sadəcə, tarixçi kimi düşündüm ki, nə yaxşı, cəzasını aldı. Onun Qarabağdakı fəaliyyətini bir tarixçi kimi oxuduqdan sonra hər şey mənə aydın oldu.

Və Nəriman Nərimanov böyük şəxsiyyət olub. Amma "Nadir şah" əsərini yazdı. İsləm dünyasına istənilən tərəfdən baxanda Nadir şah zirvədir. Nərimanov tarixçilərə icazə vermədi Nadir şahı yazsınlar. İmkan vermədi və özü biabırçı əsər yazdı.

Anar Isgəndərov "tarixi təfəkkür" ilə "filoloji təfəkkür"ü müqayisə edərək "filoloji təfəkkür"ün götirdiyi fəsadları belə "əsaslandırır":

"O xalq ki, filoloji təfəkkür sahibidir, həmişə faciələrlə üz-üzə gəlir... tarixi təfəkkür sahibləri isə həmişə tarixdən nəticə çıxarırlar.

Bədii təfəkkürlə xalq heç vaxt
dövlət qura bilməz.
Şeirlə xoş bir məclisi yola vermək olar,
tarixi yox.

O xalq ki, tarixi təfəkkürə malikdir, heç vaxt işgal altına girmir. Filoloji təfəkkürə malik xalq isə çox uzağa gedə bilməz. Çünkü o, göz yaşı axitmağa hazırlıdır. Bax bu dəhşətlidir."

Sual olunur. Əvvəla, XVIII əsrədə hansı "filoloji təfəkkür"dən söhbət gedə bilərdi? İkincisi, saraylarda şeirlərin səslənməsi, divan ədəbiyyatının üstün mövqedə olması hansı hökmədarın dövlət idarəciliyinə, fatehliyinə mane olub?

Fikrimin təsdiqi üçün tarixdən bir-iki misal gətirirəm. Qüdrətli Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin hökmədarı Şah İsmayıll Xətainin şair kimi yaradıcılığı ona hökmədarlığından az şöhrət gətirməyib və bildiyimiz qədər, şairliyi dövlətin idarə olunmasında maneçilik törətməyib.

Türkiyə Cumhuriyyətinin Baş Bakanı rəhmətlik Bülənd Ecevit maraqlı şeirlər yazdı – bu,

onu Kibris türklərinin soyqırımdan xilas etməsinə mane olmadı.

Son illər qardaş Türkiyənin iqtisadi inkişafı prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın adı ilə bağlıdır. O həm də poeziya bilicisi kimi tanınır, gözəl şeirlər söyləyir.

Bununla belə, bu yazıda heç də Anar Isgəndərovun psixoloji, fəlsəfi kateqoriyalar olan "tarixi və filoloji təfəkkür" barədə araştırma aparmaq fikrində deyiləm. Baxmayaraq ki, bu fikirlər kifayət qədər mübahisə doğuran məsələdir.

Mən bir oxucu kimi tarixçinin, milli şeiriyyətin və ədəbi dilimizin banilərindən biri olan Molla Pənah Vaqif haqqında dediyi ədalətsiz və haqsız mövqeyinə münasibətimi bildirmək qərarına gəldim.

Müəllifə xatırlatmaq istədim ki, 2017-ci il Molla Pənah Vaqif ilidir. Böyük şairin anadan olmasının 300 ili tamam olur və bu münasibətlə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı və YUNESKO-nun qərarı ilə respublika və dünya səviyyəsində qeyd edilir, TÜRKSOY-un qərarı ilə 2017-ci il "Vaqif ili" elan edilmişdir.

Ölkə başçısının Sərəncamında deyilir: "M.P.Vaqif öz ənənələri ilə seçilən ədəbi məktəb yaratmış ölməz sənətkardır. O, əhəmiyyətini əsrlərdən bəri qoruyub saxlayan bənzərsiz poeziya nümunələri meydana gətirməklə, milli ədəbiyyatın yeni istiqamətdə inkişafına təkan vermişdir... Azərbaycan tarixinə həmçinin siyasi xadim kimi daxil olan Vaqif, taleyüklü məsələlərin həllində müdriklik və uzaqgörənlilik nümayiş etdirmişdir."

Bu yazıda mən öz əsərlərində Molla Pənah Vaqif haqqında dəyərli məlumatlar vermiş bir çox "filoloji" və "tarixi təfəkkür" sahiblərinin – Mirzə Fətəli Axundovun, "Qarabağ"namələrin müəlliflərinin, Qasım bəy Zakirin, Aşıq Valehin, Salman Mümtazın, Firudin bəy Köçərlinin, Adolf Berjenin, Həmid Araslinin, Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin, Səməd Vurğunun, Araz Dadaşzadənin, Aqil Abbasın, Nizami Cəfərovun... adlarını minnətdarlıqla xatırlamaqla sözü səlnaməçilərimizə verirəm:

"Vaqif kamal, ədəb və elm sahibi bir sima idi. Əgər Çinin fəsalət səhrasının ahusu onun səlis təbinin sünbü'lüstənində pərvəriş tapan qəzəllərin maralı ilə bərabərlik iddiası etsə, tamamilə səhvdir.

Əgər bəlağət bədəxşanının ləli onun sinəsinin xəzinəsində toplanmış parlaq beytlər və çox az təpiyan qiymətli mirvarilər qarşısında xəcalətindən qızarsa, tamamilə düzgündür.” (Mirzə Adıgözəl bəy).

“Məşhur Axund Molla Pənah bir sahibi-kəmal və müddəbir və təcrübəli və şair və xoşmə-qal adam idi. Əsl Qazax camaatından idi, amma gəlib Qarabağda İbrahim xanın hüzurunda izzət və şöhrət və xüsusiyyət hasıl etmişdi ki, xanın ondan kənar məsləhəti olmazdı. Onun vəziri və mötəmədi idi. Və hər ümuri-hökumət və qeyridə Axund Molla Pənahın tədbiri və müşavirəsi ilə rəftar edərdi. Hər necə düşmüşdüsə, ona yaxşı inanıb etimadi-külli etmişdi ki, hamı övlad və əqrabalarından artıq onun xatirin və hökmətin mənzur edirdi. Və külli-ixtiyarın ona vermişdi.” (Mir Mehdi Xəzani)

Göründüyü kimi, “tarixi təfəkkür”ün daşıyıcıları da Molla Pənah Vaqifə istər şair kimi, istərsə də dövlət adamı kimi yüksək dəyər vermişlər.

Yusif Vəzir Çəmənzəminli “Molla Pənah Vaqif” məqaləsində təəssüf hissi ilə yazır: “İndiyə qədər Vaqifin həyatına və dövrünə dair ətraflı olaraq bir əsər meydana çıxmamışdır! Yazılanlarda tarixi materiallarla bərabər, bir çox uydurulmuş şeylər də var. Bunun başlıca səbəbi ədəbiyyatçılarımızın tarixi materiala elmi olmayaq yanaşması və tarixçilərimizin fəaliyyət göstərməməsidir.

Halbuki, Vaqifin dövrünə dair türk, rus və fars dillərində olduqca bol material var.

...Vaqif haqqında çox yazmaq olar. Bu məsə-lənin həllini ədəbiyyatçılarımıza həvalə edirəm.

Məncə, Vaqifi dövrü ilə qavramaq üçün dərin bir tədqiqat lazımdır.

Adolf Berjenin (fransız mənşəli rus Qaf-qazşunası – R.G.) topladığı qalın cildlər, rus müəlliflərinin Qafqaz istilasına dair yazdıqları tarixi əsər və xatirələr, İran müəllifləri tamamilə tədqiq olunmamış qalır. Vaqifin Tiflisə getməsi, Yekaterinanın İbrahim xana və Vaqifə hədiyyə göndərməsi, şübhəsiz ki, Tiflis və Leninqrad (Sankt-Peterburq R.G.) arxivlərinin materiallarında iz buraxmışdır. Bunlar tapılıb meydana çıxarılmalıdır... Bu sahədə tarixçilərimiz və ədəbiyyatçılarımız əl-ələ işləməlidirlər.”

Əslində, böyük yazıçının bu təklifləri, arzuları Anar İsgəndərov və digər tarixçilərə bir ismarıcıdır və hələ də qüvvəsində qalır.

Heç kəsə sirr deyil ki, Qorqudşunaslıq, Nizamişunaslıq, Füzulişunaslıq və s. sahələri humanitar fikrimizin mühüm istiqamətləridir. Bu baxımdan Vaqifşunaslıq, əslində, tarixin indiki dönməmində Azərbaycançılığın, Qarabağşunaslığının ən gərəkli bölmələrindən biridir. Fikrimcə, burada ədəbiyyatçılarla yanaşı, tarixçilər, dilçilər, etnoqraflar, memarlar və hərb tarixi üzrə mütəxəssislər birgə işləməlidirlər.

Yusif Vəzir Çəmənzəminli “Qan içində” və ya “İki od arasında” tarixi romanını yazmaqla, əslində, Vaqifə əbədi və ədəbi bir abidə qoydu.

Əlbəttə Vaqifə qoyulmuş ən möhtəşəm abidələrdən biri də Səməd Vurğunun “Vaqif” dramıdır. Maraqlıdır və qəribədir ki, bu gün daha çox hallandırılan və ittihad olunanlar da elə Molla Pənah Vaqiflə Səməd Vurğundur. Və dərd orasındadır ki, “XX əsr şairini bəyənmə-yənlər, açıq və ya gizlin tənqid edənlər onun ustادına -XVIII əsr şairinə də (Molla Pənah Vaqifə – R.G.) hücum etməkdən çəkinmirlər” (Nizami Cəfərov).

Professor Anar İsgəndərov müsahibəsində bir məqama da toxunur. İnana bilmirsən ki, bu fikirlər bir professorun dilindən çıxıb:

“Böyük Səməd Vurğun “Vaqif” əsəri yaratdı. Təbii ki, bunu yerli üçün etdi.”

Səməd Vurğunun “Vaqif” dramının yazmasından 80 ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaq, bu tənqid yenə də var. Özü də bu tənqid sağlam olsa, nə var ki. Və bu əsəssiz tənqidin nümayəndəsi təkcə Anar İsgəndərov olsa, dərd yarıdır... Belə yanaşma ilk növbədə Səməd Vurğun yaradıcılığının mahiyyətinə, təşəkkül və formallaşma mərhələlərinə məlumatlılıqdan irəli gəlir. Təəssüflə etiraf etməliyik ki, mədəniyyətimizin və tariximizin öyrənilməsində geniş yayılmış səhvlerdən biri də odur ki, bəzi qələm sahibləri bizdən iki min il, iki yüz il, yüz il öncə yaşamış insanları bu günə gətirərək bizim kimi düşündüyünü güman edirlər. Bu, qətiyyən belə olmamalıdır.

“Vaqif” xalq dramıdır. Onu gücü ilk sətirlərindən ta son sətrinə qədər ifadə etdiyi xalq ruhundadır. Səməd Vurğunun poetik dühası Vaqifi heç də Molla Pənahlıqdan çıxardıb, zamanı və məkanı məlum olmayan mücərrəd və simvolik bir şəxsiyyətə çevirməmişdir. Bu bədii cəhətdən məharətlə ümumiləşdirilmiş bir surət olmaqla bərabər, həm də konkret tarixi bir şəxsiyyətdir.” (Mehdi Hüseyn)

"Vaqif" dramının yazılması səbəbləri şairin qardaşı Mehdíxan Vékilovun və əsərin rejissoru Adil İsgəndərovun xatirələrində ətraflı yazılmışdır.

Səməd Vurğunun Molla Pənah Vaqif mövzusuna müraciət etməsində yumşaq desək, yerliçilik axtarmaq, fikrimcə, sağlam təfəkkürdən uzaqdır. İstər-istəməz belə bir sual da yaranır: "Bəs Səməd Vurguna qədər və ondan sonra Molla Pənah Vaqif şəxsiyyətinə müraciət edənlər haralı idi?

Mehdíxan Vékilov yazır:

... "Vaqif" dramını Səməd Vurğun təxminən 3-4 həftə ərzində heyrətləndirici bir sürətlə yazib qurtardı. 1938-ci ildə "Vaqif" in səhnədə oynanılması sənət aləmində fövqəladə bir hadisə kimi qarşılandı. Az vaxt içində bütün pyes tamaşaçılarının dilinin əzbəri oldu."

Bu il böyük alimimiz, akademik Nizami Cəfərovun "Molla Pənah Vaqif" adlı sanballı monoqrafiyası işiq üzü gördü. Bu mükəmməl filoloji araşdırında böyük şairin dünyagörüşü, sənətkarlığı, dili, üslubu tarixi - bioqrafik kontekstdə sistemli şəkildə təqdim olunur.

Akademik Nizami Cəfərovun "Molla Pənah Vaqif" əsərində Anar İsgəndərovun "Niyə Səməd Vurğun Vaqif şəxsiyyətinə müraciət edib?" sualına ətraflı və çox tutarlı cavabı var:

"XVIII əsr sənətkarlarının yaradıcılıq, şəxsiyyətində nə hikmət vardır ki, XX əsrin milli sosialist (kommunist) şair-mütəfəkkirini məftun etmişdi?

Səbəb yalnız o idimi ki, Səməd Vurğun da Vaqifin doğulduğu... böyük söz sənətkarı kimi püxtələşdiyi mahalda, etnoqrafik məkanda dünyaya gəlmişdi? Əlbəttə, yalnız bu deyildi....

...Heç şübhə etmirik ki, əgər Səməd Vurğunun Vaqifə elmi təhlilə çətin gələn bu cür intəhasız məhəbbəti olmasaydı, XVIII əsrin böyük şairi sovet dövründə bu qədər rahat qəbul oluna, bu qədər populyarlaşa bilməzdi."

Vaqifə qədər Azərbaycan poeziyasının Nizami, Xaqani, Füzuli, Nəsimi kimi nəhəng nümayəndələri olsa da, etiraf etmək lazımdır ki, Vaqif kimi təmiz Azərbaycan (Türk) dilində yazan şairimiz olmamışdır və məhz elə bu səbəbdən Vaqif bir məktəb yaratmış və Onun dili "şirin dilli" poeziyamızın kövhərini, şeirimizin mayasını təşkil edir.

Yazının bu yerində Görkəmlı ədəbiyyatşunas alim Rüstəm Kamalın ritorik sualını tə-

rarlamalı oluram: "Görəsən Molla Pənah olmasayı ədəbi dilimizin taleyi necə olardı? Kimdən başlamalı olardıq - Seyyid Əzimdən, Abbasqulu Ağa Bakıxanovdan, Mirzə Şəfidən?"

Ədəbiyyatımızın böyük sevdalısı Salman Mümtaz haqlı olaraq yazırırdı: "Ərəbcə, farsca dərin bir məlumat və fövqəladə bir istedada malik olan bu nadir sima vəzir olduğu halda, yenə elə xalqa yanaşmış və elə şeirlərini də tamamilə öz doğma ləhcəmizdə söyləmişdir. Cavanşir sarayı Vaqifi deyil, Vaqif sarayı mənimmiş və dilimizə və ədəbiyyatımıza çox böyük xidmətlər göstərmişdir".

Badi-səba, bir xəbər ver könlümə,
Ol güli-xəndanım neçün gəlmədi?
Xəyalım şəhrini qoydu viranə,
Sərvərim, sultanım neçün gəlmədi?

Və ya

Vaqifəm, görmüşəm bir türfə didar,
Çəkərəm görməyə bir də intzar,
Hər kəsin dünyada bir qibləsi var,
Mən də yönüm sənə sarı tutmuşam.

Və yaxud

Yenə məni yanar-yanar odlara
Dağılmış ayrılıq saldı, sevdiyim!
Mən ha getdim möhnət ilə, dərd ilə,
Can sənin yanında qaldı, sevdiyim!

Ol Xədicə haqqı, Səkinə haqqı,
Xeyrənnisə haqqı, Əminə haqqı,
Kəbə, Məkkə haqqı, Mədinə haqqı,
Dərdin də Vaqifi aldı, sevdiyim!

Dilimizin, ləhcəmizin və ruhumuzun bu incilərini oxumaq və təkrarlamaq istəyirsən. Bu misraların şəhdi-şəkəri hələ zaman-zaman ruhumuzu qidalandıracaq.

Akademik Nizami Cəfərov demişkən: "...Vaqifin (və Səməd Vurğunun) "şirin dili" bütün maneələrə rəğmən, müasir Azərbaycan ədəbi dilini formalasdırdı, müasir ədəbiyyatın, elmin, publisistikanın ifadə-ünsiyyət vasitəsinə çevrildi, tarixin qırılmağa hesablanmış bağları (xronologiyası) bərpa edildi..."

Səməd Vurğun Vaqifi nə dərəcədə müasir-ləşdiridə, Vaqif də Səməd Vurğunu o səviyyədə tarixiləşdirdi."

Böyük Səməd Vurğun da bu dilin gücnü, sehrini dahi fəhmi həssaslığı ilə dərk etmiş, onu özünə bir mayak seçmişdir. Səməd Vurğun üçün Vaqifin "şirin dili" dilimizin adı və obrazıdır.

Axitdim alnimin incə tərini,
Yanmadim ömrümün iki ilinə.
Rusiya şeirinin şah əsərini
Çevirdim Vaqifin şirin dilinə.

Vaqifin şeirlərini oxuduqca bu dilin poetik sehrinə, duyğularımızın ifadə gücünə, mənə-qurma poetikasına vurulursan. Məhz Vaqifin dili bu xalqı böyütmək imkanına malikdir. Bu dildə danışmağınla, azərbaycanlı olmağınla fəxr edir-sən, sən qürur duyursan ki, sənin dilin dünya xalqlarından birinin dili olmaqla, böyük bir xalqın dilidir. Sənin xalqının milli-mənəvi dəyərləri var, öz mədəniyyəti və nəhayət, öz ədəbiyyatı var və nə qədər xoşbəxtsən ki, sənin ədəbiyyatın, poeziya səltənətin bu dildə yaradılır, bu dildə yazılır. Sənin dilin dünya miqyasında öz yeri, öz sözü, öz nüfuzu olan müstəqil və qüdrətli bir dövlətin dilidir.

Doğrudan da, bu bir möcüzədir. Bir xanlığın vəziri olasan, saray (divan) şeirinin içində olasan, xalqın ruhunu qoşmada, müxəmməsdə bu səviyyədə dilləndirə biləsən!

Təbiidir ki, Vaqifin yaradıcılığı və fəaliyyəti barədə səhbət açarkən onun yaşadığı dövrdən danışmamaq mümkün deyil. Onun bütün həyatı xanlıqlar dövrünə düşdüyü üçün qısaca olaraq o dövr barədə də fikirlərimi bölüşmək istədim.

Əlbəttə, xanlıqlar dövrü Azərbaycan tərixinin faciələr, qırğınlar, dağıntılar, aclıqlar, xəstəliklər, səfalətlərlə dolu iibrətli bir hissəsidir. Dəhşətlisi budur ki, bu faciələrin çox hissəsini özümüz öz başımıza gətirmişik, özümüz özümüzə qənim kəsilmişik, özümüz öz kökümüzü məhv etməyə həris, acgöz olmuşuq. Yadellilərlə mübarizədə birləşmək əvəzinə, əksinə bir-birimizi məhv etmək üçün elə həmin yadellilərlə ittifaqa girmişik. Gah ruslarla, gah gürcülərlə, gah farslarla, gah da türklərlə ittifaqa girərək ən gözəl qızlarımızı kəniz, ən igid oğlanlarımızı zaval (girov) verərək öz sülalə, tayfa hakimiyyətimizi, şəxsi hakimiyyət maraqlarımızı qor-

mağa, saxlamağa çalışmışıq. Öz hakimiyyətimizi qorumaq üçün xanlarımız bir-birinə qənim kəsilib, bir-birinin nəslini, kökünü məhv edib. Hətta bu yolda öz doğmalarının başına min oyular açmış, gözlərini çıxartmış, boynunu vurdurmuş, müxtəlif işgəncələrlə edam etməkdən belə çəkinməmişlər.

Düşüncələrimin təsdiqi üçün dəyərli tarixi əsərlər müəllifi, yazıçı-pblisist, millət vəkili Aqil Abbasin "Batmanqılinc" romanından bəzi sitatları bu yazıya daxil etməyi gərəkli saydım.

Aqil Abbas yazır: "İranda sülalələr arasında gedən qanlı savaşlar bu zavallı ölkəni qaynar qazana döndərmişdi... Ucsuz-bucaqsız İran imperiyası parça-parça olaraq, 20-yə qədər müstəqil xanlığa, kiçik feodal dövlətlərə bölünmüşdü. Bu kiçik feodal dövlətlərsə, bir-birinin ətinə yerikləyirdi... Əhali rəzil vəziyyətə düşmüştü. Bu qurtarmaq bilməyən davalar, axıldılan nahaq qanlar, dəhşətli qardaş qırğını insanları insanlıqdan çıxartmışdı... Ölkənin kələfi dolaşmışdı.

Qarabağda İbrahim xan elə bilirdi göydə Allahdı, yerdə o! Şirvanda Mustafa xan, Gəncədə Cavad xan! Bu xanların allahı bir idi, özləri ayrı, torpaqları, camaatı bir idi, başları üstündə dalgalanın bayraqları, əqidələri ayrı. Bu ayrılıqlar yuxarı Azərbaycanın evini."

Böyük Məmməd Araz demişkən:

Məndən ötdü...
Bunu dedi Şəki xanı.
Bunu dedi Bakı xanı,
Bunu dedi İbrahim xan,
Fətəli xan, Kəlbəli xan...
Qəza ötsün məndən, - dedi,
Ötən kimi "mən- mən" dedi:
"Mən-mən" dedi bir ölkədə
Nə qədər xan.
Onlar "mən-mən" deyən yerdə
Sən olmadın, Azərbaycan!
Səndən ötən mənə dəydi,
Məndən ötən sənə dəydi.
Səndən, məndən ötən zərbə
Vətən, vətən, sənə dəydi...

Azərbaycan torpaqlarına göz dikənlərdən biri də Ağa Məhəmməd şah Qacar idi. Əslən Azərbaycanlı olmasına, Səfəvilər imperiyasını bərpa etmək iddiasında olmasına baxmayaraq,

onun Qarabağ xanlığına hücumu bu ərazidə qanlar tökməsi, qırğınlar törətməsi tarixi faktdır.

Tarixi mənbələrdən məlumdur ki, 1782-ci ildə İran xanədanında Qacarlar sülaləsinin bünövrəsini qoyan (Qacarlar 1925-ci ilə qədər İranda hakimiyyətdə olmuşlar) İran şahlarının tarixində "Axta şah" kimi adlandırılan Ağa Məhəmməd şah Qacar kifayət qədər ziddiyətli bir şəxsiyyətdir.

Fikri-zikri, niyyəti İran şahlığının əzəli sərhədlərini bərpa etmək və genişləndirmək olan Ağa Məhəmməd şah Qacar Şuşaya 3 dəfə hücum edib:

1794-cü ildə o, İbrahimxəlil xandan itaət etməyi, bu məqsədlə də oğlunu girov göndərməyi tələb etdi. Lakin İbrahim xandan rədd cavabı aldıqdan sonra, onun üzərinə 8 min nəfərlik qoşun göndərdi. İbrahim xanın tərəfdarları Qacarın qoşununu Əsgəran qalasının yanında qarşılıdı və məğlub edərək qovdu.

Qacar Şuşaya ikinci dəfə 1794-cü ilin yayında hücum etdi. İbrahim xana son dərəcə qəzəblənmiş Qacar Şuşa üzərinə 85 min nəfərlik qoşun yeritdi. İran qoşunları Şuşanı almaq üçün dövrün ən müasir silahlarından və bunun üçün xaricdən gətirilmiş və təlim keçmiş döyüşçülərdən istifadə edirdilər. Daşaltı çayının sol tərəfində Şuşanı top atəşinə basdırın Qacarın cəhdləri heç bir nəticə vermir. Nəhayət, o əsəbiləşərək, İbrahim xana məktub göndərir. Molla Pənah Vaqifin də Qacarla ilk qiyabi qarşılışması bu zaman baş verir. Qacar məktubda yazmışdı:

Zi-məncənəq-fələk səg-fitnə mibarəd,
To əbləhanə girift miyan-Şişə qərar.

(Fələyin mancanağı fitnə daşını sənin üstünə yağıdır, sən isə axmaqcasına Şişənin içində (qalanın) gizlənmisən).

İbrahim xan Qacarın məktubuna cavab yazmayı Vəqifə həvalə edir. Vəqif məktubu oxuyaraq, onun arxasına yazır:

Gər nigahdari-mən anəst ki, mən midanəm,
Şişəra dər bağəli-səng nigah midarəd.

(Məni qoruyub saxlayan mən tanıdım
dirsa, inanıram ki, O, Şişəni daşın içində də qoruyar.)

Səməd Vurğun bu tarixi epizodu "Vaqif" dramında belə səhnələşdirmiştir:

"... Sərkərdə (daxil olur):

Şahım qayıtmışdır bizim elçilər.

Qacar: "Oxu, gör nə yazar Qarabağ xanı!"

Vəzir: "Şahım! Bu şeirdir bəs cavab hanı?"

Qacar: "Oxu, deyirdin ki, şairləri var,
Yəqin ki, cavabı mənzum yazmışlar!"

Vəzir (həyəcanla oxuyur):

"...Göydən başımıza odlar da yaşısa,

Bu ellər baş əyib, xar ola bilməz.

Mayan turş ayrandır, zatın qırıqdır,

Söyüd ağacında bar ola bilməz.

Basma ayağını bizim torpağı,

İlandan, əqrəbdən yar ola bilməz."

Qacar 33 gün mühasirədən sonra Şuşanı ala bilməyib, geri döndü və Tiflisi talan etdi.

1797-ci ilin yazında Ağa Məhəmməd şah Qacar yenidən artıq üçüncü dəfə böyük bir qoşunla Şuşaya hücum etdi. Şəhər 1795-ci ildəki mühasirədən, quraqlıqdan qarət və talanlardan, acliq və xəstəliklərdən özünə gələ bilməmişdi. Belə bir vəziyyətdə qalanın müdafiəsini 1795-ci ildəki kimi təşkil edə bilməyəcəyini hiss edən İbrahimxəlil xan yardım gətirmək adıyla ailəsi ilə birlikdə Şuşanı tərk edərək, Car-Balakənə - qohumlarının yanına pənah gətirdi.

Başsız qalmış şəhərə Qacar müqavimətsiz daxil oldu.

Bir daha qayıdırıam Anar İsgəndərovun müsahibəsinə. O deyir:

"Amma fəxr edəcəyimiz Qacarı elə günə qoydu ki, mən uşaq vaxtı ona nifrət edirdim."

Qacarın zalim və zülmkar olduğunu təsvir edən bu yazıda misallar götirdiyim təkcə Yusif Vəzir Çəmənzəminli və Səməd Vurğun deyildi.

Aqil Abbas yazır: "...şahənşahın bitib-tükənməz qəzəbini yalnız və yalnız su yerinə axacaq al-qan sakitləşdirə bilərdi. O, məsləkinə doğru uzanan bu çətin yolu meyitlərin üstündən keçib gedə bilərdi və heç uf da deməzdi... Və bu elə beləydi. Əsrin qəddarlığı Qacarın xasiyyətilə birləşir və onu daha da sərtləşdirir, qanicən edirdi."

Tarixçilərin və səlnaməçilərin, demək olar ki, mütləq əksəriyyəti onun zülmkarlığını təsvir etmişlər. Onun vuruş meydanlarında, səltənət

ətrafında müvəffəqiyyətləri artdıqca, insanlara nifrəti, qəzəbi, kini də getdikcə dərinləşirdi. Tərxi mənbələrdən məlumdur ki, o, hakimiyyət uğrunda mübarizədə qardaşlarından birinin gözlərini çıxartmış, o birini isə namərdəcəsinə öldürmişdü.

İran şahı Kərim xan Zənddən intiqam almaq üçün onun sümüklərini qəbirdən çıxartdıraraq, taxtın önündə ayağının altında basdırılmışdı ki, hər gün onu tapdalasın.

İndi isə Qacardan mərhəmətli və ədalətli böyük Azərbaycan hökmdarı obrazı yaradılır, Molla Pənah Vaqif isə Qarabağ xanlığının ruslara satılmasında ittihad edilir.

Tarixçi olmasam da, bəzi məntiqi qənaətlər ortaya çıxır.

Əgər Azərbaycanın Rusiya tərkibinə daxil olmasından söhbət gedirsə, o zaman Azərbaycan deyilən məmləkət yox idi. Və əgər söhbət Qarabağ xanlığından, onun Rusiya təbəəliyini qəbul etməsindən gedirsə:

- Vaqif elə bir külli-ixtiyar sahibi deyildi ki, xandan icazəsiz qərar qəbul edərək bu işə razılıq verə. Çünkü o zaman Azərbaycan ərazisində ən böyük xanlıq bütün ölçülərdə Qarabağ xanlığı idi ki, bu xanlığın da başında yenə də Azərbaycan xanları arasında ən böyük nüfuza sahib olan İbrahim xan idi və yalnız o, bu qərarı qəbul edə bilərdi.

- Bəs Azərbaycanın digər xanlıqlarını Rusiyanın tərkibinə daxil olmasını kim müəyyənləşdirdi? Bəlkə, bunun da günahkarı və ya səbəbkəri Vaqif idi? Bəs onda Quba xanı haqqında niyə susuruq?

- 1797-ci ildə Vaqif, Məmməd bəy Cavanşir tərəfindən edam edildikdən sonra İran şahlığı ilə münasibətləri yaxşılaşdırmaq xatirinə, hətta öz sevimli qızı Ağabəyim Ağanı Fətəli şaha hərəm, oğlu Əbülfət bəyi zaval göndərdikdən sonra yenə də Rusiya ilə ittifaqı möhkəmləndirirsə, sonradan qaynı-erməni Cümşüdün xəyanətkarca-sına satqınlığı nəticəsində rusların Şuşadakı nümayəndəsi mayor Lisaneviç (bu o Lisaneviç idi ki, 1804-cü ildə Gəncədə Cavadxanı və oğlu Hüseynqulu ağanı da qətlə yetirmişdi) tərəfin-dən ailəliklə qətlə yetirilirsə və bundan sonra İbrahim xanın oğlu Mehdiqulu xan ruslarla itti-faqa sadiq qaldığını bildiririrsə, bunundamı günahkarı M.P.Vaqif idi?

(Qarabağ xanlığı uğrunda nə qədər qəh-rəmanlıq və şucaət göstərməsinə, nə qədər qorxmaz, hiyləgər və cəngavər olmasına bax-mayaraq, tarix heç bir zaman Vaqifin qətlinə görə Məmməd bəy Cavanşiri bağışlamayacaq və gələ-cək nəsillər onu nifrətlə yad edəcək.

Nə qədər zülmkar, rəhmsiz və qəddar ol-masına baxmayaraq, hətta Qacar, Molla Pənah Vaqif qiyamışıdı.

Beləliklə qeydlərimi tamamlayaraq belə qənaətə gəlirəm ki, bəlkə də, tarixin o “yanlışlığı” nəticəsində Azərbaycanın heç olmasa bir hissəsi - Şimali Azərbaycan o zamankı Rusiyanın tərkibinə daxil olub sonradan müstəqilliyimizi elan etdi, daha sonra bərpa etdi.

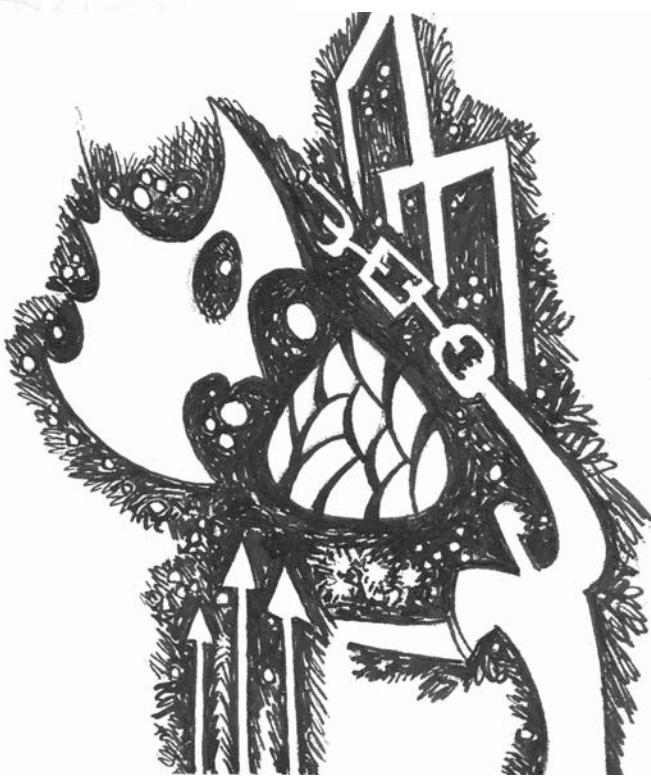
Əgər biz də Cənubda yaşayan qardaşlarımız kimi, İranın tərkibində qalmış olsaydıq, cox güman ki, əlifba, dövləti, dövlət dili olmayan bir kəsim kimi İranın tərkibində yaşayacaqdıq.

İndi bizim “Azərbaycan” deyilən müstəqil və qüdrətli dövlətimiz, dövlət dilimiz, öz paytaxtı-mız, ordumuz, bayraqımız, himnimiz, preziden-timiz var.

Son olaraq Molla Pənah Vaqifə və böyük Səməd Vurguna qara yaxanlara sadə bir şeyi xatırlatmaq istəyirəm. Molla Pənah Vaqif şəxsiyyəti və yaradıcılığı tarixin müxtəlif dönmə-lərində, müxtəlif ictimai-siyasi proseslərində zamanın sərt, amansız sınaqlarından çıxaraq, 300 ildir ki, yaşayır.

Bu 300 ildə çox oxuyanlar və yazanlar gəldi-getdi. Ancaq heç kim Vaqif kimi tarixləşmədi, simvollaşmadı. Necə ki, “Hər oxuyan Molla Pənah Vaqif ola bilməz.”

Ramiz GÖYÜŞOV

Balayev SADIQ

QIZILBAŞ FƏSLİ

(poema)

Proloq

İtkindi ömrümün təbəssüm günü,
Sözün dodağında donubdu laylam.
Varaqlar önumdə Çaldıran düzü,
Qoşunu dağılan Şah İsmayılam.

Mənim öz qanıma bələninb səsim,
Alnımdan yixılıb qiblə yolları.
Əyilib qoxlayır qərib yaddaşım,
Bənzədir bir qönçə gülə yolları.

Səbri çiliklənən qızılbaş kimi,
Dağılıb çöllərə, düzlərə ahım.
Bu gün uca adın qılıncdan keçir,
Qılıncı topları doğrayan şahım.

Üşüyür alnímda bu qara yazı,
Allah xatirinə, bir yarpaq susun!
Qalxır məqamına Piri-Mürşidim,
Deyin, həqiqətlər ayağa dursun!

Üzərlik çevirin sözün başına,
Bayram xoncasıdır köksündə ürək.
Babək qalasında tonqal yandırın,
Qızılbaş ruhları isinsin gərək.

Ərdəbil yolları doluxsunubdu,
Alnına qar yağır həqiqətlərin.
Zamanın qızılbaş çəmənlərindən,
Durub çiçək-çiçək həqiqət dərin.

Dili topuq çalır qoca tarixin,
Səbrimin heyrətdən çatılıb qası.
Könlünü qanadır misralarımın -
Arxmaxca atılan fələyin daşı.

Gözümdən tökülür döyüş yolları,
Ümidi paslanmış qızılbaşam mən.
Qarabağ, Zəngəzur, Göyçə ağırlı,
Aynası qırılmış bir yaddaşam mən.

Boyu bölgə-bölgə əlcimlənmişəm,
Yenilmiş bayraqdı içimdə səsim.
Uzat qılıncını Piri-Mürşidim,
Qardaş əlin kəsən əlimi kəsim.

Zaman güzgülənir göz yaşlarımıda,
Fələyin güzgüsü gözündən düşür.
Götür kirpiyimi nərdivan eylə,
Tənha göz yaşımı gözümdən düşür.

Üşüdür varağı xəcalət təri,
Söz-söz ləpələnir içimdə kədər.
Hələ də yellənir yaddaş bayraqım,
Dərbənd qalasından Təbrizə qədər.

Dərir nəfəsini qızılbaş çölü,
Ruhuma dar gəlir sözün köynəyi.
Üzü Ərdəbilə baxan misranın
İçində bir misra ümid göynəyir.

Çaldıran düzündə dəstəmaz alıb,
Oxu sətir-sətir qan yaddasını.
Soruş ürəyindən, soruş qanından,
Qeyrət bu yerlərdən hara daşınib?!

İnam bayrağını görməsə gözlər,
İman fəth edərmi könül şəhrini?!
Bəsibdi bağırna qızılbaş ruhu,
Xətai yurdunun acı qəhrini.

Açıb yaxasını qoca Ərdəbil,
Sevgi məktubudu hər daş, hər divar.
Qızılbaş eşqinin şəfəqlərində,
Əli şərafəti, Zəhra ətri var.

Pir yolun quluyuq Piri-Mürşidim,
Yolların içində uca yoldu bu.
On iki mövlənin şərafətindən,
Üzü haqqə sarı uçan yoldu bu.

Könlün "Dəhnəmə"ni sevgi meyitək,
İçdi misra-misra Əli eşqinə.
Haqqı anlamayan hardan anlasın,
Əli sevdası nə, Əli eşqi nə?!

İşığı Kəbəyə düşdüyü gündən,
Düşdü ürəklərə Kəbə işiği.
Zülmətin almında möhür yeridi,
Axırət yolunda kəfən işiği.

"Bir"i anlamayan Piri anlamaz,
Pirə varan yollar "Bir"dən başlayır.
"5"lərin eşqidir "7"lər, "40"lar,
İlahi sevdalar birdən başlayır.

Bir misra içində qurubdu bardaş,
Tarixin özütək qoca səfəvi.
Ərdəbil yolları qəzaya saldı –
Bu uca aşiqi, bu uca "səhv"i.

Şeyx Heydər ocağı çıçəkləyən gün,
Güldü qucaq-qucaq Aləmşah Bəyim.
Mən haqqə varmadım, haqqə
enmədim,
Haqqə ucaldım ki, haqqə baş əyim.

Söz var ki, mətləbi mənadan böyük,
Mətləb var yixılır sözdən aşağı.
Çoxdandır həqiqət gözünü qırır,
Doğrudan aşağı, düzdən aşağı.

Götür mətləbimi qoy gözün üstə,
İman işığını çırp gözlərindən.
Elə xəta etdin, elə xəta ki,
Gözəllik utandı gözəl yerindən.

Gəl, Piri-Mürşidim, pir məqamıdı,
Alnından gün doğur pir olanların.
Könlümün içində söz gülümşəyir,
Yağır misralardan sırr narın-narın.

Qızılbaş çölləri alın yazımızdı,
Qoxla bu yazda iman ətrini.
Haqq öz dərgahına özü qaldırıb,
Sevgi bayraqıtək sənin xətrini.

Bir dərviş ömrünü ziyarət üçün,
Tarixdən neçə min sənə boylanır.
Hər gün on səkkiz min aləmin əksi,
"Qunut" aynasından sənə boylanır.

Allahı dəfn edib dodaqlarında,
Qılıncı dindirdi qardaşı qardaş.
Ürək daşa dönsə, mənası yoxdu –
"Həcərül-əsvat"dı, ya bir qara daş.

Qızılbaş qanında yanın ocağı,
Bir misra üzütməz topların səsi.
"Xeybəri" fəth edən "təkbir"dən doğub,
Topları susduran qılınc zərbəsi.

"B"nin altındakı nöqtədir zatin,
Allahın sirri bu nöqtədən keçir.
Nöqtənin durduğu o ucalıqdan,
Nə millət adlayır, nə Vətən keçir.

Mərifət elminə varmayan könül,
Hikmətin ətrini hardan anlasın?!
Yandırın Çaldıran həqiqətini,
Külünü göynəyən yarama basın.

Üz-üzə durmuşdu "təkbir" nidası,
Allahın təkliyi yaralanırdı.
Şəhadət camını içən qızılbaş,
Kərbəla-kərbəla yarpaqlanırdı.

Yaralı yaddaşım köynəkdən çıxır,
Aşır Ərzurumun qarlı yolunu.
Sinəmdə bir qərib arzu üşüyür, –
Bükün ürəyimə Anadolunu.

Gəzir yaddaşımın küçələrini,
Xətai sevdalı bir qoca dərvish.
Öpür gözlərini misralarımın,
Könlü yaz qoxulu bu qoca dərdiš.

Bir vaxt bayraq idi qızılbaş adı,
Vətənə etri verən torpaqlar üstə.
Qızılbaş xiffəti hopub qanına –
Misralar yixılın varaqlar üstə.

Ümid çiçəkləyir sətirlər boyu,
Qurumuş arxlara yenə su gəlir.
Gözü aydın olsun arzularımın,
Vətəndən qızılbaş qoxusu gəlir.

Yerdə dəstəmaz al göz yaşlarımla,
Göyləri arzuna eylə canamaz.
Bir bəyaz varaqdı qızılbaş ömrü,
Şahım, fərmanını bu varağın yaz.

Dur gəl, öz-özünü ziyarət eylə,
Qızılbaş ruhuna bir salavat çək.
Sənin qədəminlə Piri-Mürşidim,
Yolların gözünə işiq gələcək.

Döyüş meydanında ömürdaşıyla,
Əcəl çiçəyini dərənə bir bax.
Qeyrətin erkəyi, dişisi olmur,
Hünər qapısından girənə bir bax.

Sevgisi qızılbaş doğuran qadın,
Önündə diz çökür fələklər sənin.
Zəhra həyasına bürünüb üzün,
Enir salamına mələklər sənin.

Min ildi qanında çiçəkləyibdi,
Fatimə qoxulu bir eşq nəğməsi.
İman duaları piçildamışan
Qoynunda körpənə layla əvəzi.

Şəhadət namazı qılan qızılbaş,
Öpdü alnındaki möhür yerindən.

Qızılbaş eşqinin şərafətinə,
Qalxdı təbəssümlə möhür yerindən.

Adın camalınla qolboyun olub,
Misranın içində söz ilhamlanır.
Elə qalamışan eşq ocağını,
Alovu müşk qoxur, köz ilhamlanır.

Dilin çiçək dərir Zəhra adından,
Ürəyin bələnir iman ətrinə.
Mələklər məlahət işığı səpib,
Alın yazısının hər bir sətrinə.

Epiloq

Sükutun dilində danışan babam,
Harayın qaralmış ocaq yeridi.
Adınla bir misra ocaq qaladım,
Odu şahə qalxdı, ocaq yeridi.

Özümü özümdə görə bilmirəm,
Çatlamış güzgüdü sözün yaddaşı.
De, hansı misrada gizlədim indi,
Qardaşın qardaşa atdığı daşı.

Həyadan pörtmüsdü Çaldıran düzü,
Sevgi qoxuyurdu qızılbaş qanı.
Üzü Kərbəlaya düşən şəhidin,
Eşqi çağırırdı Şahi-Mərdanı.

Sərdim misralara qaysaqlanmadı,
Sızlayır ruhumun vətən yarası.
Təbrizdən Dərbəndə uçan harayım,
Təntiyir Astara-Qazax arası....

Vətən sevgisinin gözü yaşlıdır,
Qızılbaş yolları öldüyü gündən.
Gəl, sarı qanımla yaralarını,
“Vətən” kəlməsindən yixilan Vətən.

Qanım gülümsəyir damarlarımıda,
Ətrini duyuram gələn zəfərin.
Piri-Mürşidimin qədəmlərinə
Qızılbaş qəlbimi xalçatək sərin.

Sıxma ürəyini, sonuncu misram,
Dünyanın qızılbaş fəsli gələcək.
Yollar yurd yerində qalxar ayağa,
Bir əlində qılınc, birində çiçək.

İbrahim İBRAHİMLİ

AĞ ŞEİR

(esse)

Bəşər övladının dünyadakı anlayışlar; yəni yer, səmavi, yerlə səma arasında olan digər müxtəlif anlayışların fikirini, hissələrini duyması müxtəlif cür, müxtəlif üsullarla mümkün olur və bu müxtəlif üsullar duyumlar bəşər övladının yaşam dairəsinin ölçülərinə müxtəlif formada uyğunlaşır, varlığını tam mənada bütövləşdirir, fikrimcə, belə üsul, əsasən, bu dünyadakı şəxsi məkanını, şəxsi varlığını müəyyən bir üsulda deyil, müxtəlifliyə aid olan yaşamın gercəkliyində görməyə meyillənməklə diqqəti cəlb edir. Qeyd edim ki, həmin uyğunlaşmalar, bütövləşmələr müəyyən qədər də olsa belə, həmin o meyillənmə bəzən müəyyənliyin poeziya anlamındaki hansısa vəsitəsi ilə mümkünlüyü tapır. Məncə belə gercəkliliklər yaşadıqları məsafənin əhatə dairəsinə görə bir-birlərindən mütləq mənada fərqlənirlər, əsas vaxtlarda hansısa məqamda varlıqlarının yazı anlayışı ilə tandemini təsdiq etmirlər, təsdiqsiz bir anlamın mahiyyəti kimi qalmağı yaradıcı mahiyyətləri kimi görürler, çox güman ki, elə barəsində söhbət apardığımız fərqli üsullar və təsdiqlənməyən məqamlar yaşadığımız dünyada poeziya anlayışında, onun müxtəlif vəznlərdəki, müxtəlif janrlardakı gercəkliyində daha

aydın formada sezilir, varlığını daha əhatəli formada ortaya çıxarır, həmin yaradıcı ömrü bəzən mühüm, bəzən də mütləq formada göstərir. Belə düşünürəm ki, poeziya anlayışının ağ şeir forması (etiraf edim ki, vəzn anlayışı məndə, əsəsən, arxaik hissələri oyadır) bu dünyanın, kainatın gerçəkliyində digər şeir formalarından daha bütövdür və o tamlıqda bu dünyanın hər bir reallığında təsdiqlənmiş xarakterə malikdir, ən əsası da həmin şeir formasının yazılmış üzulündən sonrakı görünüşü və yazılımdan sonrakı qavranılma forması. Ağ şeirin formasında, görünüşündə həm ədəbi, həm də ki mövcudluq tipində müxtəlif cür manevr etmək mümkündür və həmin yaradıcı manevrlər də istənilən halda onun nəhayətsiz imkanını istənilən yaşam situasiyasında aşkar şəkildə göstərir və yaxud da mahiyyətinə aid olanlarla birlikdə varlığının nəhayətsiz imkanı kimi görsənir. Ağ şeir forması yaşanan hər bir yaşam nüansını, bütün müsbət anlayışları, dünyaları, kainat reallıqlarını, irreallıqlarını Al-lahın yaşamındakı mükəmməl anlayışlara yaxınlaşdırıran, o cür səmavi gercəklilikləri yer üzündəki, dünyadakı, yaşamın mövcudluq prosesinə aid edən mükəmməl bir şeir formasıdır, orijinal xa-

rakterli bir poeziya anlamıdır, yəni həmin şeir formasının nüvəsində qətiyyən mənasızlıq, ya-xud mənasızlığın bitməyən yaşamı heç vaxt varlığını müəyyənləşdirmir. Yaşamın, yazının heç bir halında həmin mənfi amili nəyindəsə təyin etməyi bacarır (söhbət istedadlı şairin yazdığını-dan gedir). Əgər həmin şeir formasında hansısa şair qeyd edilən formada, kustar bir üsulda varlığını həmin reallıqda müəyyənləşdirmək istə-yirsə, ağ şeir anlamının forması o müəyyənləş-məni qətiyyən qəbul etmir, heç bir halda o yazı məqamına meyillənmir, o cəhdlərdən, hətta o cəhd ciddi xarakterli olsa da, onları varlığından, mahiyyətindən kənarlaşdırma üsulu ilə yayılır, yəni o əsasız, heç bir labüdüyü olmayan müəyyənliyi mahiyyətinin, müxtəlifliyinin formasına aid etmir. Ağ şeir forması, əslində, poeziyanın müxtəlifliklərdəki hərtərəfliliyidi. Bu şeir forma-sı bu dünyanın, kainatın mükəmməl müəyyənlik sferasına meyillənməyi yəqinləşdirən mütləqlik kimi bir şeydir və onun həmin reallıqdamı, an-lamdamı məkanlaşmasında qətiyyən qeyri-mütləqliyin hansısa nüansına rast gəlməzsən, yə-ni həmin inkar o şeirin müsbət xarakterli mütləq inkarıdı. Ağ şeir forması digər şeir formalarından, janrlarından fərqli olaraq həm qafiyəsiz, həm də qeyri-qafiyəsiz şəklində yazılımaq imka-nının mühüm bir tərəfinə sahibdir. Sadəcə olaraq, poeziyadakı digər şeir formalarından fərqli olaraq ağ şeirin (qeyd edim ki ağ şeir yeganə an-lamdır ki, həm qafiyəli, həm də qafiyəsiz forma-sı var) imkanlarını reallaşdırmaq lazımlı olanda onun müxtəlif parametrlərini hansısa zaman çər-qivəsində deyil, nəhayətsizliyin parametlərində axtarmaq lazımdı, mənə elə gəlir ki, ağ şeir forma-sı elə bir poeziya forması ki, onun imkanları çox mənalı şəkildə bu dünyada olanları, mə-nalı yaşıntıları şair varlığının hüdudsuzluğundakı, mövcudolma imkanlarındakı mistik ger-cəklilikləri mahiyyətində göstərə bilər, yəni mükəmməl şairə yaşada bilər. Yəni ağ şeirlə istedadlı, orijinal şair təxəyyülün, təsəvvür etmənin hər bir məkanına, reallığına, irreallığına qədər gedib çıxməq çox asanca mümkünasdır, yəni o mükəmməl şairdə mümkün olmayan hissələri də, yüksək səviyyəli fikri də, düşüncəni də yaşamağı bacarır, məncə, bu, həmin şeirə münasibətdə adı bir şey deyil, bu hardasa belə bir məqamı ortaya çı-xarmağa səbəb olur ki, əslində, poeziya anlayışının forması formallıqdan, forma anlayışından,

tamamilə kənardə ola bilər və onun gerçəkliyi nəyinsə ifadəsinin, ya da ifadə etməsinin forma-sızlığıdı. Yəni ağ şeiri formasız da yaratmaq olar və dünya poeziyasında belə bir formada, belə bir anlayışda hələ ki yeganə mütləq formula ola-raq qalmaqdadır (məsələn İ.Brodskinin intellek-tual poeziya yaradıcılığı kimi). Ağ şeir elə bir re-allıqdı ki, onun mahiyyətində, imkanlarında han-sısa bir şeir modeli olmur, onun reallığı pərak-əndə bir halda da ola bilər və bu pərakəndəlik də o demək deyil ki bildirilən poeziya anlayışının pərakəndəliyi, modeli modelsizlik olduğu halda formasızdı, məncə, bu məsələyə bəsit ya-naşma üsuludu, bildirilən həmin məqamı qətiyyən bu cür demək, dəyərləndirmək olmaz. Ağ şeirin forması belədir ki, o formasızlığı da, mo-delsizliyi də forma kimi, istənilən poeziya anla-mı kimi formalaşdırıbilər, forma kimi məyyən-ləşdirər, əllbəttə ki, formasının, modelinin fövqündə durmuş bir halda, yəni ağ şeirin for-masında ritm, harmoniya olmur, onun gerçəkli-yində ritm, harmoniya əsas şərt deyil, yazılan şeir formasının poeziya formulası kimi yaşa-nmasıdır və bu mühüm yaşamda, o cür üsulla, bi-lalvasıtə elə şeir forması deməkdir. Onun reallı-ğında yalnız müxtəlifliyin indiyə kimi ifadə olun-mayan üsulları mövcuddur və haqqında söhbət apardığımız həmin şeir forması da yaşınan, ke-çən reallıqların bitməyən formasını varlığında ehtiva etməlidir, yəni o forma da, həmin forma-da olan bütün mükəmməl anlayışlar da, əslində, şeir anlamı vasitəsi ilə Allahın görünən və görünməyən, tərəfinə addır, gerçək və mistik mənada həmin anlayışın məxsusiliyinə məxsus-dur və bu məxsusilik adı bir amil olmadığından da həmin məxsusilikdə istər-istəməz ağ şeirin forma-sında bir xüsusilik yaratmağa meyillidir. Yəni barəsində danışdigımız şeir formasının tə-siretmə tərəfində olan hər bir poeziya anlamı Allah kimi görünməyən nüansları ilə bərabər, yalnız duyulan və hiss edilən imkanları, mükəmməllilikləri yaşayır. Bu, inkaredilməz olacaqmı, gerçəklikmi sadəlikdən tamamilə kənardə olan bir anlayışdı, bu dünyadan kənarın anlayışı, yə-ni ağ şeirdə sadə olan bir nüans olarsa, həmin nüans da, cəhətdə fərqliliyin mücərrədliyi kimi gerçəklikdir. Gərək ağ şeirin hər bir misrası, bəndi elə bir formada olsun ki, onun içindəki məna-nı ayrı şeir formasında ifadə edilmək üsulu bir gerçəklik kimi diqqəti cəlb eləməsin, onun for-

masında ayrı bir şeir formasının qurulması imkanı realliq kimi görünməsin, əger belə demək mümkünsə barəsində söhbət apardığımız ağ şeirin formasında ifadə edilən hansısa məna ayrı cür ifadə edilmək imkanına qətiyyən şərait yaratmasın. Həmin yazı üsulu yalnız ağ şeir formasında mütləq bir anlam kimi qəbul edilsin, o şeirdə belə bir imkanın olması və sezilməsi artıq ağ şeirin heç bir məqamına uyğun deyil, onda uyğunluq yalnız inkarın olacağıdı (yazılanların finalı sosial yönümlü deyil, qlobal mənali olmuşdu). Yəni qeyd edilən formanın mahiyyəti mükəmməl bir realliq kimi mənimsənilməlidir, həmin imkan yalnız barəsində söhbət apardığımız şeirin imkanına aid edilməlidir, ayrı cür deyil. Məncə, bu yazı forması ağ şeirin əsas tərəfidi, onun yaşam formulasını müəyyənləşdirən bir anladı və ya mühüm, unikal imkandır, məhz inkaredilməz bu mühüm və mükəmməl imkana görə də belə demək mümkünkündü ki, ağ şeirin yuxarıda qeyd edilən forması, poeziya anlamında olanlar mənasızlıqların varlığını ağ şeirdə mənasız formada ifadə etməyə əsas yaratmış, yəni ağ şeirin o yüksək səviyyəli formulasının mahiyyəti şeirin içindəki mənasızlığı da bir məna kimi diqqəti cəlb edən bir formaya gətirib çıxarılır. Şeirdəki bütün reallıqların bir mahiyyətli olmasına deyil, bir neçə (hətta mənasız məqamı da) və ya müxtəlif yüksək səviyyəli mənalara malik olmasını mükəmməl mənada təmin edir. Yəni, əslində, ağ şeir forması müxtəlifliyin mənalananmasının ağ kağız üzərinə çıxarılmasına şərait yaranan amildir, yəni hər hansı ağ şeir formasında yazılan poeziya nümunəsi bu dünyadakı, kainatdakı bütün yüksək səviyyəli mənaların, anlayışların bütövlüyüdü, onun mənası şeirdəki hissələrin, duyğuların mahiyyətinə bir müxtəlifliyin və yaxud bir neçə müxtəlifliyin xaraktersiz mövcud olmasını bütövləşdirən amildir və hətta haqqında söhbət apardığımız şeir forması elə bir reallığı, elə bir anlamdı ki, hətta o məntiqsiz bir üsulda, yalnız hissi, duygunu ifadə etdiyi halda da ziddiyətli məntiqdəki parametrlərin mənasını da formallaşdırma imkanına malik olmalıdır və əsasən formallığın bir mənası kimi, bu vacib formallaşdırma da hansısa halda labüb olmayan məzmununu da varolmasında da mütləq mənada yaşatmalıdır. Onun hər bir reallığının, hətta realsızlığının da labüb və mütləq olmasının bütün məqamları ən yüksək yaşam anımlarına aid

edilə bilsin. Qeyd edilən şeir formasının elə bir imkanı yaşamın varolmasının da, yazı üsulunun da, həmçinin hissin mahiyyətinin də elə bir yüksək səviyyəli labüdüyü və məntiqi olmalıdır ki, o, hətta şəxsi, məxsusi şeir formasından kənarlaşanda, yəni formasız bir mahiyyətlə yazılanda onun şəxsi və məxsusi forması da, mənası da ən cəlbedici yaşamın reallığı, irreallığı kimi görünsün (bu, əsasən, ağ şeirin qafiyəli formasına aiddir), yəni ağ şeirin həmin əhatə edici çevrəsi heç bir halda hüdudu olmamalıdır, nəhayətsiz olmalıdır. Bu mühüm səbəbdəndə həmin amil onun, yəni ağ şeirin varlığını mütləqcəsinə ifadə etmək imkanını vacib və mühüm mücərəddiliyin mahiyyəti kimi qavranılmasına tam mənada zəmin yaratmalıdır. Axı o anlam mütləqlik kimi qavranılır, həm də qeyd edilən həmin mühüm qavranılma da müxtəlifliyin mücərrədliyindəki ifadə edilmə üsulunun yaşamıdır. Yəni adı bir məqamın yaşamı deyil. Ağ şeirin hər bir parametri ilə əsaslanmış bu tərəfi onun yuxarıda qeyd edilən mühüm formulasına tam uyğundur, demək olar ki, onun mətndəki mövcudolma principidir və həmin bədii prinsip də o uyğunlaşmanın tam mənادakı mükəmməliyidir, həm də adı olmayan, qeyri-adi mükəmməlliyidir. Qeyd edim ki, yuxarıda bildirlən bu vacib uyğunlaşma, uzlaşma məqamı da aşkar formada bizə göstərir ki, əslində, barəsində söhbət apardığımız poeziya anlamı daha çox bəşər övladının mükəmməliyinin mütləq xarakterli ölçüləri kimi qəbul edilməlidir, həmin bədii prinsiplərlə bədii labüdüyü yaşamalıdır, məncə də, belə bədii yaşam nüansı heç bir halda xaraktersiz olmur, demək olar ki, həmin realliq həm normal məntiqdən, həm də qeyri-səlis məntiqdən kənardadı və bu mühüm kənarlaşma da adiliyə aid deyil, onun bu məqamı məntiqdən kənar olanda belə, yenə də qlobal məntiqli bir realliq kimi qlobal mahiyyətə malikdir, ağ şeirin məntiqdən kənda olduğu halda belə, məntiqli olması məqamı, həmçinin forması təsdiq edir ki, bu dünyadakı, kainatdakı poeziya anlamanın ən vacib tərəfi olan ağ şeir yaşananların bəşər övladısayaq ifadə üsulu deyil, əksinə, Allahsayağı ifadə üsulunun mütləqləşdirilməsidir.

Tural SAHAB

QANLI TƏPƏ

Dağların qoynuna sığınmış balaca bir kənd dünyadan uzaqlarda öz qanunları ilə yaşamağa davam edirdi. Məktəbi olsa da, şagirdi, müəllimi yoxdu. Bir tərəfi meşə, üç tərəfi isə boz dağlarla əhatə olunmuşdu. Kəndin yaxınlığında isə balaca bir təpə var. Burada yaşayan ən yaşılı insanlar belə bu təpədə haçansa ot bitdiyini görməmişdilər. Onun üçün də çoxlu əfsanələr dolaşır, qaranlıq qarışanda uşaqlar buradan tek keçməyə qorxurdu. Hətta deyilənə görə gecələr cinlər bura yığışib toy edir, gündüzlər insanların kəsdiyi heyvanların sümüklərini ləzzətlə yeyirdilər. Cılnerdən tək uşaqlar yox, elə böyükler də qorxurdu. Bir dəfə maraqlı bir hadisə baş verdi kənddə. Rayon mərkəzinə bazara gedən Cəfər kişi axşama qaldı. Atını nə qədər bərk sürsə də, şər qarışana qədər özünü kəndə çatdırı bilmədi. Daha olan olmuşdu. Geriyə dönmək olmazdı. Məcburən təpənin yanından keçəcəkdi. Cəfərin gecikdiyini görən Aslan bəy ona bir oyun oynamaya fikrinə düşdü. Qoyun otaran çobanların sevimliyi olan tütəyi də götürüb qanlı təpəyə tərəf getdi və sakitcə gözləməyə başladı. Bir saat gözlədikdən sonra kiminsə atla gəldiyini gördü. Bəli, gələn Cəfərdi. Onun qorxudan necə titrədiyini qaranlıqda belə

görmək, daha doğrusu, hiss etmək olardı. Elə bu zaman Aslan bəy tütəyi çıxarıb yanıqlı bir çoban bayatısı calmağa başladı. Səsi eşidən Cəfər cinlərin toy elədiyini zənn edib qorxudun atın belindəcə quruyub qaldı. Sahibi qorxsə da, at qorxmadi və belindəki ət torbasını qapılara qədər gətirib çıxara bildi. Bundan sonra bir neçə ay Cəfər qorxusundan danışa bilmədi, sonra dili yavaş-yavaş açılmağa başladı. Bu məsələ də bir qədər sonra unuldu.

Cəfər kəndin ən varlı adamlarından biri idi. Əkinə yararlı torpaqların yarıdan çoxu onun əlində olduğundan kəndiləri qul kim işlədir, heç kimə qarşılıqsız bir qəpik də vermirdi. Bundan əlavə olaraq onun qoyun sürüsü, xeyli mal qarası da vardi. Bu qədər var-dövləti olmasına baxmayaraq, heç kimsə ona Cəfər bəy deməz, qarşılaşdıqları zaman isə qorxuduqları üçün, sadəcə, bəy deyər, öz aralarında danışdıqları zaman yenə Cəfər olardı. Heç bir var-dövləti olmayan, öz sadə əməyi ilə yaşayan Aslan isə hər kəs tərəfindən Aslan bəy olaraq çağrırlırdı. Bu istər onun yanında, istərsə də o, olmayında belə idi. Bu hal Cəfəri özündən çıxarsa da, qorxusundan bir şey edə bilmirdi. Aslan bəy mərd, qorxmaz bir insandı.

Qırx yaşı olardı təxminən. Başqaları kimi Cəfərin torpaqların işləmədiyi kimi, ac da qalmır, öz halal zəhməti ilə dolanırdı. Hətta Cəfər onun qorxusundan kəndlilərə çox zülm də edə bilmirdi. Aslan bəy çörəyini, əsasən ov etməklə çıxarırdı. Bu gün ova gedir, maraldan, dağ keçisindən nəsə vurur, sabah da onu bazara aparıb satardı. İndiyə qədər onun ovdan boş qayıtdığı görən eşidən olmamışdı. Onun dəyişməz bir işi də vardi. Hər bazar günü elədiyi ovu kənd meydanında kəsər, dərisini soyduqdan sonra elə o dərinin üzərindəcə kasıbalar arasında bölərdi ki, dilinə ət dəyməyən heç kimsə olmasın. Onun üçün kənddə yeni dil açan uşaqtan, ayağı gora titrəyən qocaya qədər hər kəs onu sevir, Aslan bəyin bir sözü yerə salınmazdı. Başına heç vaxt papaq qoymazdı. Qışın ən şaxtalı günlərində belə başı açıq gəzir, hətta dağlara, meşəyə ova getdiyi zaman da bu qaydasını pozmazdı. Ortaböylü, yaşıl gözləri olan Aslan bəy bədəncə çox möhkəm və sağlamdı. Yaşıl gözlərinin içində baxmağa heç kimin cəsarəti çatmadı. Kənd cavanlarının içində əlbət onun qolunu bükəcək oğlanlar vardı, lakin heç kim buna cəsarət etmir, ağlından belə keçirmirdi. Aslan bəyin ən böyük silahı baxışları idi. O, bu silahını hələ on doqquz yaşında meşəyə ova getdiyi ilk gün öyrənmişdi. Ailəsini itirdikdən sonra Aslan balaca qardaşı ilə tək qaldı və geri qalan ömrünü ona həsr etdi. Ata-anası öldüyü zaman qardaşı balaca uşaqdı. Təzə-təzə yeriməyə başlamışdı. O gündən ona həm atalıq, həm də analıq etdi... Qarşısında iki seçim vardi. Ya kiminsə qapısında işləyəcək, ya da atası kimi heç kimə boyun əymədən tüfəngi ilə çörəyini qazanacaqdı. Və o, ikinci yolu – atasının yolunu seçdi. Beləliklə, axşamdan qoşalınlı yağılayıb, patronlarını yoxladı, azağını da hazır etdiğdən sonra yatmaq üçün yerinə uzandı. Lakin nə qədər etsə də, gözünə yuxu getmədi. Sabaha qədər edəcəyi ilk ovu düşündü. Hər dəfə müxtəlif xəyallar qururdu. Bir dəfə böyük bir maralı, başqa dəfə isə yağı bir ceyran vurudu. Bu düşüncələrlə boğuşa-boğuşa bir təhər sabahı aça bildi. Tez yerindən qalxıb qardaşının yeməyini verib, onu qonşuya tapşırıldıqdan sonra yola düşdü. Noyabın sonları idi. Daha payızdan, istidən bu yerlərdə əsər-əlamət qalmamışdı. Bir neçə gün önce yağan ilk qar güneylərdə ərisə də, quzeylərdə olduğu kimi qalırdı. Belindəki sahibi kimi dəliqanlı olan boz ayqır bir an öncə meşənin dərinliklərinə girib,

gözdənitmək istəyirdi. Ancaq Aslan atın yuyənini möhkəm sıxır, onun qaçmasına izn vermirdi. Yer sürüşkəndi, atın ayağı sürüssə, bir neçə yüz metr yuvarlanardılar. Atın yuyənini sıxmaq asandı, amma öz həyacanını boğa bilmirdi. Evə əliboş qayıtmadandan yaman qorxurdu. Tək başına olsa, o qədər də vecinə olmazdı həyat. Tək deyildi, evdə onu gözləyən, ondan başqa heç kimi olmayan körpə qardaşı vardı. Qardaşım üçün, dedi və hər şeyi unudaraq boz ayqırın yuyənini boşaltdı. At bir anın içində yerində götürüldü... Daha buradan o tərəfə atla getmək olmazdı. Atın belindəki yük ipini çıxarıb boğazına bağladı, o bir ucunu isə yaxınlıqdakı palid ağacına və tüfəngini əlində hazırla tutaraq, ensiz cığırlara daha dərinlərə getməyə başladı. Ayağının altında xışıldayan yarpaqlar, uzaqdan gələn boz ayqırın səsi... Daha başqa gözəl səslər onu savaşmağa, cəsarətli olmağa çağırırdı. O, ovda olarkən ən azı onun qədər həyacanlı olan biri də vardi. O da Cəfərin atası Alxan kişi idi. Aslanın atası öləndən sonra o, oğlunu da yanında işlətmək istədi. Bir qarın toxluğuna işlədəcəyi adamlardan biri artığı üçün sevindi hətta. Lakin Aslan atasının yolunu seçmiş və ona baş əyməmişdi. Ona görə də Alxan kişi həyacanla bu ovun sonunu gözləyirdi. Əslində, Aslanın arasını yaxşı tanılığında oğlunun da ona oxşayacağından qorxurdu. Lakin yenə də özünü bu ovun uğursuz olacağın inandırmağa çalışırdı. Hətta kəndin çayxanasında söz vermişdi ki, əgər Alının yetimi bu ovdan əli dolu gəlsə, erkək dənalarından birini kəsib, camaata paylayacam.

Bir neçə saatdı dolanır, ancaq qarşısına bir şey çıxmırıldı. İndi ürəyində ümidi, ümidsizlik, qorxu ilə cəsarət savaşırdı. Məğlubiyyət vaz keçməkdi, lakin hələ bunu bilmirdi. Vaxt getdikcə daha da pisləşirdi hali. Bu boyda meşədə insanın qarşısına heç olmasa bircə dənə dovşandamı çıxmaz, deyə düşündü. Ancaq olmadı, əli boş qayıtmalıydı evə. Qardaşı olmasa aradan günlər də keçsə, nəsə vurmamış dönməzdidi... Beləliklə, geriyə, atını bağladıq yerə doğru gəlməyə başladı. Bu zaman bir neçə dəqiqədə cisələyən yağış da sulu qara çevrilmişdi. Düşüncələr beynini o qədər məşğul etdi ki, tüfəngi sudan qorumaq ağılna belə gəlmədi. Atın yanına çatmağa bir qədər qalmışdı ki, boz ayqırın ayaqlarını yerə döyüb, bərkdən kişnədiyini eşitdi. Addımlarını bərkidib özünü atın yanına çatdırıldı. Bir qara canavar atı tətentitmişdi. Qorxudan ağacın başına dolanan at

daha hərəkət edə bilmirdi. Tez təfəngi canavara tərəf tuşlayıb tətiyi çəkdi. Bayaqdan bəri yağışdan islanan silah açılmadı. Bu gün səhv üstə səhv edirdi. Bu sonuncunu isə özünə bağışlaya bilmirdi. Canavar Aslana fikir vermədən öz işi ilə məşgül olur, boz ayqırından qanlı bir dişlək götürmək üçün daha da yaxına gedirdi. Yorulan atın təslim olmasına çox az qalmışdı. Ova gedərkən atı da məşədə qoysayıdı, daha kəndə qayda bilməzdi. İndi heç nə düşünə bilmirdi, hətta qardaşını belə... İndi ağlında olan tək şey şərəfi idi. Təfəngin lüləyindən tutub ata doğru getdi. Məqsədi canavarı qundağı ilə vurmaqdı. İndi atla canavarın arasında dayanmışdı. Daha canavar da ata hücum etmir, sadəcə, dayanıb qarşısındaki bu cavan oğlana baxırdı. Canavarın baxışları damarında axan qanı dondurmuşdu, lakin qəzəbi donan qanını yenidən isindirdi. İndi iki düşmən nifrətlə bir-birinə baxır, heç biri yerindən tərpənmirdi. Bu vəhşi təbiətin qoyduğu bir qanundu. İki yırtıcı savaşıdı zaman qanunu poza bilməzdi. İlk baxışdan düşmənlər bir birinə baxırsa, sona qədər bu belə də davam etməlidir. Gözlərini qaçıran – qorxan məğlub sayılır, lakin çıxıb getməsinə izn verilirdi. Aslan təbiətin bu qaydasını ruhunda hiss etdi. Bəli, ilk dəfə gözlərinin böyük bir silah olduğunu da burada öyrəndi. Bir saata qədər davam edən bu döyüş nəhayət sona çatırdı. Vaxt keçdikcə insanın özünə inamı artır, canavar isə yorulurdu. Nəhayət, savaş başa çatdı. Canavar bir dəfə möhkəm ulayıb, baxışlarını Aslanın gözlərindən çəkdi və uzaqlaşdı...

Kənd çatanda atın tərkini boş görən Alxan gülməyə başladı. Ətrafında olanlar da ona qoşuldu. Ovdan əliboş gədiyini zənn edirdilər onun, ancaq bilmirdilər ki, bu oğlan uşağı ilk ovunda qorxularına qalib gəlib, uşaq olaraq çıxdığı kəndə kişi olaraq geri dönündü. Alxan və ətrafında olanlar gülür, Aslan isə boz ayqırın belində sakitcə onlara yaxınlaşırırdı. Artıq qaranlıq qarışmaq üzrəydi. Sulu qar, qara çevrilmiş, ətraf yavaşça ağarmaqla məşğuldı. Bu zaman uzaqlardan bir canavar səsi gəldi. Bu səs Aslana tanışdı, bu səs onun ürəyindəki cəsarətin səsiydi. Canavarın ulaması ilə gülüş səsləri dayandı. Aslan soyuqqanlı hərəkətlərə atdan düşüb, düz Alxan kişinin qarşısında dayandı. Yaşı yetmiş keçmiş qoca kişi bir an onun gözlərinə nəzər saldı. Bu zaman yenidən gülmək istədisə də alınmadı. O baxışlar on doqquz yaşlı bir oğlanın deyil, gecələr canavar ovuna çıxan Alının baxışlarıydı sanki. Bu an içindən gizli bir sizilti

keçdi. Aslan isə qarşısındaca dayanmışdı. Burada nəsə olacaqdı, bunu əngəlləmək mümkün deyildi, artıq. Bu kəndin yazılmamış qanunlarındandı. Bir kişi başqası tərəfindən təhqir olunursa, cavabını verməlidir. Əgər cavabını verə bilməsə, ya özünü öldürməli, ya da çıxıb buralardan getməliydi. Alxan kişi daha nədənsə qorxacaq yaşda deyildi, ancaq Aslanın babası yaşda bir kişiye əl qaldıracağına da inanmırıdı. Elə bu an Aslanın sağ əli havaya qalxdı və sürətlə Alxanın yanında qımışan Cəfərin üzünə dəydi. Şapalağın təsiri ilə palçığın içiñə yuvarlanan Cəfər yerində qalxa bilmədi, huşunu itirmişdi. Bu ani hərəkətdən sonra hamı donub yerindəcə qalmışdı. Daha deyiləcək bir söz qalmamışdı. Alxan kişinin yanında ogluna şillə vuran adama kim nə deyə bilərdi ki?! Aslan eyni sakitliklə atın belinə qalxdı və oradan uzaqlaşdı. Bu zaman Alxanın bacısı oğlu Samir təfəngi Aslanın kürəyinə tuşlasa da, Alxan kişi buna mane oldu. Cəfəri yerdən qaldırbı atın yəhərinə aşırdılar və oradan uzaqlaşdılar. Alxan kişi var toplamağı sevən, hətta bəzən işlətdiyi kəndilərə zülm edən biri olsa da, köhnə kişilərdəndi. Bilirdi ki, orada Aslan haqlıydı və onun oğlu bir şapalağa özündən getmişdi. Onun üçün də, - əgər Aslana bir köpəkoğlunun güllə atdığını görsəm, onu it balası kimi döyə-döyə öldürəcəm - dedi. Elə də oldu. Alxan kişi ölüne qədər onun qohumlarından heç kim Aslana dəyib dolaşmadı. Ancaq Cəfərin ürəyindəki nifrət heç vaxt soyumadı, günü-gündən böyüdü...

O günün sabahı isə tezdən ova gedən Aslan bir neçə saatdan sonra atının tərkinə böyük bir maralı bağlayıb gətirdi. İkinci ov uğurlu olmuşdu. Elə kəndin ortasındaca maralı soyub, öz dərisinin üzərində bələb camaata payladı, balaca bir pay isə özü üçün götürdü. O gündən sonra yavaş-yavaş Aslan oldu, Aslan bəy. İllər keçdikcə baxışları daha da kəskinləşdi, üzü, qaşları ona əsl kişilik görkəmi verdi. Aslan bəy çox yaraşıqlı olsa da, heç vaxt bir qadına, qızə dönüb baxmadı. Tək dərdi qardaşını böyütmək, oxutmaqdı. Ali kişi Qədirlə, özü Cəfərlə savaşırdı, lakin qalib gələ bilmirdilər. Yaxşı anlayırdı ki, qalib gəlmək üçün başqa şey lazımdı. Bu kəndi ancaq cəsarət və savad birləşərsə xilas etmək mümkün olar. Qardaşının da cəsur biri olacağından şübhəsi yox idi, lakin o, oxumalıydı... oxuyacaqdı.

Müşfiq yeddi yaşına çatanda Aslan bəy onu rayon mərkəzindəki məktəbə yazdırdı. Burada

yaşayan atasının tanışlarından da birinin evinə yerləşirdi. Onsuz həftədə bir neçə dəfə ət satmaq üçün bazara gəlirdi. Qardaşını tez-tez görə də biləcəkdi. Bundan sonra o daha çox ova getməyə, daha həvəslə yaşamağa başladı. Tez-tez xəyallar qururdu. Müşfiq müəllim olaraq kəndlərinə geri dönür, tikildiyindən bu yana ağızı bağlı qalan məktəbin qapıları açılır və nəhayət, bu kəndin uşaqları da elm, təhsil öyrənirdi.

Müşfiq məktəbə çox tez alışdı. Burada oxuyanların çoxu onun kimi kasib uşaqları idi. Varlılar uşaqlarını oxutmağa ehtiyac duymurdu. Onların düşüncəsinə görə dünya elə bu cür də dönəcək, uşaqları da bəy olacaqdi. Müşfiqin ilk yazmağı öyrəndiyi söz qardaş sözü oldu. O, atanmasını görməmiş, bütün varlığı ilə qardaşına bağlanmışdı. Onun da gözləri yaşıldı, baxışları hələ kişiləsməsə də, davranışları ilə balaca bir kişini xatırladırdı. Dərsdə digər uşaqlar dəcəllik edəndə, dalaşanda o, sadəcə, dərsləri ilə məşğul olurdu. Beləcə, müəllimlərinin sevimliyi olmuşdu. Ancaq bu hal digər uşaqların xoşuna gəlmədi. Tezliklər qısqanlıqlar başladı. Müşfiqə qardaşı sakit olmayı, sadəcə, dərsləri ilə məşğul olmayı tapşırmışdı. Onun üçün də uşaq yoldaşlarının atmacalı sözlərinə belə cavab vermir, ürəyində qəzəbini boğmayı öyrənirdi. Lakin onun yaxşı oxumağı, müəllimlərin ancaq ondan danışması yoldaşlarını lap özündən çıxardı. Bir gün dərsdən çıxanda onunla hesablaşmaq qərarına gəldilər. Yaz aylarından biri idi. Mövsümi yağışlar başlamış, hər tərəf su, palçıq idi. Yenə də havadan, təbiətdən həyatın, baharin qoxusu gəlirdi. Müşfiq dərsdən çıxıb qaldığı evə tələsirdi ki, çox islanmasın. Bu zaman uşaqlar yolda onun qarşısını kəsdi. Uşaq məsələni anlasa da, qardaşının sözlərini xatırlayıb oradan uzaqlaşmaq istədi. Lakin buna izn vermədilər. Hətta onun qorxudan qaçmaq istədiyini düşünüb daha da cəsarətləndilər. O, isə sakitcə dayanıb olacaqları gözləyirdi. Ona dalaşmağa izn verməmişdi qardaşı, onun üçün də uşaqların vuracaqları şillə, təpiyi gözləməyə başladı. Tək hədəfi bu davada yixilmamaq, sona qədər ayaq üstə dayanmaqdı. Elə də oldu. Uşaqlar nə qədər vursa da, o yixılmadı. Bundan qəzəblənib daha möhkəm vurdular, lakin nə onu yixa, nə də gözlərində bir damla yaş görə bildilər. Sonda bezib söyə-söyə çıxıb getdilər. Bu hal dəfələrlə təkrarlandı, ancaq nəticə dəyişmədi. Sonra illər bir-birini əvəz etdikcə Müşfiq böyüyür, qardaşı

və atası kimi şahin baxışlı bir oğlan olurdu. İndi nəinki onun qarşısını kəsmək, heç onun gözlərinə də baxmağa kimsə cəsarət etmirdi. Bütün bunlar olsa da, o yenə də sözünü tutur, heç kimlə dalaşmırı. Büyüdükcə qardaşı ilə aralarında uzun-uzadı səhbətlər olur, Aslan bəy ona atası, babası və onların düşmənləri haqqında danışırı. "Ən əsası - sənin savaşın elmlə olacaq, sən heç vaxt mənim kimi yumruqla, silahla savaşmayacaqsan. Bu elə bir savaşdı ki, onu ancaq təhsillə udmaq olar" - deyirdi. Bu sözlər Müşfiqin heç ağlından çıxmır, daha həvəslə oxuyur, öyrənir, bir an öncə illərin keçməsini istəyirdi ki, ali məktəbə qəbul olsun və müəllim olaraq kəndlərinə qayıtsın. O yay aylarında kənddə olsa da, Aslan bəy onu ovdan, silahdan uzaq tutur, özü də bacardığı qədər düşmən qazanmamağa çalışırı. Dünyanın işini bilmək olmaz, xəlvət bir yerdə uşağın qabağını kəsib nəsə bir pislik edərlər, - deyə düşünürdü hər zaman. O, elə düşünsə də Cəfər tamam fərqli düşüncədə idi. Bu gənc yaşıda Aslana bəy deyilməsi, özü də kasib olduğu halda onu yaman incidirdi. Özü Aslandan on yaş böyük, var-hal da istənilən qədər, ancaq bəy ola bilmirdi. Hər gün ürəyində böyükən nifrəti artıq onu dinc dayanmağa qoymurdu. Bir gün Aslan bəy boz ayqırı çəmənliyə örükəldikdən sonra harasa getmişdi. Axşama qədər kənddə olmayıacaqdi. Bunu bilən Cəfər uşaqlara tapşırı ki, ilxinin ən dəli bir neçə ayqırını ayırıb, boz ayqır otlayan yerə qovun. Qulluqçular Aslan bəydən qorxsalar da, bunu etməli oldular. Örükədə olan boz ayqır nə qədər savaşsa da bu qeyri-bərabər döyüşü məglub tamamlandı. Axşam kəndə qayidian Aslan bəy atı örükədə qanlar içində ölmüş gördü. Daşın hansı tərəfdən atıldığını bilsə də, hələlik sakit dayanmayı seçdi. Öz vəfali dostunu qurd-quşa yem olmasın deyə torpağa tapşırı. Bir kişinin ya atına sataşdırın, ya arvadına eyni şeydi. Bunun intiqamı alınmasa, daha pis şeylər olardı. Aslan bəyi qorxudan Müşfiqdi. Bu alçaqlar ona hər şey edə bilərdi. Ancaq hesabını soruşmasa, daha pis olardı. Qara-qara düşünməyə başladı. Elə bir şey etməliydi ki, Cəfər bir daha ona nəsə etməyi ağlığının ucundan belə keçirməsin.

Bu aralıqda daha bir maraqlı hadisə baş verdi ki, Aslan bəy nəinki intiqamını istədiyi kimi aldı, hətta əvvəl təkcə öz kəndlərində bəy adlanırdısa, indi şöhrəti bütün rayona yayıldı. Cəfərin pislik etdiyi insanların sayı o qədər coxdı

ki, son zamanlarda gecələr də rahat yata bilmirdi. Bu yaxınlarda qonşu kəndlərdən birində toyda olarkən xeyli içir və axşam bunu güclə ata mindirib, evinə yola salırlar. Ancaq yolda bir qız görür və ağılı gedir cavanlığına. Bir təhər atdan enib, qızın qabağını kəsir. Bunun sərxiş olduğunu görən qız yanından uzaqlaşmaq istəyəndə də qolundan tutur, lakin qız gözünə döndüyüm bunu itələyib yixır və qaçırl. Ayağa qalxan Cəfər güc-bəla ilə yəhərə qalxır və gəlir evə. Sabah tezdən arvad-uşaq hay-küyə oyanır yuxudan. Həyətdə iki nəfər atlı söyə-söyə Cəfəri çölə çağırır. Gözünü açıb, səsləri eşidəndə məsələnin nə olduğunu anlayır. Tez arxa qapıdan qulluqculara xəbər eləyir ki, tūfəngləri götürüb hazır olsunlar. Bir neçə dəqiqliqə sonra Cəfər yanında beş-altı əli silahlı nökərlə həyətə çıxır. Xeyli qışqır-bağırdan sonra yanındakılara – "qovun bu it küçüklərini" – deyə qışqırır. Atlılar sinələrinə tuşlanan tūfəngləri görəndə gedirlər, ancaq gedərkən biri "– sən bizim bacımıza sataşdin, indi sənin arvadını apararıq, sən onda görərsən" – deyir və gözdən itir. Bax, o hadisədən sonra Cəfər gecələri rahat yata bilmirdi. Silahlı nökərlər gecə-gündüz növbədə dayansalar da, qorxudan azad ola bilmirdi. Və bir gecə şirin yuxuda olduqları zaman qorxuduğu şey başına gəldi. Atışma səslərinə yuxudan oyanıb, üst-başını geyənə qədər olan oldu. Daha çöldən silah səsi gəlmir, sadəcə, yaralı nökərlərin fəryadını duya bilirdi. Bu da onu daha da qorxudurdu. Çarəsizcə gözləməyə başladı. Arvadı, uşaqları xisin-xisin ağlayırdı. Bu zaman otağın qapısı təpiklə açıldı və bir üzü bağlı kişi içəri daxil oldu. Cəfər ayağa qalmaq istəsə də, tūfəngin qundağı bonunun arxasına dəyib onu yerə uzandırdı. Uşaqların hay-küyünə fikir vermədən arvadın qolundan tutub sürüyə-sürüyə çölə çıxardı. Əynində ancaq gecə paltarı olan qadın utancından ölüb, girməyə yer gəzirdi. Həyətdə əllərində silah olan beş nəfər vardi. Onlardan biri irəli çıxıb, yoldaşına yardım etmək istəyirdi ki, arvadı atın belinə qoyub aparsınlar. Elə bu zaman açılan bir gülə onun silah tutan əlini qana boyadı. Nə baş verdiklərini anlayana qədər bir neçə dəfə də havaya atəş açıldı. Kimsə "silahları tez yerə atın, yoxsa hamınız öləcəksiniz" – deyə bağırdı. Gülə səsinin haradan gəldiğini qaranlıqda görmədiklərindən silahları yerə atmağa məcbur oldular. Onları onlarla adam da mühasirəyə almış ola bilərdi. Silahları yerə atıb divara tərəf döndülər.

Bu zaman qaranlıqdan sanki bir cüt canavar gözləri göründü. Aslan bəyin gözləri qaranlıqda bu cür parlayırdı hər zaman. Onlara yaxınlaşışının dibində çıxanı dedi. Bu zaman onlardan biri, – bəy, o alçaq bizim bacımıza sataşib, bizim yerimizdə sən olsan nə edərdin, – deyə özünü haqlı göstərməyə çalışdı. Bu zaman daha da əsəbləşən Aslan bəy, – kəs səsini küçük, biri mənim bacıma toxunmağa çalışsa, o adamın başını kəsərəm, yoxsa sənin kimi heyfimi arvaddan çıxaramaram, – dedi. Bu zaman Cəfər də çölə çıxıb olanları izləyirdi. Bu mənzərə onun ölümü deməkdi. Sabah danışacaqlar ki, Cəfərin arvadını quldurların əlindən Aslan bəy alıb. Onun yerinə bir şərəfli adam olsa, ömrü boyu Aslan bəyin dostu olar, ona bir pislik etməzdi. Lakin bu gecə baş verənlər onun nifrətini daha da alovlandırdı. Daha bu kənddə iki nəfərdən biri ölməlidir, deyə düşündü. Aslan bəy onları tənbeh etdikdən sonra buraxdı. Məsələ burada bağlanmışdı. Yaxşı bilirdi ki, bacısı üçün bura gələnlər daha bu məsələni bağlayacaq. Cəfərin buna layiq olduğunu da yaxşı bildiyindən uşaqları özü buraxdı ki, başlarına bir iş gəlməsin. Boz ayqırın intiqamı alınmışdı.

Müşfiq indi ali məktəbdə oxuyurdu. Eyni zamanda həm oxuyub, həm də işlədiyindən Aslan bəyin işi xeyli rahatlaşmışdı. O, daha əvvəlki qədər ova getmir, kənddə-kəsəkdə dolaşib, qardaşının yolunu gözləyirdi.

Bir gün Aslan bəy hansısa bir iş üçünsə qonşu kəndlərdən birinə getmişdi. Geri dönərkən yol kənarında balaca bir uşağı ağladığını gördü. Bu beş-altı yaşlarında bir oğlan uşağı idi. Gec olmasına baxmayaraq atdan düşüb, uşağı nə üçün ağladığı ilə maraqlanmaq istədi. Ancaq nə qədər dilə tutsa da, uşağı ağızından bir söz də ala bilmədi. Nəhayət, susmaq və gözləmək qərarına gəldi. Bu balaca gecəni burada keçirməyəcək, öz evlərinə gedəcəkdi haçansa. Elə də oldu. Aradan bir qədər keçəndən sonra uşaq yola düzəldi. Aslan bəy də uzaqdan, onu qorxutmadan izləməyə başladı. Xeyli getdikdən sonra balaca bir daxmaya girdi uşaq. Bu qara dam onların necə kasıb olduğunu göstərirdi. Aslan bəy daxmanın qapısını döydü. Bu zaman içərindən yaşı bir kişi çıxdı. Xeyli davam edən səhbətdən sonra məlum oldu ki, yaşılı adam uşağın babasıdır. Bu iki insanın bir-birilərindən başqa da kimsələri yoxdu. Qoca güc bəla ilə işləyib nəvəsinə baxırmış. Quru çörək də olsa ac

qalmırımlar. Ancaq bu yaxnlarda kəndin varlılarından olan Səməd kişi bunların bir parça torpaqlarına göz dikir və əllərindən alır. Məhləyə də bir həyasız it bağlayır ki, heç kim ora yaxın gedə bilməsin. Uşaq da buna görə ağlayıb, özünü öldürür. Aslan bəy o dəqiqə anladı ki, buraların da Cəfəri bu Səməd kişidir. Bir an ümidsizliyə düşdü. O bir nəfəri oxudurdu, lakin gör ölkədə nə qədər savaşılaçaq cəbhə var. Minlərlə müəllim ordusu lazımdı, bu savaşçı qazana bilmək üçün. Ancaq bu ümidsizlik çox az çəkdi. Yəqin, bu boyda məmələkətdə uşaq oxudan bir tək Aslan deyil ki... bu düşüncələrlə uşağın başına sığal çəkib, bu gecəni kasib daxmasında keçirmək istədiyini bildirdi. Qoca Aslan bəyi tanımış, belə bir kişini qonaq edəcəyinə çox sevinir, bir yandan da qonağına qabağına qoyacaq bir şeyi olmadığı üçün pis olurdu. Aslan bəy içəri girərkən xurcunu da özü ilə gətirib qoydu evin ortasına və ağızını açıb içindəkiləri düzdü masanın üstünə. Xeyli ərzaq vardi. Şirin-şirin davam edən söhbət sırasında Aslan bəy balacadan məktəbə getmək istəyib, istəmədiyini soruşdu. Uşaq məktəbin nə olduğunu bilməyəndə isə mehribanlıqla onu başa saldı. Elə şirin-şirin danışındı ki, uşağın balaca ürəyində bir an önce məktəbə getmək istəyi baş qaldırdı. Sonra yaxında qardaşının gələcəyindən və məktəblərinin açılacağından danışdı. Qocaya dedi ki, baba bu igid oğlan da gəlib bizdə qalar, kəndimizin məktəbində də oxuyar. Bir gün o da müəllim olub öz kəndinizdə məktəb açar. Gözləri dolan qoca Aslan bəylə razılaşdı, ancaq o günləri görməyəcəyini yaxşı bilirdi. Artıq gecədən xeyli keçirdi. Aslan bəy qocadan məhlənin və Səməd kişinin evini yerini, yolu öyrəndikdən sonra geri dönəcəyini söyləyərək evdən çıxdı. Bir başa atı itin bağlandığı yerə sürdü. Zəncirdə olsa da bu itə yaxınlaşmaq hər kişinin işi deyildi. Aslan bəyin gözlərini görən it canavarın ona yaxınlaşdığını zənn edib zingildəməyə başladı. Kişi sakitcə iti açıb apardı düz Səmədin qapısına. Bir uşağın göz yaşlarına səbəb olan iti sahibinin qapısındaki alma ağacından asarkən qəlbə az da olsa peşmanlıq duymadı. İti asıldıqdan sonra sakitcə daxmaya qayıtdı və şirin bir yuxuya daldi. Sabah tezdən Səməd iti o halda gördükdə donub yerindəcə qaldı. Bu işi kimin, nə üçün gördüyüni bilmədi, heç vaxt da bilməyəcəkdi, lakin daha o kişinin torpağına toxuna bilməyəcəyini yaxşı bilirdi.

Tezdən atın belinə qalxan Aslan bəy isə kəndlərinə doğru yola düşdü. Bundan sonra tez-tez bu kasib daxmasına baş çekir, onlara pay gətirirdi. Qırx yaşına az qalırdı. Elə qoca deyildi, lakin həyat onu qocalmış, kövrəltmişdi. Atın belində üzündən, gözlərindən öpən küləyə gülümşəyə-gülümşəyə Müşfiqin gələcəyi günü düşünürdü. Saçlarına düşən dən, yaşıl gözlərindəki kədərlə Aslan bəy çox yaraşlı görüñürdü...

Cəfər Aslan bəyin kənddə olmadığını biliirdi. Uzun zamandan bəridir, ağılnda olan alçaqlığı həyata keçirmək üçün bundan gözəl fürsət ələ düşməzdi. Nə qədər nökəri varsa, silahlandırdı və hər hazır olmalarını istədi. Aslan bəy bir həftə olardı ki, şəhərə qardaşı Müşfiqin yanına getmişdi. Bu günlərdə gələcəkdi. Cəfərin planı baş tutarsa, Aslanı elə kəndin girəcəyində – qanlı təpənin yanında öldürəcəkdi. Planı qursa da, it kimi qorxurdu Cəfər. Əgər Aslan bəyi öldürə bilməsə, öz başı gedəcəkdi. Yox, əgər öldürsə, öldürə bilsə bütün bölgə ondan danışacaq, Aslan bəyi öldürən bu qəhrəmanın bir sözü iki olmayacaqdı. Gah qorxu, gah da şirin xəyal içində gözləyirdi...

Bu il sonuncu kursda oxuyurdu, Müşfiq. Sonra kəndlərinə dönəcək və müəllim olacaqdı. Aslan bəy də bu sonuncu ilində qardaşını ziyarət edib, hali ilə maraqlanmaq istəmişdi. Qardaşına baxdıqca ürəyi dağa dönürdü. İndi qarşısında yetim qalan köməksiz bir körpə yox, uzun boylu sərt baxışlı bir kişi vardi. Müşfiq boyda qardaşını belə keçmişdi, ancaq gözləri eyni ilə Aslan bəyin gözləri kimi yaşındı. Yaşıl, qaranlıqda işiq saçan gözlər bu nəslin kimliyi kimi idi. Bu görüş zamanı Aslanı sevindirən başqa bir şey də qardaşının sevdiyi qızla tanış olması oldu. Bəli, o sevməli, evlənməlidir. Atasının ocağının onun uşaqları sönməyə qoymayacaqdı. Eyni yerdə oxuyurdular, hər ikisi müəllim olacaq, millətinin gələcəyi üçün savaşacaqdı. Qardaşını elə gördükcə ürəyinə bir sevinclə yanaşı kədər də baş qaldırdı. Ona elə gəlirdi ki, bu son görüşdü, bir daha onun alnından öpə bilməyəcək, boyuna baxıb qürur duymayaqcaqdı. Bu qəribə hal içində vidalaşarkən son sözlərini söyləməyi də unutmadı.

– Qardaş, həyatın işini bilmək olmaz. Ölüm hər insan oğlunun başına gələcək qaçınılmaz sonluqdur. Mən də ölcəm. Ola bilsin ki, bir daha görüşə bilmədik. Əgər elə olsa dediklərimi heç vaxt yaddan çıxarma. Mənim bütün ümidlərim, arzularım səninlə həyata keçəcək. Sən müəllim

kimi kəndimizə qayıdacaq, Cəfər bəy kimi insanlarla mübarizə aparacaqsan. Bu savaşda cəsarət və elmi birləşdirməsən sən də məğlub olarsan. Qoy, onlar qarşılında yeni bir Ali, Aslan bəy görsünlər. Eyni zamanda savadlı bir müəllim olan Müşfiqi. Onlarla savaşa bilmək üçün bəzən gullə də atmalı olacaqsan, çünki səni zəif bilsələr, bir gün də yaşamağa qoymazlar. Məni Aslan bəy olaraq tanıdlar, sevdilər... səni isə Müşfiq müəllim olaraq sevsinlər. Oğul filan kənddə bir kasib uşaq da var, sən kəndə gələn kimi yanına gələcək. Ona da sahib çıxıb oxudarsan. Atamızı gullə ilə vurub öldürdü hansısa alçaq, onun qatilini bu gün də bilmirik. Eyni hal mənim də başıma gələ bilər. Bizim qisasımızı isə sən alacaqsan, Müşfiq. Bir əlində qələm, birində silah olsun.

Qardaşının bu son sözlərini dinlədikdən sonra gözləri dolmaq istəsə də, buna izn vermədi. Ağlaya bilməzdi, hələ qardaşının yanında heç vaxt. Dediynə görə qardaşı ata, anaları öləndə belə gözlərində yaşı axıtmayıb. Müşfiqi də belə tərbiyyə etmişdi - kişi ağlamaz, kişi ağladığı zaman qeyrətiz olur. Onun üçün bu lap sonuncu görüş də olsa, bir daha qardaşını görməsə də ağlamayacaqdı. Sadəcə, qardaşının ardınca kədərlilikədərli baxdı. Bu insan bir qəhrəmandı - onun qəhrəmanı və onun kimi neçə köməksiz insanların. Ürəyində bəylərə, sadə kəndliliyə zülm edən insanlara qarşı böyük nifrət vardi. Qardaşı da bir bəydi, lakin bu bəyliyi ona camaat vermişdi, bu bəyliyi ona sadəcə onun hesabına dilinə ət dəyən kasib kəndli balaları vermişdi. Daha qardaşı görünmürdü. Bu an ürəyi titrədi, Günəşini batmışdı sanki... indi ciyinlərində ağır bir yük vardi. O, Aslan bəyin qardaşı Müşfiq müəllim olacaqdı. Bu dəfə sanki qardaşının yerinə xeyalları özü qurdı. Kəndləri gəldi gözləri öünü və məktəbin həyətində oynayan onlarla uşaq. Bu an gözlərindən axan bir damla yaş ürəyinə düşdü...

Rayona çatandan sonra atını minib kəndlərinə doğru yola düşdü. Bu dəfəki səfərdə bəyin silahı ciyində deyildi. Gedərkən sevincindən tüfəngi götürməyi unutmuşdu. Bunun üçün bir balaca özünü danladı. Ağlına lap ilk ovu zamanı etdiyi səhvi düşdü. Onda yağış yağarkən silahını qorumağı unutmuş və az qala, canavara yem olacaqdı. Onda düşmən bir heyvan da olsa mərdlikdə anlayan biri idi. İndi isə düşmənləri hər cür alçaqlığı edə biləcək, öz cinsindən olan insancıqlardı. Ancaq Aslanı, Aslan edən ürəyi

olub bu zamana qədər bir parça dəmir yox. Onun üçün narahatlığı ürəyindən qovub yoluna davam etdi. Bahar öz ayaq səsləri ilə isindirməyə başlamışdı torpağı, havanı. Bu gözəl hava ona ləzzət edir, sanki qanadlandırıb göylərə uçurmaq istəyirdi. Bu an ağlına tənha canavarın hekayəsi düşdü. Sürübən uzaqlaşış yalnız yaşayan canavara insanlar Yalquzaq adını vermişdilər. Əslində, özü də yalquzaq kimi keçirmişdi bu qırx illik ömrünü. Hər zaman dağda, meşədə ov arxasında qacaqça keçən illər... tək başına keçən gecələr. Bu an yaz yağısı Aslan bəyin dodaqlarından öpmək istədi sanki. Külək bir necə damla yağışı onun dodaqlarına vurdu. Görəsən, canavarların da insanlar kimi duyquları varmı, insanı başa düşdük hansısa səbəbə görə yalnız yaşayır. Axı bir canavar niyə yalquzaq olsun ki... Bu düşüncələr onu uzaqlara, uzaq illərə apardı. Bir dəfə kəndə canavar sürüsü dədanmışdı. Kasib, kusubun əlində olan bir-iki heyvanın da canı təhlükədəydi. Bir dəfə canavarlar kəndə girib, çıxandan sonra onların arxasında düşdü. Boz ayqırın belində onları qovur, hərdən geriyə dönüb ona baxıb dişlərini şaqquşdan canavarlara fikir belə vermirdi. Boz ayqır da belindəki sahibinin ürəyinin cəsarətli döyündüyünü görüb daha bir ehtirasla atılırdı irəliyə doğru. Arada bir tüfəngi yuxarı qaldırıb atəş açır və bu zaman çöllərə vəhşi bir nalə yayılırdı. Bir neçə saat davam edən bu qovhaqovda üç canavarı öldürə bilmədi. Daha gecdi kəndə geri dönmək lazımdı. Bu zaman boz ayqırın başını kəndə doğru çevirdi. Bir xeyli gəlmişdilər ki, yaxınlıqdakı qayalıqlardan bir canavar səsi qulaqlarının dibində gullə kimi açıldı. Bu fərqli bir səsdi - bayaqdan kəndə hücum edən sürübdəki canavarların səsinə heç oxşamırdı. Bəli, bir yalquzaqla qarşılaşmışdı. O atı daha möhkəm sürməyə başladı. Bu zaman qayalıqlarda ulayan canavar aşağı enib atı izləməyə başladı. At nə qədər möhkəm gedirdi, canavar da daha bərk qayırdı. Bu zaman damarındaki qanın donduğunu, saçlarının biz-biz olduğunu duydu. Əli əsə-əsə tüfəngi havaya qaldırıb atəş açdı, lakin bu səs yalquzağı qorxutmamışdı, hələ də onu izləyirdi. Yırtıcıda olan bu cəsarətə heyran olmuşdu. Belə bir heyvani öldürməyə əli gəlmirdi, bir yandan da onun yaxınlaşdığını gördükçə bədənində dolaşan qorxuya əngəl ola bilmirdi. İndi boz ayqır da qorxur və sahibini bir an önce bu təhlükədən xilas etmək istəyirdi. Ancaq bir atın canavardan

qaçması imkansızdı. Geriyə dönüb baxanda canavarın lap yaxınlıqda olduğunu gördü. Atəş açmaq üçün son şansı idi bu. Nəhayət, tüsəngi yalquzağa təfəf tuşlayıb atəş açdı. Sonra üç-dörd dəfə daha atəş səsi gəldi. Bu zaman xəyaldan ayılan Aslan bəy kənlərinin girəcəyində – qanlı təpədə olduğunu gördü. Bəs kürəyini və sinəsini yandıran bu acı nəydi? Başının hərləndiyini, gözlərinin qaraldığını hiss etdi. Nə qədər elədisə də, atın belində dura bilmədi və yerə yıldı. İndi onun qanı da ot bitməyən qanlı təpənin torpağına qarışındı. Son anlarında hər şey ona bəlli oldu, niyə bura qanlı təpə deyilməsi, niyə buradan ot bitməməsi... Yağış daha bərk yağır, az qalırıdə leysana çevrilsin. Sonuncu dəfə göy üzünə doğru baxmağa çalışdı, ancaq hər yan qaranlıqdı... Bu gün hava yaman tez qaraldı, deyə düşündü....

Bu olanlara inana bilmirdi. Uşaqlıqdan bəri ən böyük düşməni olan Aslan indi ayaqlarının dibində yatırdı. O, ölmüşdü, ancaq Cəfərin ürəyi soyumaq bilmirdi. Onu kəndbəkənd dolaşdırıb, baxın sevimli Aslan bəyinizi mən öldürdüm, demək istəyirdi. Əvvəlcə ayaqlarından ata bağlayıb sürümək istədi, ancaq qorxdu. Aslan bəyi ölüsündə belə qorxdu. Ölmüş olsa da, gözləri açıqdı. Yaşıl gözləri donsa da, hələ də oradan bir məgrurluq, kişilik yağırdı. Cəsədi atlardan birinin belinə aşırıb kəndə gətirdilər və Aslan bəyin öz həyatlarını atdılar. Bütün bunlar kənd sakinlərinin gözləri öündə baş verirdi. Cəfər cəsədi atdı və bağırdı: "bir adam bu meyitə yaxın gələr, onu basdırmaq istəyər onu bu kənddən it qovan kimi qovaram..." O, ilk dəfə idi, bu qədər ürəklə bağırı, kəndliləri bu cür təhdid edirdi.

Cəfərin unutduğu bir şey vardı. Aslan bəy bir günün içində bəy olmamışdı, o bir günün içində kişi olmamışdı ki, cəsədi də ortaqliqda qalsın. Elə o günün axşamı Aslan bəyin həyatında çoxlu adamlar vardı. Bu adamları Cəfər heç vaxt görməmişdi. Bəyin öldürülüyüünü eşidən nə qədər kasib, nə qədər əli silah tutan kişi vardi, hamısı yüksışib gəlmışdı. Bu qədər adamın yüksəldığını görən Cəfər bir neçə gün kənddən uzaqlaşmağın doğru olacağını düşündü və çıxıb getdi. Aslan bəyi əsl bəyə layiq bir şəkildə dəfn etdirilər. Onu ağlayacaq bir qızı, bacısı yoxuydu, lakin el-obanın gəlinləri onu öz doğma qardaşları kimi ağladılar...

Aradan bir neçə ay keçdi. Nəhayət, Müşfiq kəndə geri döndü. Bəli, indi o doğma kəndlərinə

müəllim olaraq gəlmişdi. Yanında da sevdiyi qadın. Birlikdə əl-ələ verib məktəbi işə salacaqdılar. Ancaq bu sevinci Aslan bəyin ölüm xəbəri kölgədə qoydu. Müşfiq yol boyunca qardaşının onu necə qarşılıyacağını, ayağının altında qurban kəsəcəyini xəyal edirdi. Hələ evinə gəlin gəldiyini görən bəyin sevincinin həddi-hüdudu olmayıacaqdı. İndi isə soyuq, qardaşsız ev qarşılıyır onu. Bütün olanları öyrəndi. Cəfərin Aslan bəyi necə öldürdüyünü, cəsədinə edilən hörmətsizliyi... hər birini. Gəlini də götürüb bəyin məzarını ziyarət etdirilər. Özü tənha canavar kimi yaşayan Aslan bəyin məzarı da digər məzarlardan ayrı bir təpənin ətəyindəydi. Sanki qardaş gəlişi ilə məzar da ürəkləndi, ətrafında olan güllərin ətri ilə qucaqladı qardaşını, sərin yay küləyi ilə alnından öpdü gəlininin. Bir xeyli dərdləşdi qardaşı ilə, sonuncu görüşdə onun dediklərini xatırladı. İndi anlayırdı ki, bu kənddə Müşfiq müəllim olmadan öncə, bircə günlük də olsa Müşfiq bəy olmağa məcburdu. Eyni ilə Aslan bəy kimi zülm edənin qarşısına çıxıb, onun dərsini verə bilməsə, məktəbinə bir uşaq da gəlməyəcəkdi. Atası, qardaşı vurulmuşdu... Büyük ehtimalla hər iksini atılan güllə eyni silahdan çıxmışdı. İndi qisas zamanı idi, indi və ömür boyu. Müşfiq bəy qisasını bu gecə alacaq, Müşfiq müəllim isə bir ömür həsr etməli olacaqdı bu intiqama. Evə gəldikdən sonra qardaşının papağını başına qoydu, tüsəngini çıxınə asıb, atının belinə qalxdı. Bu formada gəzib dolaşacaq dosta da, düşmənə də göstərəcəkdi gəldiyini. Atın belində gəzdikcə yaşılı adamlardan bəzisi onu atası Ali kişiye, digərləri isə qardaşı Aslan bəyə bənzəirdi. Lakin o heç kim-səyə bənzəmirdi, bənzəmədiyini göstərmək istəyirdi. Qardaşı onu özünə oxşamasın deyə uzaqlarda oxutmuşdu. Atın belində çox vahiməli bir görkəm verirdi, yaşıl gözləri ox olub saplanırdı onun gözlərinə baxmaq istəyənlərə.

Tezliklə xəbər Cəfərə də çatdı. Doğrusu, o, Aslan bəyin ölümündən sonra qardaşının qorxub bir də buralara gəlməyəcəyini düşünmüdü. İlənin başını əzdikdən sonra quyruğundan qorxmağı özünə sığışdırırmırdı. Ancaq Müşfiq kəndə gəlmış və ona meydan oxuyurmuş kimi küçələrdə gəzirdi. Bu xəbər onu bir az həyacanlandırdı. Ürəyində, - canavarın balası, tülükü olacaq deyildi ki, - deyə söydü də. Məsələ aydın olmuşdu. Bu gecə kənddə hesablaşma olacaqdı. Cəfər nə qədər əlisilahlı nökəri varsa, evin dörd bir yanına düzdü. Ancaq

onlara güvənmirdi. O vaxt Aslan bəy olmasaydı, elə bu əlisilahlı nökərlərin gözü öündə arvadını aparacaqdılar. Onun üçün qorxudan titrəyə-titrəyə yerinə girdi, ancaq paltarlarını çıxarmadı. Tüfəngini də əlində hazır saxlayırdı. Vaxt keçir, ətraf öncə qaranlığa, sonra ulduzların hesabına aydınlığa bələnirdi. Ürəyində, bəlkə də, qorxar, gəlməz deyə düşünürdü. Nolsun ki, atın belində kənddə dolaşır, ev basib adam öldürməyə ürək lazımdı. Bircə bu gecə keçsəydi, sabah heç nə edə bilməzdi. Hesabını ilk gecə görməyən kişi məğlub sayılır və bu haqqını itiridi. İndi sabaha çox az qalırdı. Yuxunun ən şirin vaxtı olur bu zamanlarda. Kimsənin gəlmədiyini görən nökərlər tüsənglərinə söykənib yuxuladılar, hətta Cəfərin özü də sakitləşib yatdı. Sabah açılırdı daha bir təhlükə qalmamışdı...

Sabah tezdən Cəfərgilin evlərində ağlaşma səsi gəlirdi. Arvadı sabah yuxudan oyananda kişini yanında başı kəsik halda gördü. Bədəni orada olsa da, kişinin başı yoxa çıxmışdı. Bir neçə saatdan baş da tapıldı. Cəfər kişinin başı Aslan bəyin məzarının ayaq tərəfində – Aslan bəyin ayaqlarının altında dururdu. Məsələ aydınlaşmışdı. Gecə Müşfiq öz qisasını ala bilməşdi. Aslan bəy olsa atışa- atışa girərdi, ancaq Müşfiq elə ilk gündən fərqli olduğunu göstərdi. Qardaşının da dediyi kimi o, qələmlə tüfəngi birləşdirmişdi.

Müşfiq müəllim yenə küçədə dolaşındı, ancaq bu dəfə gözləri gülümsəyir, onu görən uşaqlar qorxub qaçmındı. Dünənki insanla bu adam arasında yerlə göy qədər fərq vardi. Yolda gördüyü uşaqların adını soruşub, başına sığal çəkir, özünü onların müəllimləri kimi tanış edirdi. O, məktəbin yanına çatana qədər xeyli uşaq qoşulmuşdu ona. Birlikdə gəlib məktəbin köhnə binasının yanına çatdılar. Dərs ilinin başlamasına qədər görüləcək işlər çoxdu. Bunu uşaqlarla, onların ailələri ilə birlikdə etmək istəyirdi ki, elə bilməsinlər məktəb təkcə müəllimindi. Bu məktəb burada olan hər kəsindi – bu kədən gələcəyidi. Müşfiq uzun zamandır açılmayan, paslı kılıdı yerdən götürdüyü daşla qırdı və uşaqlarla birlikdə içəri girdi.

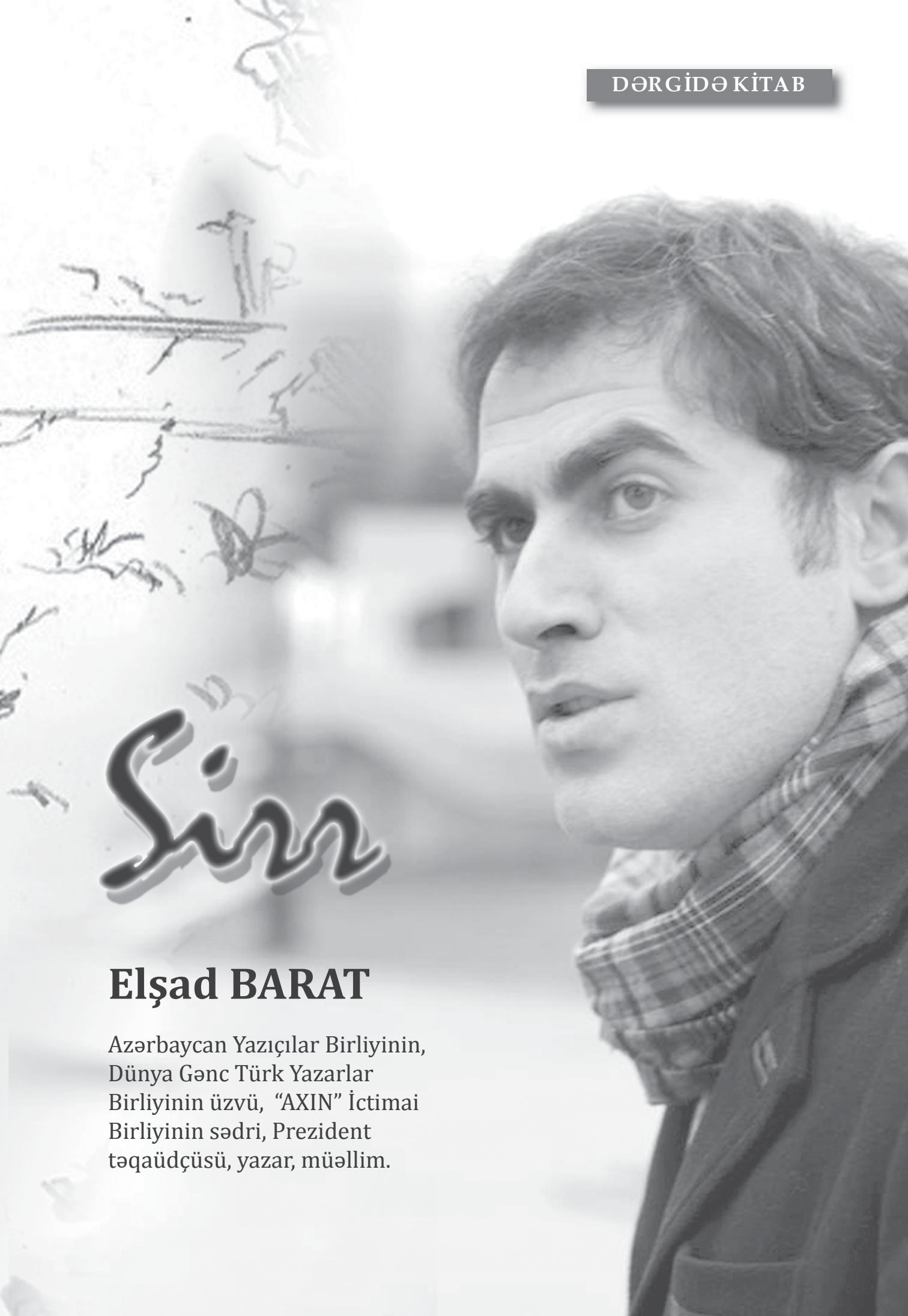
İçəridən gələcəyin, gözəl günlərin ətri gəlirdi. Kaş Aslan bəy də görəydi bu günləri... Bəlkə də görür. İndi göylərdən baxıb gülümsəyir. Müşfiq müəllim işlərə elə o gündən başladı. Cəfərin ölümündən sonra oğlanlarından heç biri cəsarət edib onun yerinə keçə bilmədi. Beləliklə, kənddə az da olsa bir azadlıq yarandı. Daha insanlar kiminsə qapısında nökər kimi yox, öz işlərində işləyirdi. Savadsız olsalar da bu məktəbin nə demək olduğunu yaxşı bilir, onun üçün də məktəbin təmir edilməsinə, təmizlənməsinə can yandırırdılar. Müşfiq isə gözəl bilirdi ki, çox keçməz kənddə yeni bir bəy meydana çıxar, yənidən camaata zülm edər. Bunun qarşısını almaq üçünsə, ancaq savadlı bir nəsl yetişdirməlidir. Bir Müşfiqlə bu savaşı qazanmaq olmazdı, minlərlə “əsgər” lazımdı bu savaşı qazanmaq üçün...

Deməsinlər “Aslan bəy öldü, daha heç kim ov edib, kasıblara ət paylamır” – deyib ova getmək qərarına gəldi. Məktənin işləri bitmiş, ilk dərs gününü gözləyirdi, bütün kənd. Yenə qardaşın-danqalma silahı əlinə alıb, atın belinə qalxdı və ova getdi sabah tezdən. Bu gün hava yaman isti olacaqdı. Gün qızana qədər Ceyranların izinə düşüb, tapmaq istəyirdi. Ürəyi həyacandan titrəyir, eyni ilə Aslan bəyin ilk ova getdiyi gün olduğu kimi düşüncəli idi. Bu dağlar, meşələr ona qardaşında yadigarı. Hər ağacın dibində bir xatirəsi vardı Aslan bəyin, hər dərə Müşfiqə qardaşından bir hekaya danışındı. Sərin bulaqlardan su içmişdi bir zamanlar qardaşı. Görəsən, ölüm ayağında ürəyi çoxmu yanıb, bir içim su içə bilməmək son anında necə dəhşətlidir.

Axşam olmuş, Günəş dağların arxasında çoxdan gözdən itmişdi. Məktəbin həyətində bir nəfər, soyduğu ceyranın ətini bölür, ətrafindakı uşaqlar isə gülə-gülə ona yardım edirdi.

Sırr

Elşad BARAT

Azərbaycan Yazuçular Birliyinin,
Dünya Gənc Türk Yazarlar
Birliyinin üzvü, "AXIN" İctimai
Birliyinin sədri, Prezident
təqaüdçüsü, yazar, müəllim.

ŞƏRQİN ƏN GÖZƏL QADINI

İkiotaqlı mənzilin birini iş otağına çevirmişdi. İşdən qayıdanan sonra vaxtının çoxunu həmin otaqda keçirirdi. Hətta o, şərqiñ ən gözəl qadını hesab etdiyi Nastasiya Flippovna ilə bəzi vaxtlar elə həmin otaqda, balaca və kirli masanın üzərində sevişirdi.

Otağın qapısı üzərinə yapışdırılmış ağ kağıza səliqəylə "Knyaz Mışkinin laboratoriyası" yazılmışdı. İçindən qəribə qoxu gələn həmin otaqda bütün rəflərdə irili-xirdalı və müxtəlif rənglərdə dərman qablarına oxşayan şüşə qablar düzülmüşdü. Yalnız bir rəfdə qalın kitablar, jurnallar və əlyazmalar var idi. Pəncərəyə tərəf Knyaz Mışkinin masasının əks tərəfində dəmir masanın üzərində qəribə bir cihaz da gözə dəyiridi. Knyaz Mışkin ağ xalatını geyinəndən sonra bəzən saatlarla həmin cihazın qarşısında dayanırdı; şüşə qablardakı mayelərdən həmin cihazın deşiklərinə tökər, sonra dəftərə tələsik nəsə yazarıldı. Yorulanda da masasının arxasına keçər, pəncərədən Mətbuat prospektində şütyən maşınlara tamaşa edər, hərdən masanın üzərindəki kağızları qarışdırır, hərdən də gözünün üstünə tökülmüş ağarmağa tələsən saçlarını sol əlinin barmaqları arasına alıb arxaya daraqlayardı. Mənə qəribə gəlirdi ki, 28 yaşlı bir gəncin saçları niyə bu qədər tez ağarmağa başlayıb? Bəlkə də, ağ saçlar ona daha çox yaraşırdı. O, onsuz da yaraşıqlı adam idi: iri, qapqara gözləri, enli olsa da yaraşan qaşları, yasti burnu və yumru sıfəti ucaboy Mışkinin daha çox sevdirirdi Nastasiya Filippovnaya. O da Mışkin kimi uşaq evində böyümüdü. Onun da qohum-əqrəbəsi yoxuydu. Güvəndiyi tək varlıq Mışkin idi, bir az da gözəlliyyinə güvənirdi.

Hərdən mən də Knyaz Mışkin kimi Nastasiya Filippovnanı şərqiñ ən gözəl qadını hesab edirəm. Onun surətini gözlərimin qarşısına gətirəndə az qalıram havalanım. Hətta onun yoxluğuna sarılmaq istəyirəm. Qorxuram ki, ona aşiq olaram. Ax... onun baxışları, elə baxır ki, adamın əlində qələm də donur. Hələ sol qaşını qaldırıb, alt dodağını yarımcıq dişləyib Knyaz Mışkinə baxanda, nələrsə düşünüb gülümsəyəndə, etiraf edim ki, qısqanıram.

Hələ bir dəfə Nastasiya Knyaz Mışkinin otagini alt paltarında gəlmişdi, təsəvvür edirsiz? Sadəcə alt paltarı... off... onun ağappaq bədəni... necə də xoşbəxtidir Knyaz Mışkin.

Artıq üç il idi ki, bir evdə yaşayırıdlar. Nastasiya evdə toxuculuqla məşğul olurdu. Ev işlərinə də sevə-sevə görərdi, axşama az qalmış darixardı. Sevimli ərini dördgöz gözləyərdi. Knyaz Mışkinin isə hər axşam qas qaralandı. Kimya İnstitutundan çıxıb Hüseyin Cavid parkıyla evinə tələsdiyini görmək olardı. Əslində heç öz evi də deyildi, kirayə tutmuşdu. İnstitutdan aldığı pul elə çox olmasa da kirayə haqqını ödəyərdi, heç gecikdirməzdi. Varlı yaşamasa da, Nastasiyanın sevgisi ona bəs edirdi xoşbəxt olmağa. Elə Nastasiya da çox xoşbəxt idi, o, Mışkinin həyatının ilk və son kişi kimi qəbul etmiş, ona möhkəm bağlanmışdı. Düzdür, hərdən ona acığı da tuturdu. Çünkü Mışkin zamanının çox hissəsini öz laboratoriyasında keçirirdi.

O, bilirdi, bilirdi ki, laboratoriyası ona böyük şöhrət, çoxlu pul qazandıracaq, apardığı reaksiyalar kimya elminə yeni ixtiralar, yeni terminlər gətirəcək. Yanılmıramsa, bir gün Knyaz Mışkin həmin qəribə görünüşlü cihazının qarşısında dayananda belə demişdi: Mendeleyev, mən də varam. Düzü mən bir şey başa düşmədim.

Bazar günü olduğundan Knyaz Mışkin işə də getməmişdi. Günəş çoxdan çıxmışdı, amma o, hələ də yatırıdı. Gecə laboratoriyasından gec çıxmışdı. Bir az da Nastasiya Flippovnaya zaman keçirmişdi: onlar öncə yemək yedilər, sonra rus kanalından erotik film izlədilər. Həmişəki kimi Nastasiya tamamilə soyunub yatağına uzandı, nazlana-nazlana öz ərini işarələrlə çağırmağa başladı. Düzünü deyim ki, mən artıq utanırdım. Bəlkə də, Nastasiyanın başdan çıxaran hərəkətləri məni vəhşicəsinə ehtiraslandırırdı. Öncə qələmi yerə qoymaq istədim, amma və lakin... Knyaz Mışkinin bir gözü televizorda, o biri gözü Nastasiyanın incə ayaqlarından yeməli sinəsinə qədər gəzir və geri qayıdırıdı.

Mışkin pişik kimi yerindən sıçrayıb bir göz qırpmında televizoru söndürdü və yatağa – nazlanan Nastasiyanın yanına, elə cənnətin özünə, Şərqiñ ən gözəl qadınının yatağına girdi. Daha baxa bilməzdim. Qısqanlıq məni öldürəcəkdir. İçimdəki vəhşi ehtiras nifrətə çevriləməyə başladı.

Deyəsən, gecəni lap gec yatmışdılar, oyanmaq bilmirdilər. Axı bu qədər sevişmək olmaz, elə bil dünyanın axırıdır.

Günəş öz şüalarını göndərdi ki, Nastasiyanı oyatsın. Elə də oldu. Şüalar səssizcə pəncərədən düz onun sinəsinə düşdü. Nastasiyanın döşləri-ndəxeyli gəzdikdən sonra Günəşin əmrini xatırlayıb üzüyuxarı – sol gözünə tərəf hərəkət etməyə başladı.

Az sonra Nastasiya Flippovna isti yatağından qalxıb xalatını əyninə aldı. Bəxtəvər xalat, onun isti, ağappaq, həm də lüt bədəninə elə sarılıdı ki, mən yenə də dəli kimi qısqanmağa başladım.

Sevimli ərini yataqda görmədi, əvvəlib laboratoriyanın qapısını döymədən içəri daxil oldu. Qəribəydi, əri orda da yoxuydu. Axı belə bir şey olmamışdı heç. Nastasiyanın üzündəki həyəcan onu daha da gözəl və ehtraslı edirdi. O, hamamı, ayaqyolunu yoxlaya-yoxlaya bir neçə dəfə "Mışkin" deyə səsləndi. Səsinin əsməsi məni çox təsirləndirirdi. Yataq otağının qapısının ağızında dayananda ərinin yastiğının üzərindəki balaca kağız onun diqqətini çəkdi. Tez yaxınlaşış kağızı götürdü. Dəhşət... sadəcə dəhşət.

Nastasiya sol əlini püstə dodaqlarının üstüne sıxbı aqlamağa başladı, gözünü sağ əlində tutduğu kağızdan çəkmədən yatağın yanında çökdü. Gözlərindən sel kimi axan su yanaqlarını, dodaqlarını parıldadırdı. İlahi, o necə də pis halı düşmüştü. Artıq dözə bilmirdim, yaxınlaşış əlindəki kağıza boylandım: "Bağıışla, əlvida. Knyaz Mışkin".

Knyazın öz xəttiylə yazılmış bu balaca məktub mənə də çox pis təsir etdi, özü balaca, acısı, ağrısı böyük idi, olduqca böyük. Əgər səmimi olmaq gərəkdirsə, bir az da sevindim, çünkü o yoxa çıxmışdı və Nastasiya tək qalmışdı. Şərqiñ ən gözəl qadınıyla bir otaqdaydım, həm də yataq otağında və o tamamən çılpaq olmasa da sinəsi və baldırları xalatdan imtina etmək istəyir, gözümə girməyə çalışırdı. Mən onun aq sinəsinə baxıb susurdum, o isə kağıza baxıb ağlayırdı.

Bu günlər çox dəhşətliydi. Nastasiya Flippovna günlərlə aqladı, günlərlə bir tikə də yemək yemədi. Mən isə onun bu vəziyyətinə çox pis olurdum, hərdən ona yaxınlaşış "ağlama, mən burdayam, səninləyəm" demək istəyirdim və ona sarılmaq istəyirdim.

Növbəti həftə Nastasiya yoxa çıxmış ərinin iş yerinə zəng etdi, kobud səsli bir qadın bildirdi ki, Knyaz Mışkin bir həftə öncə öz ərizəsiylə işdən ayrılib.

Nastasiya öncə intihar haqqında düşüñürdü. O ərəfədə mən qələmdən möhkəm yapışmışdım ki, bu baş verməsin. Knyaz Mışkinin evində qəribə hadisələr olurdu. Özüm də anlamırdım, bəzi məsələlərə çəşib qalmışdım.

Bir həftə sonra qəribəliklər daha da çoxaldı. Bir gün Nastasiya evdən çıxdı, təxminən 3 saat sonra qayıtdı. Onun üzündəki ifadədən bilmək olurdu ki, yeni həyata başlamağa hazırlırdı. Lakin yarasının dərinliyi gözlərinin altında heç vaxt silinməyən qaraltı yaratmışdı.

Bəli, məlum oldu ki, Nastasiya Filippovna Bakı Tikiş Fabrikində iş tapıb. O hər gün altı saat işləyəcəkdi. Hər gün bir az solan qadının heç üzü gülmürdü. Bilmirəm, bəlkə də, iş yerində kimin-ləs dəyib-güləcəkdi.

Hərdən evə gələndə onu tanımaq da olmurdu. Böyük həvəslə evə gələn kimi özünə çəki-düzən verər, otaqları səliqəyə salar (evdən tez çıxdığı üçün ev tör-töküntülü qalırdı) və Knyaz Mışkinin mətbəxtdə divardakı şəklinə baxa-baxa yemək hazırlayaraq, sonra yeyərdi. Daha sonra ərinin laboratoriyasına gedərdi. Mənə elə gəlir ki, o, Knyaz Mışkindən də çox zaman ayrırdı o qəribə qoxulu otağı. Bəlkə də, orada sevimli ərini xatırlayırdı. Bilmirəm.

Bir gün axşama yaxın o yenə həmin laboratoriyyadayı, qapı döyüldü. Çox həyəcanlı halda qapıya yaxınlaşış açdı. Ona məktub gəlmışdı, de-

yəsən, ciddi bir məktub idı. Üzü gülürdü. Knyaz yoxa çıxandan sonra ilk dəfəydi üzündə təbəssüm görürdü.

Səhəri gün Nastasiya Filippovna sübə tezdəndən oyanmışdı. O, yataqdan qalxanda hiss olunurdu ki, bu gün nəsə olacaq. Çünkü gözlərində parıltı varındı, saçları pərişan olsa da, döşləri daha şux görünürdü. Bu gecə o heç alt paltarı da geyinməmişdi. Qəribəydi, axı o tək yatmışdı. Ni-yə soyunmuşdu ki? Bəlkə də, mənə acıq verirdi, bəlkə də, məni istəyirmiş. Son üç ayda onun bədəninə kişi əli dəyməmişdi. Ehtiraslı Nastasiya daha da vəhşiləşmişdi. Adamı öldürərdi yataqda, ciddi sözümdür, canını da alardı.

Hamamdan çıxıb bəzəndi, səliqəli geyinib evdən çıxdı.

Həmin gün – bəzəniib evdən çıxdığı gün gecə yarısına qədər gözlədim, amma gəlmədi. Qısqanlıq məni öldürmədi, yaxşı şeydi. Nifrət edirdim ona.

Bir neçə gün sonra Nastasiya Filippovnanı bütün televiziyalar göstərirdi, bütün radiolar ondan danışındı. O artıq dünyaca məşhur adam olmuşdu ikiçə günə. Hər adamın bacarmadığı işi görmüşdü. Bəli, bəli. Evdən çölə çıxmayan qadın illərlə ömrünü-gününü, ailəsini elmə qurban vermiş alımlərdən fərasətli çıxmışdı: o, Mendeleyev cədvəlinə yeddi element daxil etmişdi. Əslində, mən bilirdim ki, bu uğur, bu şöhrət, bu mükafatlar Knayz Mışkinə aiddir. Başqa heç kim bilmirdi bunu. Nastasiya da susurdu.

Artıq evdə gec gəldi. Tez-tez xarici konfranslara qatılır, müxtəlif seminarlarda natiqlik edir, yüksək vəzifəli, məşhur insanlarla görüşürdü. Onu tutmaq olmurdu. Heç ayağı da yerə dəymirdi. Deyəsən, bahalı maşın da almışdı. Bahalı ətirlər, çantalar, paltarlar, ayaqqabilar onun üçün sıfarişlə gəlirdi xaricdən. Pulu o qədər çox idi ki, xərcləməyə yer tapmırı, deyəsən. Bir az da Mışkinin acığına edirdi bunları.

Bəs Mışkin hara getmişdi? Hardayı? Bunu heç kim bilmirdi. Axı o, indi bütün olanları bilməliydi. Çünkü dünyanın hər yerində Nastasiya Filippovnanan danışındılar.

Səhərə az qalmışdı. Nastasiya hələ də mətbəxtdə oturub bahalı içkidən qurtum-qurtum içir, nələrsə düşünür, hərdən də Mışkinin divardakı şəklinə baxıb ağlayırdı. Onun saçları nəm

yanaqlarına yapışmış, kirpikləri dən-dən ayrılmışdı. Şərqiñ ən gözəl qadınını bu halda görmək çox üzücü idi. Hərdən ürəyimdə Knyaz Mışkinin doyunca söyürdüm.

Qəfil yerindən qalxıb laboratoriyaya getdi, içəri girən kimi rəflərdəki şüşə nümunələri, kim-yəvi formulları dağıtmağa başladı. O, başa düşülməsi çətin olan sözlər deyirdi. Çox həyəcanlıydı. Hər yeri dağıdırıldı. Kitab olan rəfi də tamamən dağıtdı.

Birdən dayanıb key kimi yerdəki kağıza baxdı. Sanki bütün suallarına cavab tapmışdı, sanki hər şeyin sonu gəlmişdi. Yerdəki kağızı qaldırıb oxumağa başladı:

"Mənim əziz Nastasiyam. Yəqin ki, məni bağışlaysarsan. Uzun illər sənə deyə bilmədiyimiindi deyirəm. Bəlkə də, sən bu məktubu oxuyanda mən həyatda olmayıacam. Çünkü mən vərəm xəstəsiyəm, bir neçə ay ömrüm qalıb". – Nastasiya sol ciynini kitab rəfinə dayayıb hönkür-hönkür ağlayırdı. Gözlərini biləyinə silib oxumağa başladı:

"İllərlə üzərində çalışdığını elmi araşdırımlarımı sənin adından Elm Fonduna göndərmisəm. Yəqin ki, bir neçə aya məşhur alim olacaqsan, dünya şöhrəti qazanacaqsan". – Nastasiyanın hönkürtüsü laboratoriyada əks-səda verirdi. O, yerə çökmüşdü. Sol əliylə saçlarını üzündən yana çəkib gözlərini sildi, oxumağa davam etdi:

"Mən böyüdüyüm uşaq evinə gedirəm – Moskvaya. Nədənsə məni uşaqlıqda ən çox döyen dayəmi görmək istəyirəm. Ölümündən öncə görmək istədiyim çox adam olaydı kaş. Kaş ki, anam olaydı, ona sarılıb sonra olərdim. Ammaindi məni ən çox döyen dayəyə sarılıb ağlamaq istəyirəm. İnan ki, Nastasiya, səni dünya, kainat qədər sevirəm. Sən mənim tək varlığım, hər şeyimsən. Məni unutma. Sənin Knyaz Mışkinin".

Səhər taksi xidmətinin ofisində sakitlik hökm sürürdü. Növbətçi kişi sol əlini dumbul qarnının üstünə qoymuş, sağ qolunun dirsəyini masaya dirəyib çəpəndəzi əyləşmişdi. Sağ əliylə sarı, uzun biglərini burub buraxırdı. Sanki bundan böyük həzz alırdı. Gözləri pəncərədən harasa baxırdı, səssizcə nələrsə düşünən adamı telefon zəngi xəyallarından elədi. Dəstəyi qulağına söykəyib susurdu. Gözləri kəlləsinə çıxacaqdı

az qala. Bəlkə də, daha doğrusu, dəqiq bilsəm ki, o, ilk dəfəydi ki, sübh tezdən ehtiraslı və incə səsli bir qadının ağlaya-ağlaya hava limanına taksi sıfariş etməsinin şahidi olurdu.

MURADIN SİRŘİ

Qalın, qapqara qaşlarını çatıb qiyğacı baxanda kənd qızları özlərindən axıb gedirdilər. Allah Murada o qədər gözəllik vermişdi ki, deyirdin, əlbət, şəkildi. Sinifdə əllərini belincə cütləyib çınar kimi dayanar, sözləri diş damağa düzülmüş kimi düzərdi.

Bir il öncə bitirmişdi universiteti. O qədər yaxşı oxuyurmuş ki, birbaşa bizim kəndə müəllim göndərmişdilər. Elə kəndə çatar-çatmaz kənd qızlarından birini səhəngiçarışq bulaqdan oğurlamışdı.

Günü-gündən Muradin hörməti kənd camaatinin yanında çıxalırdı. Kəndin ağsaqqalları bütün məsələləri Muradla məsləhətləşir, onun dediyi yolla gedirdilər.

Murad kəndə gələndən sonra kəndimiz əməlli-başlı şəhərləşmişdi: yollar, qaz, işıq, bu-laq, məscid, hətta kənddə tibb məntəqəsi də açılmışdı. Bütün bu işləri Murad nə cür görürdü, necə həll edirdi, bilən yoxuydu.

Kimin bir toyuğu itirdi, qaçırdı Muradin yanına.

Bir dəfə axşam vaxtı Muradgilin höyətində hay-həşir qopar, səsə gedən qonşular görər ki, Murad höyətdə özünü qaldırır göyə, çırpır yerə, qaldırır göyə, çırpır yerə. Heç nə başa düşməzlər.

Ondan sonra kənd camaati nə qədər çalışdı, Muradı sakitləşdirə bilmədi. Deyilənə görə, cavanların əlindən buraxılıb qaçıb özünü höyətdəki quyuya atmaq istəyirmiş, qoymayıblar.

O vaxt Muradin arvadının qarnı burnundaydı. Kəndin mamaçası tapşırılmışdı ki, gəlini Muradla tək qoymayın, həyəcanlanıb uşaqa ziyan eləyər.

Həkim qalmadı Muradı göstərməsinlər, bilsəm deyən olmadı. Kənd arvadlarından biri dedi ki, dərə körpüsünü keçəndə cin vurub, biri dedi gözə gəlib, biri dedi çox oxuyub başını itirib. Çox sözlər deyilsə də, Muradin dərdi tapılmadı ki, tapılmadı.

Kənd cavanları növbəylə Muradin yanında qalırdılar. Hardan gəldiyini bilən də yoxuydu ki, qohum-əqrəbasına xəbər versinlər.

Axşam düşən kimi bir də görürdü ki, Murad höyətdə özünü döyür, başa düşülməyən dil-də nələrsə qışqırır. O gecə nə olmuşdusa, o vaxtdan bəri bildiyimiz dildə bir kəlmə də danışmamışdı.

Dəfələrlə arvadının yanına getmək istəmişdi, qoymamışdır Muradı. Qorxurdular ki, gəlin nə ziyan vurar.

Həmin gecədən iki-üç həftə sonra Muradin qızı dünyaya gəldi. O gün Murad kəndin başına, bəlkə də, əlli dəfə fırlanmışdı. Deyirdilər, guya sevincindən qaçır.

Bir dəfə Murad gecəyarı hamının gözünü uğurlayıb pəncərədən arvadı ilə qızı yatan otağı girib. Qayınanasının dediyinə görə, uşağı boğmaq istəyirmiş. Gəlinin ata-anası, qardaşları Muradı döyə-döyə evdən qovublar.

Qayınanasının təkidiylə Muradı tutub istifadə olunmayan daş hamamda zəncirlədilər.

Zəncirlənəndən sonra Murad tamamən unuduldu.

Aylar sonra kəndə hay düşdü ki, bəs Murad ölüb.

Muradin ölümünü yuyan arvad deyirmiş, Muradın nəcisi qıçlarında elə quruyub qalmışdı ki, təmiz yuya bilmədim.

Yas mərasimində bütün adamlar Muraddan danışındı. Zəncirləndiyi hamamda daşın üstünə dirnağıyla belə yazmışdı: mən dəli deyiləm, sadəcə, qızımı sarılmaq istəyirəm.

ƏŞRƏF

O qədər içirdi ki, elə bil öz ayaqlarından imtina etmişdi. Hər axşam evinə sürünə-sürünə gəlirdi. Qapının dəstəyini lap aşağıdan qoydurmuşdu ki, əli çatsın. Həmişə onu qapıda sevimli iti qarşılıyardı. İt də bezmişdi Əşrəfin sərxoş gecə həyatından.

Bütün bədənidən imtina etmişdi Əşrəf. Saçlarını daramır, əllərini yumurdu. Bəlkə də, bir ildən çox idi ki, ayaqqabısını belə ayağından çıxartmamışdı. İti də özü kimi pintiydi, amma Əşrəfdən gələn pis qoxu itdən gəlmirdi.

Yaşadığı küçədə hamı elə bilirdi ki, Əşrəf əlildir, ayaqları işləmir. Hələ onu yeriyən görən olmamışdı. Adamlar sədəqə verməmiş onun yarından ötüb keçmirdilər. Bəlkə də, camaat onu əlil sanmasaydı o, bu günə qalmazdı.

Arvadı onu tərk edəndən sonra içməyə başlamışdı. İldən çox idi ki, hər kəsdən uzaq bir yerdə ev tutub sürüñürdü. Sanki anasından da imtina etmişdi Əşrəf. Yaşılı qadın böyük bir evdə necə tək yaşayırırdı, xəbəri yoxuydu.

Əşrəf dilənmirdi, amma camaat diləncilərdən çox ona sədəqə verirdi. Elə vaxt olurdu ki, Əşrəf iki gün balaca evinə gəlmirdi. Küçənin başındakı kasib kafedə içib yatıb qalırdı. İtinin bağlı evdə ac olduğu ağlına belə gəlmirdi.

Bir gecə Əşrəf yenə sürüñə-sürüñə evinə çatdı. Əlini birtəhər qaldırıb qapını açanda itini görmədi. Heç kefini pozmayıb yatağına tərəf süründü. Daha onu qarşlayan bir it də yoxuydu. O, yatağına çatanda sevimli iti hürməyə başladı. Bu hürüş sanki vidalaşmaydı. Arvadı onu tərk edəndə heç vidalaşmamışdı da. O gündən sonra sevimli itini görmədi Əşrəf.

İti də onu tərk edəndən sonra daha çox içirdi. Onunçün yaşamağın mənası içkidəydi. Bütün kainatı içki şüşəsinə sığışdırıa bilmışdi Əşrəf. Düşünmürdü ki, öz dostlarını, anasını, itini, həyatını belə şüşəyə dəyişib. Ona belə yaxşıydı – ev, kafe və sürünmək.

Əşrəfdən pis qoxu gəldiyinə görə son vaxtlar qoymurdular kafenin içəinə girsin. Qapının arxasındaki pilləkənlərdə uzanıb içirdi.

Bir gün axşama az qalmış Əşrəf evinə sürüñürdü. Qarşısına atılan pullara belə baxmırıldı. Elə də çox içməmişdi o gün. Az qalırdı ki, durub qaça. Amma qorxurdu ayağa qalxmaqdan. Təzədən yeriməyə başlamaqdan qorxurdu.

Evə çatıb yatağının altındakı çamadanı qarışdırmağa başladı. Hardansa yadına düşmüşdü ki, bu gün anasının doğum günüdür. Bir şəkil çıxarıb yatağında uzandı. Şəklə baxdıqca qapqara saqqalı islanırdı. Anasıyla yan-yanaya dayanmışdı şəkildə. İllər oncə anasının doğum gündündə çəkdirmişdilər. Şəklin arxasında anasının xəttiyələ “ən böyük hədiyyəm sənsən” yazılmışdı.

Əşrəf nə qədər çalışdısa, ayağa qalxa bilmədi. Sürünüb aylardır susmuş televizoru açdı.

Hansısa kanalda əlil qızın qəmli mahnısı Əşrəfin saqqalın yuduqca yuyurdu.

Bütün gücünü toplayıb ayağa qalxmaq istəyirdi Əşrəf. Nə qədər çalışdısa, bacarmadı. Sürunüb evdən çıxdı. Özünü ən böyük hədiyyə kimi anasının doğum gününə aparmağa qərarlıydı.

Əşrəf inanırdı ki, anasının əlindən tutub yeri bilər. Ona elə gəlirdi ki, hələ balaca uşaqdır. Körpə kimi sarılmaq istəyirdi anasına. Ağlını itirəcək qədər həyəcanlıydı.

Qapını döyüd, açan olmadı. Yenə döyüd, yənə açan olmadı. Artıq bütün bədəni keyimişdi Əşrəfin. Birtəhər əlini uzadıb qapını açdı. Sevimli iti sevincə qarşılıdı onu, üzünü-gözünü yaladı. Anasının mətbəxdən gələn səsi dadlı yeməklərin ətrinə qarışmışdı.

AMERİKALI DİLƏNÇİ

Yusufun tək arzusu anasını əməliyyat elətdirəcək qədər dilənmək idi. Hər gün səhər oyanıb tələsik evdən çıxır, şəhərin çoxadamlı yələrindən birini seçir, gedis-gelişi sıx olan dar yollardan birində otururdu. Qarşısına papağını qoyduqdan sonra cibindən ağı tütəyini çıxarıb hansısa qəmli mahnını calmağa başlayırdı. Onun barmaqları o qədər körpəydi ki, balaca tütəyin üstündəki deşikləri də tam tuta bilmirdi.

Yusufun anası əvvəllər fahişəlik etdiyinə görə hamı ondan üz döndəmişdi. Bir neçə xanımla rəfiqəlik etsə də, ağır xəstəlik tapandan sonra onlar da qapısını açmirdı. Həyatda tək ümidi səkkiz yaşılı Yusufuydu. O, xəstəliyini Yusufu dünyaya gətirəndən sonra tapmışdı. Üzünün qırışları elə çoxalmışdı ki, daha fahişəliyə də yaramırdı.

Yusuf öz atasını tanımadı. Ona elə gəlirdi ki, bütün uşaqlar İsa kimi atasız doğulur. O, fahişə anasını da Məryəm qədər müqəddəs hesab eləyirdi. Daha çox dilənib əməliyyat pulunu toplamaqdan başqa, heç nə düşünmürdü. Hər gün diləndiyi pulun yarıdan çoxunu dərmanlara və yeməklərə verib evə tələsirdi.

Zaman keçdikcə Yusufun tütəyi daha kədərli mahnilara öyrəşmişdi. Barmaqları tütəyinin deşiklərini tutacaq qədər böyümüşdü. Həm də Yusuf başa düşmüşdü ki, hər kəsin atası olur.

Hərdən atasının əlindən tutub onun yanından keçən uşaqlara baxanda elə kədərli mahnilar çalırdı ki, az qalırdı tütək od tutub yana.

Yusufun tək arzusu anasını əməliyyat elətdirmək idi. Başa düşmürdü ki, artıq gecdir, anası son günlərini yaşayır. Daha bir neçə gün də dilənsəydi, əməliyyat pulu düzələcəkdi. Son vaxtlar o, günorta yeməyini də yemirdi ki, evə daha çox pul aparsın.

Bir axşam Yusuf evə gələndə artıq gec idi. Anası nəfəs almırıldı. Ağarmağa başlamış saçları qapqara üzündə hərəkətsiz qalmışdı. Yusuf onu silkələyib ağladıqca ağ saçları rəqs eləyirdi üzündə. Saatlarla ağladıqdan sonra ölmüş anasının qoynunda körpə kimi uyumuşdu Yusuf. Qəfl oyanıb bərəlmiş gözlərini anasının üzünə zillədi. Sanki anasının ölümüylə razılaşırıdı. Döş cibindən astaca tütəyini çıxarıb dodaqları arasına aldı. Tütək elə sizildiyirdi ki, bəlkə də, əzrayıl da peşman olmuşdu.

Səhər açılar-açılmaz Yusuf anasının əməliyyati üçün yiğdiyi pulları da götürüb evdən çıxdı. O, artıq qəbiristanlıqda məzar yerinin satılıq olduğunu başa düşəcək qədər böyümüşdü. Anasının əməliyyatı üçün yiğdiyi bütün pulları dəfninə xərclədi. Pulla tutduğu molladan və qəbirqazandan başqa, onun yanında heç kəs yoxuydu. Son dəfə anasının məzarına sarılıb xeyir-dua alırmış kimi hönkürdü.

Gecə yaxınlaşdıqca Yusuf daha çox tənhalashırdı. Hər axşam tələsdiyi evə bu gün getmək istəmirdi. Hansısa kafedə oturub spirili içki içməyə başladı. Sərxoşluq ona xoş gəldikcə içirdi. Səhər günəş çıxandan sonra anasının yatağında oyanıdı. Ona elə gəldi ki, başı böyüyüb. Əlləri ilə başına toxunanda stolun üstündəki dərman qutusu diqqətini çəkdi, cəld qalxıb qutunu götürdü. Anasının xəttiylə nəsə yazılmışdı. Tələsik küçəyə çıxdı. Məktəbdən gələn uşaqlardan birinə qutunun üstünü oxutdurdu.

- Çıx get burdan başqa ölküyə, amerkiyə.

Anası istəmirdi ki, oğlu kişiləşəndə anasının fahişəliyini onun üzünə vuran adamlar arasında yaşasın. Yusuf isə anasının son sözlərini başa düşmədi, analamadı ki, anası niyə onun Amerikaya getməsini istəyir. Dərman qutusunu ovcunda sıxıb düşündü ki, nə olursa-olsun, anamın dediyini etməliyəm.

Yusufu həyata bağlayan tək şey anasının son tapşırığıydı. Amerikaya getmək üçün hər gün da-ha kədərli mahnilar çalışıb daha çox dilənirdi. Günlərini sayırdı, bilirdi ki, təyyarə biletini almaq üçün daha neçə gün dilənməlidir.

Nəhayət, çox çək-çevirdən sonra Yusuf Amerikadaydı. Dil bilmədiyinə görə qarnını do-yurmaq üçün tək yolu dilənmək idi. Hansısa şəhərin enli küçələrində yer tapmırı dilənməyə. Ona elə gəldi ki, doğma şəhərinin bütün küçələri dilənmək üçün nəzərdə tutulmuşdu, bütün parklar dilənmək üçün salınmışdı. Amerikanın küçələrində dilənçi tapmırı ki, yanında dilənsin. Diləncisiz şəhərə sığmırı Yusuf. Sanki özü də istəmirdi daha dilənsin, amerikalılar kimi yaşamaq istəyirdi.

Bir neçə gün yarıtux, yarıac qarınla dolaşdı küçələri. Taqəti yoxuydu yeriməyə. Enli və çox səliqəli, həm də çoxadamlı küçənin tən ortasında dizi üstə oturdu. Özünə söz verdi ki, bir çörəklilik dilənsin, daha diləməyəcək. Papağını çıxarıb qarşısına qoydu. Ətrafa baxa-baxa döş cibindən tütəyini çıxardı. Elə bil ki, aq tütək bir az da ağarmışdı. Yusuf tütəyə baxanda diksindi, doğma şəhərində diləndiyi bütün küçələr gözünün qarşısındaydı. Daha çox anasının öldüyü günü xatırladı. Aqlamaq istəyirdi hönkür-hönkür, amma taqəti yoxuydu ağlamağa. Tütəyini qurumuş dodaqlarının arasına alıb gözlərini yumdu.

Tütək səsi küçə boyunca uzanıb gedirdi. O səsin içində sanki minlərlə uşaq ağlayırdı. O səs sanki üsyən idi bütün bəşəriyyətə. Tütək sizildi-qəca ayaq səsləri susurdu. Yusuf gözlərini açanda papağını boş gördü. Heç kim ona pul vermirdi. Hər kəs Yusufu eləcə telefonuna çəkirdi təbəssümələ. Bütün Amerikaya acığı tutdu Yusufun. Durub papağını da götürüb harasa tələsdi.

Axşama az qalmışdı. Yusuf zibillikdə eşələnirdi. Bir neçə nəfər ona yaxınlaşdı. Başa düşmədiyi dildə danışırdılar. Yusufla bərabər gəldikləri maşına minib harasa getdilər.

Yusufun dilini bilən bir amerikalı gətirdilər. Yusuf ondan öyrəndi ki, hansısa məşhur televiziyyadır. Onu gətirən adamlar da bu televiziyanın əməkdaşlarıydı. Yusuf həm də onu başa düşdü ki, onu hansısa canlı yayılmış verilişə çıxaracaqlar, verilişdə tütək çalacaq.

Veriliş başlayana qədər tanımadığı adamlar Yusufu yedizdirilər, təzə paltar da geyindirib saçlarını daradılar. Amerika hamamı Yusufu ağartmış, Amerika paltarı daha da yaraşıqlı etmişdi. Gənc adam dilənçi cildindən çıxmışdı.

Yusufun dilini bilən adam aparıcıının sözlərini tərcümə edirdi. Yusuf tütək çalandan sonra zaldakı adamlar ayaq üstə alqışlayırdı. Ağ tütək bütün Amerikani ayağa qaldıracaq qədər sizildiyirdi. Tərcüməçi Yusufdan kimliyini, nə işlə məşğul olduğunu soruşdu. Təbii ki, ömrü boyu yalan danişmamış Yusuf "mən dilənçiyəm" dedi.

Səhəri gün bütün dünya Yusufdan danişirdi. Hər kəs onu Amerikalı Dilənçi kimi tanıyordu. Hətta onu övladlığa götürmək üçün xeyli müraciətlər oldu.

QURBAN

Ömrünün 32-ci baharına sürünenirdü Qurban. İki universitet bitirmişdi birnəfəsə. Hələ də bir iş tapa bilmirdi ki, bilmirdi. Keçən ay yalvar-yaxar düzəldiyi fəhlə işindən də dünən axşam qovulmuşdu. Onun diplomları fəhləliyə də yaramırdı. Oturub dənizə baxırdı alayarımcıq. Hərdən səmanın dənizdəki əksinə daş da atırdı biixtiyar.

Qurbanın tək arzusu hüquqsunas olub Laləylə evlənmək idi. Hələ səhərə oxumağa gələndə xalası qızına söz vermişdi ki, hüquqsunas olub gəlib səni alacam. O vaxtdan, bəlkə də, on il keçmişdi, gələn elçilərə nə Lalə üz göstərirdi, nə də Qurban kəndə qayıdırırdı.

Elə bil Qurban şəhərin qurbanına çevrilmişdi. Onunla birlikdə hələ birinci universiteti bitirən tələbə yoldaşlarının çoxu yüksək vəzifələrdə işləyirdi. Elə ikinci universitetdəki tələbə yoldaşlarının da işi-gücü pis deyildi. O boyda səhərdə təkcə Qurbana iş tapılmırırdı.

Lalə Qurbanı o qədər sevirdi ki, hətta icra nümayəndəsinin elçilərini də geri qaytarmışdı. Kəndin bütün subayları Laləyə vurulmuşdu. Kənddə onun qapqara alma gözlərini yuxusunda görməyən cavan qalmamışdı.

Axşam düşdükcə Qurban daha çox daşlayırdı səmanın dənizdəki əksini. Gedəcək bir yeri qalmamışdı. Kirayə haqqını ödəmədiyi üçün evdən də qovmuşdular bu səhər. Lalənin saçları dənizdə dalgalandıqca daha çox susurdu Qurban. Artıq bir möcüzə olmalydı. Yoxsa dənizdəki balıqlara yem olacaqdı.

Qurban haqsızlığa dözə bilmədiyi üçün hüquqsunas olmaq istəyirdi. Elə bilirdi ki, o, hüquqsunas olsa, dünyadaki bütün haqsızlıqlara son qoyacaq. İndisə ən böyük haqsızlıqla üzüzəydi. Səhərdə elə bir dövlət müəssisəsi qalmamışdı ki, ora iş üçün müraciət etməsin. Onun layiq olduğu bütün vəzifələrdə ya külli miqdarda pulundan keçmiş adamlar otururdu, ya da hansısa vəzifəli qohumuna yaltaqlanmış adamlar. Onunsa nə pulu vardı, nə də yaltaqlanacağı bir vəzifəli qohumu.

Lalə havalanacaq qədər nigaran qalmışdı. Neçə ay idı ki, Qurbanla əlaqə saxlaya bilmirdi. Qurbanın aylar öncə telefonunu satdığından xəbərsiz idi. Heç ailəsinə də zəng eləmirdi Qurban. Anasının, atasının narahat olacağı ağlına da gəlmirdi. Onun tək düşündüyü hüquqsunas olub Laləylə evlənmək idi.

Vəziyyət o yerə gəlmışdı ki, Qurbanı fəhlə işinə də götürmürdülər. Artıq fəhlə işləmək üçün də ya müəyyən qədər pul ödəməliyidin, ya da ki-minsə qohumu olmaliyidin. Başqa yolu yox idi.

Qurban səmanın dənizdəki əksinə baxıb əlindəki sonuncu daşı da atdı. Sanki bir qərar vermiş kimi qalxıb harasa tələsdi.

Üç gün sonra Qurban və Lalə başqa ölkədə yaşayan uzaq qohumlarının yanında işləyirdilər. Uzaq qohum bir-birinə qoşulub ölkədən qaçan iki gəncə toy etməyə hazırlaşırırdı.

Qurbanın sonrası minlərlə qurban təyyarə biletini üçün pul yiğməyə başlamışdı.

SƏRGI

Rahim Həsimov

